

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Samet ZENGİNOĞLU

KİMLİK TARTIŞMALARI EKSENİNDE TÜRKİYE'DE TÜRKÇÜLÜK VE
KÜRTÇÜLÜK AKIMLARI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2012

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Samet ZENGİNOĞLU

KİMLİK TARTIŞMALARI EKSENİNDE TÜRKİYE'DE TÜRKÇÜLÜK VE
KÜRTÇÜLÜK AKIMLARI

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2012

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Samet ZENGİNOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr. Feriye ATAAY
Üye (Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr. Ramazan İZOL
Üye : Doç.Dr. İzıl Kazan ŞOLİK

Tez Konusu: KİMLİK TARTIŞMALARI EKSENİNDE TÜRKİYE'DE
TÜRKÇÜLÜK VE KÜRTÇÜLÜK AKIMLARI

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 14.05/2012

Mezuniyet Tarihi : 17.05/2012

Prof.Dr.Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Kimlik Kavramının Tanımlanması	5
1.1.1 Kimliğin İnşası Sürecinde Öteki'nin 'Rol'ü	8
1.2 Küreselleşme ve Kimlik	9
1.3 (Post) Modernizm ve Kimlik	11
1.4 Kültür ve Kimlik	12
1.4.1 Kültürel Kimlik Kavramı ve Talepleri	13
1.4.2 Çok-Kültürlülüğe Yönelik Yaklaşımlar	15
1.5 Ulusal Kimlik ve Alt-Üst Kimlik Tartışmaları	17

İKİNCİ BÖLÜM

KONUNUN/SORUNUN ULUSLARARASI BOYUTU

2.1 Kimlik Arayışının/Bunalımının Dünya Üzerindeki Yansımaları	21
2.2 Türkiye Bağlamında Meselenin Uluslararası Boyutu	23
2.2.1 Kürt Meselesinin Uluslararası Boyut Kazanması	23

2.2.2 Kürt Kimliği ve Kürtçülük Akımının Uluslararası Boyutu	24
2.2.3 Türkçülük Akımının Uluslararası Boyutu	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E: TÜRKİYE'NİN KİMLİK ARAYIŞI

3.1 II. Meşrutiyet Dönemi Düşün Alanı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	28
3.2 Sevr'den Lozan'a: Türkiye'nin Kimlik Arayışında Din Faktörü	31
3.2.1 Lozan: Din Unsuru ve Türklük	34
3.3 Türkiye Cumhuriyeti: "Öteki" Kavramı ve Kimlik Arayışının Çıkmazları	36
3.4 1924 ve Sonrası: Kimlikte Yaşanan Değişim/Dönüşüm	38
3.4.1 Halifeliğin Kaldırılması ve Şeyh Sait İsyanı	39
3.4.2 1924 Anayasası ve Anayasalarda "Türklük" Kavramı	40
3.4.3 Yaşanan Değişim ve Dönüşümde Resmi Söylemin Etkisi	41
3.5 Türkiye'de Türklük Karşısında Kürtlüğün Konumu	43
3.5.1 Doğrudan İnkâr ve Dolaylı İnkâr	44
3.5.1.1 Doğrudan İnkâr	44
3.5.1.2 Dolaylı İnkâr	45
3.5.2 Dolaylı Kabul ve Doğrudan Kabul	46
3.5.2.1 Dolaylı Kabul	46
3.5.2.2 Doğrudan Kabul	48
3.5.3 Kültürel Etkileşim ve Kimliğin Çok-Boyutluluğu	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN ARDINDAN: 21. YÜZYILDA TÜRKİYE’DE KİMLİK**

4.1 Kimliklerin Yeniden Tanımlanmasında Etnik Kimlik Vurgusu ve Din	52
4.2 Alt kimlik–Üst Kimlik Tartışmaları ve Toplumun Görüşü	55
4.3 Soğuk Savaş Döneminin Ardından Resmi Söylemde Yaşanan Değişim ve Bu Değişimin Pratiğe Aktarılmasında Avrupa Birliği’nin Etkisi	60
4.3.1 Dünden Bugüne Türkiye’de Resmi Söylemde Yaşanan Değişimin İzleri	60
4.3.2 Yaşanan Değişimde Avrupa Birliği’nin Etkisi ve TRT 6	62
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	71
ÖZGEÇMİŞ	83

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 ‘Devlet ile Birey Arasında Üst–Alt Kimlik İlişkileri’	19
Tablo 4.1 ‘Kimliğe İlişkin Bilgiler–Kendini Tanımlama’	52
Tablo 4.2 ‘Sorulduğunda kendinizi öncelikle Türk olarak mı, Müslüman olarak mı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak mı Kürt ya da Alevi olarak mı tanımladınız?’	54
Tablo 4.3 ‘Türklerin ve Kürt Kökenli Vatandaşların Kimlik ve Kültürel Haklar Konularındaki Görüşleri’	58
Tablo 4.4 ‘Ana Dillere Göre TV Seyredilme Oranı’	64

ÖZET

Soğuk Savaş döneminin ardından günümüze, dünya genelinde “kimlik” temelli tartışmalar görülmektedir. Türkiye de bu dönem içerisinde bu tartışmaların görüldüğü ülkelerden birisidir. Ancak kendi şartları bağlamında, Türkiye bazı farklılıklara sahiptir. Çünkü tarihsel perspektiften bakıldığında, “kimlik” konulu tartışmaların Türkiye için yeni bir konu olmadığı görülmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki asrından, Cumhuriyet’in kuruluş sürecine kadar Türkiye, kimlik bunalımı içerisinde olmuştur. Ancak bütün bu süreçte, çeşitli çözüm önerileri geliştirilmiş olmasına rağmen, rasyonel teşhisler/tespitlerle karşılaşmak zor olmuştur.

21. yüzyılda, Türkiye’de çok farklı alanlarda kimlik tartışmaları var olsa da, daha çok Türk kimliği ve Kürt kimliği tartışmalarına odaklanıldığı görülmektedir. Bu tartışmalara değişik boyutlar kazandıran üç faktör bulunmaktadır. Birinci faktör, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş süreci öncesinde ve sonrasında yaşananlar gelişmelerdir. İkinci faktör, konunun, hem “kimlik” konusu bağlamında, hem de “Kürt sorunu” bağlamında uluslararası boyutunun olmasıdır. Üçüncü faktör ise, kimlik tartışmalarını daha da giriftleştiren (birinci faktörle de bağlantılı olarak) Türkçülük ve Kürtçülük akımlarıdır. Bu çalışmada, bu genel çerçevede, bu üç faktör ile birlikte, farklı perspektiflerden bu tartışmaya yönelik teşhisler/tespitler ortaya konacaktır.

SUMMARY

IDENTITY DISCUSSIONS ON TURKISM AND KURDISM STREAMS IN TURKEY

Today, after the period of Cold–War, there are identity–based discussions are seen around the world. Turkey is also one of these countries where the discussions more common than others. But, Turkey has some differences in the context of their own conditions. Because, from an historical perspective, these kind of discussions are not new for Turkey. Especially, from last two century of the Ottoman Empire to establishment of the Republic, Turkey has been in a crisis of identity. Although solutions have been developed during this period, there was very difficult to meet some rational determinations/diagnosises.

In the 21st century, in Turkey, although there were many identity–based discussions in different areas, focused on two of them: Turkish and Kurdish identity. And there are three factors seems to give different aspects the discussions. First of them, the process before and after establishment of the Rebuplic of Turkey. Secondly, in addition to being an “identity” issue, it has international importance as “Kurdish problem”. Last of them is, Turkism and Kurdism streams that makes the discussions more complicated (connected with the first aspect). In this study, some determinations/diagnosises from different perspectives about this issue will be explained

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, Soğuk Savaş döneminin ardından ve özellikle 21. yüzyıla beraber daha fazla tartışılmaya başlanan kavramlardan biri olan “kimlik” kavramının farklı perspektiflerden ele alınması; bu farklı bakış açılarından yola çıkarak, “kimlik” tartışmalarının küresel yansımalarına yer verilmesi; Türkiye’de de uzun zamandır tartışıla gelen Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının, bu farklı perspektif ve küresel yansımalarından yola çıkarak, fikri arka planlarının, söylemlerinin ve Türk ve Kürt kimlikleri ekseninde 21. yüzyıl Türkiye’sinin yaşadığı geçiş sürecinin ortaya konmasıdır.

Türkiye’deki kimlik tartışmalarına bakıldığında, genel itibariyle çeşitli düşünceler temelinde “olması gereken(ler)”in dile getirildiği, lakin mevcut durum hakkında, tarihsel perspektifi dikkate alarak ve dünya üzerindeki diğer kimlik tartışmalarını da göz ardı etmeyerek sağlıklı teşhisler ve tespitler ortaya konmadığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı, tezin büyük bir bölümü, “olması gerekenler” üzerinde değil, mevcut durumun teşhis ve tespiti üzerinde durmaktadır. Zira ancak bu şekilde çözüme yönelik adımların daha kolay ve net atılabileceği düşünülmektedir.

Tez kapsamında, tarihsel perspektife yer verilmesinin iki amacı vardır. Birincisi, bu konuda tarihsel perspektif, kimlik bunalımı/arayışı içerisindeki Türkiye tablosunun daha geniş bir açıdan değerlendirilebilmesini sağlamaktadır. İkinci ise, böylesi bir perspektif sayesinde, Türkiye’de bu meselenin hem bugün ortaya çıkmış bir mesele olmadığını, hem de esasen çözüme yönelik ciddi bir gelişmenin yıllardır atılmadığını görmek mümkün olmaktadır. Tez kapsamında uluslararası boyuta yer verilmesinin de iki amacı bulunmaktadır. İlkinde, meselenin, sadece iç dinamikler neticesinde oluşmadığı, bu nedenle de çözüm için sadece iç dinamiklerin yeterli olamayacağı; diğerinde ise, kimlik arayışındaki/bunalımındaki Türkiye’nin, böylesi bir mesele ile sadece kendisinin karşı karşıya kalmadığı/yüzleşmediği ifade edilmeye çalışılmaktadır. Dünyanın pek çok coğrafyasında, şartlar ve dinamikler ne kadar farklı olsa da kimlik bazında bir arayışın ve bunalımın olduğu bilinen bir gerçektir.

Tez kapsamında, Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının ele alınması, bu akımların milliyetçilik olgusu çerçevesinde ele alınması gerektiğini düşündürebilmektedir. Oysa her iki akım da milliyetçilikten ayrı bir konumda değerlendirilecektir. Zira en temelde kimlik “biz kimiz?” sorusuna yanıt ararken, milliyetçilikte tanımlanmış olan ve savunulan/savunulması amaçlanan bir “biz” mevcuttur. Bu sebeple bugünkü Türk milliyetçiliği ile Osmanlı devletinin son dönemlerindeki kurtuluş reçetelerinden birisi olan Türkçülüğün aynı muhteviyata sahip

olmadığı belirtilmelidir. Farklı muhteviyatlara sahip olma hususu Kürtçülük ve Kürt milliyetçiliği için de geçerlidir. En basitinden, bir tarafta Kürt milliyetçiliği söylemi varken diğer tarafta Marksist–Leninist Kürtçülükten bahsedilmektedir (Erer, 1990, s. 73). Bütün bu sebeplerden ötürü, yaşanan kimlik tartışmalarının milliyetçilik zemininden farklı bir zeminde devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Tez kapsamında, Türkiye dışında, diğer Türk coğrafyalarında Türkçülüğün tarihi ve/veya mevcut durumuna yer verilmeyecektir. Aynı şekilde Türkiye haricinde diğer ülkelerde ortaya çıkan Kürtçülük akımı/faaliyetleri ele alınmayacaktır. Öte yandan, Türkiye’deki kimlik tartışmalarında yer alan diğer unsurların sorunlarına yer verilmeyecektir (örneğin, Türkiye’de Alevi kimliği, Zaza kimliği gibi). Ayrıca gayrimüslim unsurların kimlik konuları kapsam dâhilinde değildir. Ancak belirlenmeye ve belirtmeye çalışılan bu kapsam, diğer kimliklerin göz ardı edildiği intibasını oluşturmamalıdır. Zira çalışmanın amacı ve kapsamı göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de kimlik tartışmalarına konu olan bütün unsurları incelemenin güçlüğü daha anlaşılır olmaktadır. Kimlik tartışmaları ekseninde sadece Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının ele alınması, her iki akımın kendi şartları ve düşün sahaları içerisinde değerlendirilerek mümkün kılınmaktadır. Bunun haricinde her iki akımı birer eş akım olarak, aynı şartlar ekseninde değerlendirmek gibi bir amaç söz konusu değildir. Buradaki aynılık ancak dönemsel şartlar bazında mümkündür. Yine sadece Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının ele alınması ile her iki akımdan birinin, diğeri karşısında meşruiyet zemini oluşturması ya da kendini haklı çıkarması gibi bir amaç da taşınmamaktadır.

Tez boyunca bazen “Türkiye’deki kimlik tartışmaları/arayışları” gibi ifadeler yer verilirken, bazen de “Türkiye’nin kimlik arayışı/bunalımı” gibi ifadeler yer verilecektir. Her iki ifade ediş biçimi aynı anlam(lar)ı ihtiva etmese de tamamen ayrı da değildir. Zira Türkiye’nin kendi içerisindeki tartışmaları/arayışları, genel itibariyle Türkiye’nin kimlik arayışını/bunalımı ile ilgili/ilışkidir. Bu durum ters açıdan da geçerlidir. Zaten, 21. yüzyılda Türkiye’deki kimlik tartışmalarının/arayışlarının da bu etkileşiminin tabii bir netice olarak görmek mümkündür. Zira Türkiye’nin kimlik arayışı/bunalımı bizatihi iç içe geçmiş beş kimlikten hâsıl olmaktadır: Doğulu kimliği, İslam kimliği, tarihsel Osmanlı kimliği, Türk kimliği ve Batılı kimliği (Aydın, 2011). Bu iç içe geçmiş kimlikler arası kırılma noktaları, doğrudan ya da yarı doğrudan Türkiye’deki kimlik tartışmalarının doğmasına sebep olan etkenlerin başında gelmektedirler.

Yöntem açısından, hem kimlik konusunda hem Türkçülük konusunda ve hem de Kürtçülük konusunda, tarafların görüşlerini, düşüncelerini ortaya koyan subjektif görüş ve düşüncelere

yer verildiği gibi, konuya ya da konulara objektif açıdan bakan/bakmaya çalışan görüş ve düşüncelere de geniş bir yelpaze içerisinde yer verilmiştir. Bu yöntem ile meselenin detaylarını kapsayan genel çerçevesini çizme konusunda sağlanacak başarı oranının artması amaçlanmıştır. Öte yandan resmedilmeye çalışılan tablonun daha sağlıklı ifade edilebilmesi amacıyla, dördüncü bölümde nicel veriler içeren tablolar paylaşılmıştır. Bu çerçevede son olarak, her iki akımı farklı başlıklar altında ele almak yerine, tarihsel dönemler içerisinde aynı başlık altında her iki akımdan da vetireler sunulmuştur.

GİRİŞ

Her yüzyılın bir karakteristiği ve buna bağlı olarak kendine özgü bir söylemi vardır. 19. yüzyıl bütün dünyada milliyetçiliğin şahlandığı çağ idi (Belge, 1997, s. 75). Yirminci yüzyıl ise ideolojiler çağıydı (Karpas, 2009, s. 100). Ancak 21. yüzyılın karakteristiği ve söylemi hakkında net bir ifade ortaya koymak mümkün görünmemektedir. Zira her yüzyılın karakteristiği, o yüzyılda yaşanan gelişmeler neticesinde belli bir kapsam dâhilinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla daha ilk çeyreğinin aşılmadığı bu yüzyılın karakteristiği ve söylemi hakkında kesin değerlendirmelerde bulunmak yanlış olacaktır. Ancak, öte yandan 21. yüzyılın başlangıcından bu yana yaşanan zaman diliminde gerek dünyadaki birtakım gelişmelere, gerekse de Türkiye’de yaşanan tartışmalara bakıldığında bu yüzyılın “kimlikler” yüzyılı olabileceğini söylemek çok iddialı bir ifade olmayacaktır. Bu tür bir ifadenin ortaya konmasını sağlayan etkenler, hem dünya genelinde hem de Türkiye’de yaşanan kimlik bunalımı ve bu eksenindeki kimlik tartışmalarıdır.

Ancak bu yüzyılın “kimlikler” yüzyılı olmayacağı yönünde de ifadelerin bulunduğu belirtilmelidir. Öyle ki, bu yöndeki bir görüşe göre, aslında mevcut durumda bir kimlik bunalımından ya da kimlik bunalımının varlığından bahsetmek güçtür, zira “bize bir kimlik sorumuz olduğunu söyleyenlerin yarattığı bir bunalımdır bu.” (Baker, 2006, s. 28). Ancak bu ifadede “söyleyenlerin” kimler olduğu müphem kalmaktadır. Ayrıca ‘Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve’ bölümünde de açıklanacağı üzere, böylesi bir ifadede “biz” kavramının kullanılması ya da vurgu yapılması dahi yaşanan bunalımın ya da arayışın doğal bir tezahürüdür. Yine, bundan yirmi sene sonra kimlik siyasetinin, etnik kimlikler üzerinden yükselen fırtınaların yerinde yeller eseceği düşünülse de (Türköne, 2006, s. 90), bu tartışmaların ne şekilde, hangi aktörlerle şekilleneceği ve/veya sonuçlanacağı açıkça belirtilmemektedir. Şayet kimlik siyasetinin yerinde yeller eseceği düşünülüyorsa, bu tartışmalar yerini hangi söylemlere bırakacaktır? Bütün bu karşı görüş ve sorular bizi zikredilen ifadeye tekrar götürmektedir.

Çalışmamız bağlamında, yaşanan kimlik bunalımı dört boyutta incelenmektedir.

Bunlardan ilki dünya genelinde yaşanan kimlik bunalımının çeşitli coğrafyalardaki yansımalarıdır –ki bunlar ikinci bölümde ele alınacaktır. İkinci boyut, genel itibarıyla kuruluş ve Kurtuluş döneminin ardından (bu dönem de dâhil olmak üzere), bu yüzyılda Türkiye’de, kimliklerin yeniden tanımlanması noktasında yaşanan gerilimlerdir/bunalımlardır. Üçüncü boyut, alt kimlik–üst kimlik tartışmaları ekseninde Türk kimliğinin yeniden tanımlanması

süreci ve bu süreçte Kürt kimliği özelinde yaşanan ve tarihi ve uluslararası boyutu da olan gerilimlerdir. Dördüncü ve son boyut ise, Cumhuriyet'in kuruluşu ve Kurtuluşu sürecindeki tartışmalarla birlikte özellikle 1980'lerden günümüze iç ve dış dinamiklerin de etkisiyle Kürt kimliğinin varlığı ve bu varlığın kabul edilmesi noktasında ortaya çıkan gerilimler ve tartışmalardır. Bu kademelerin detaylarına geçmeden evvel ehemmiyeti yüksek birkaç ayrımın ifade edilmesi gerekmektedir.

Öncelikle, Kürt sorunu olarak adlandırılan vakanın üç boyutu olduğu belirtilmelidir: terör boyutu, ekonomik boyutu ve Kürt kimliği boyutu (Cemal, 2003, s. 242). Bu çalışmada konunun kimlik boyutu üzerine yoğunlaşılacaktır. "Zira Kürt meselesi özünde bir kimlik sorunudur." (Bilgiç ve Akyürek, 2012, s. 165).

Ancak bu noktada üç farklı eğilim mevcuttur. İlk eğilimde, Kürt halkının bir kimlik sorunu olduğu iddiası taşınmaktadır: "Kürt sorunu temelde kimlik sorunudur. Kendini Kürt sayan yurttaşlarımızın; 'Kürt' kimliğiyle yaşamaları, kültürlerini ve geleneklerini yaşatıp geliştirmeleri kimlik sorununu tanımlar." (Erdem, 2008, s. 122). İkinci eğilime göre ise, Kürtlerin bir kimlik sorunu yoktur, Kürtçülerin vardır (İnce, 2010). Dolayısıyla kimlik yönündeki talepler, Kürtlere değil menfi niyetlere sahip olan Kürtçülere aittir. Üçüncü eğilim, ikinci eğilimle benzer yönler taşımaktadır. Öyle ki yine menfi niyetlere sahip Kürtçülere karşı temkinli yaklaşılmaktadır. İki eğilim arasındaki fark, burada kimlik sorununun arka planda yer alması, onun yerine Kürtçülüğün ana tartışma konusu olmasıdır. Bu eğilime göre, "Türkiye bugün bir Kürtçülük sorunu ile karşı karşıyadır. 'Kürt sorunu' değil, Kürtçülük sorunu." (Şimşir, 2010, s. 9).

Elbette ki Kürt sorunu ve Kürtçülük meselesi karıştırılmamalı (Bölügiray, 1992, s. 87) ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt kökenli vatandaşları Kürtçülerle aynı kefeye konulmamalıdır (Evren, 2007, s. 7; Sandıklı, 2010). Ancak bu durum Kürtlerin varlıklarını inkâr etme ve birtakım taleplerini göz ardı etmeye dönüşmemelidir. Zira "Kürtçüleri, bölücüler, terör örgütü mensupları v.b. tanımlarla tarif etmenin konuya yüzeysel yaklaşımdan başka bir sonuç vermeyeceğini de herkesin anlaması gerekiyor." (Evren, 2007, s. 195).

Diğer perspektiften bakıldığında, özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte yükselişe geçen ve Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinde de inkârı güç bir etkiye sahip olan Türkçülük akımına dikkat çekilmelidir. Çünkü ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere, devlet kademesinde alınan birtakım kararların ya da ortaya atılan söylemlerin, tamamen Türkçülüğün geliştirilmesi/yüceltilmesi amacıyla vuku buldukları iddia edilse de, ele alınan bu dönem içerisinde Türkçülük fikriyatında Kürtler doğrudan öteki konumunda olmamış,

ötekileştirilmemişlerdir. Bu tür bir algının ortaya çıkmasına sebep olan en büyük etken dönemin kendi şartları içerisinde değerlendirilmemesidir.

Dönem dönem Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının birbirlerini ötekileştirmiş olduğu gibi bir izlenim ortaya çıksa da, Türkler ve Kürtler özelinde böylesi bir ötekileştirmenin var olduğunu ifade etmek güçtür ve en nihayetinde bu güçlüğü tarihsel dayanak noktaları ile birlikte ortaya koymak çalışmanın amaçları arasındadır.

Bu bağlamda şu örnek verilebilir: bugün Türkler ve Kürtler Türkiye Cumhuriyeti'nde birlikte yaşamaktadırlar ve aralarında suni bir sınır yoktur. Türkiye'yi Batı'daki kimlik tartışmalarından ayıran özelliklerden birisi de budur. Belçika'da Valonlar ve Flamanlar arasında suni bir sınırın varlığı bir vaka iken, Türkiye'nin doğusunda Türklerin, Batısında da Kürtlerin yaşıyor olması bunun en açık delili addedilmelidir. Şayet iddia edildiği üzere kimlik ekseninde bir ötekileştirme söz konusu olsa idi, birlikte yaşamadan bahsedilemezdi.

Bu genel çerçevede, çalışmamız dile getirilen dört boyutla bağlantılı olarak, 'Önsöz' ile 'Giriş' bölümleri haricinde dört bölümden oluşmaktadır. 'Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve' başlığı altındaki birinci bölümde, farklı perspektiflerden kimlik kavramı tanımlanacaktır. Kimlik, bir "biz" oluşturduğu için bu "biz" in karşısındaki "öteki" kavramına ve "biz ve öteki" ilişkisine yer verilecektir. 21. yüzyılda, kimlik kavramı çok farklı bir konumda olduğu için onu bu farklı konuma getiren etkenler olarak küreselleşmenin ve post-modernizmin bugünkü anlamıyla kimlik kavramını ne yönde etkilediği değerlendirilecektir. Ardından yine aynı bölüm içerisinde kimlik kavramının kültür ile olan ilişkisi ortaya konacak ve bu bağlamdaki kültürel kimlik kavramı ve talepleri ele alınacaktır. Halen tartışılan gelen "çok-kültürlülük" kavramı ise üç farklı yaklaşım çerçevesinde ortaya konacak ve son olarak da bir sonraki bölümlere temel teşkil eden ulusal kimlik ve alt-üst kimlik tanımlamaları irdelenecektir.

'Konunun/Sorunun Uluslararası Boyutu' başlığı altındaki ikinci bölüm, iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlkinde, bu yüzyıldaki kimlik arayışının/bunalımının dünya üzerindeki yansımaları, Amerika Birleşik Devletleri'nden Çin'e kadar farklı coğrafyalar ekseninde ortaya konacaktır. İkinci alt başlıkta ise, Türkiye bağlamında meselesinin uluslararası boyutu hem Kürt meselesi bağlamında, hem Kürtçülük bağlamında hem de Türkçülük akımı bağlamında ifade edilecektir. Kürt kimliği boyutunun, Kürt meselesinin üç boyutundan birisi olduğu ifade edilmişti. Bu nedenle, genelden özele, bugünkü tartışmaların uluslararası bir boyut kazanmasında, Kürt meselesinin de bu bölümde konuya dâhil edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Ardından Kürt kimliği meselesi ve daha özelden Kürtçülük ve Türkçülük

akımlarının tarihsel izdüşümlerine bakıldığında ise, farklı konumlarda, her iki akımın da inkârı güç bir şekilde dış dinamiklerin etkisi ile uluslararası boyut kazandıkları görülmektedir.

‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Türkiye’nin Kimlik Arayışı’ başlığını taşıyan üçüncü bölümde, konumuz kapsamında Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kimlik arayışında çeşitli dönemlerde yaşanan kırılma noktaları ele alınacaktır. Osmanlı’nın Batı karşısındaki gerilemesine son vermek amacıyla ortaya atılan kurtuluş reçeteleri ile başlayan süreç, II. Meşrutiyet’e uzanacak, buradan I. Dünya Savaşı ve ardından Sevr’den Lozan’a kadar uzanarak devam edecektir. Lozan’da yaşananların ardından kimlik arayışı belli noktalarda çıkmazlarla karşılaşacaktır. Yine bu dönemler içerisinde Türkçülük akımının inkârı güç güçlü konumuna ve zararlı cemiyetler olarak tarih sahnesinde yer alan Kürtçü cemiyetlere yer verilecektir. 1924 yılında Halifeliğin kaldırılması ve 1924 Anayasasının kabulü gibi gelişmeler, kimlikte ciddi bir değişim/dönüşüm yaşanmasına sebebiyet verecektir/yaşanmasını sağlayacaktır. 1924’ten itibaren 1930’lara kadar bu değişimin/dönüşümün izlerini ve etkilerini görebilmek mümkün olacaktır. Eklemek lazımdır ki bu dönem içerisindeki Şeyh Sait isyanı, Kürtçülük tartışmalarını yeniden başlatan bir vaka olacaktır. Bu bölümde son olarak, Türklüğün karşısında Kürtlüğün konumu dört ekseninde incelenecek ve bu konum tartışılırken göz ardı edilen, kültürel etkileşim ve kimliğin çok-boyutluluğu konularına yer verilecektir.

‘Soğuk Savaş Döneminin Ardından: 21. Yüzyılda Türkiye’de Kimlik’ başlığı ile son bölüm olan dördüncü bölümde ise, Türk kimliği ve Kürt kimliği özelinde, kimlik konusunun 1980 yılındaki askeri müdahalenin/darbenin ardından 21. yüzyılla birlikte Türkiye’de yeniden tartışma konusu olması ele alınacaktır. Bu bölümdeki görüşlerin bir kısmı, konunun içeriğine dair tablolarla birlikte sunulacaktır. Bu bölümün ana tartışma konusunu alt kimlik–üst kimlik tartışmaları oluşturacak ve bu konuda toplumun görüşü yansıtılmaya çalışılacaktır. Son olarak ise, Cumhuriyet’in kuruluş sürecinden itibaren dönem dönem kimlik arayışında, tanımlanmasında etkili olan resmi söylem(ler)in, Kürtler özelinde yaşadığı değişim ve söylemdeki bu değişimin pratiğe yansımada, Avrupa Birliği’nin göz ardı edilemeyecek etkisi ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Kimlik Kavramının Tanımlanması

Kimlik kavramı, kısaca, “bir kişinin ya da grubun, topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli bir kavrayış olarak” (Şimşek, 2002, s. 31) tanımlanabileceği gibi, “verili–doğal olmaktan ziyade, benlik hissi ya da bir kişinin veya grubun öz–tanımlamasının süregelen özellikleri” (Aydın ve Açıkmeşe, 2008, s. 200) olarak da tanımlanabilir. Bununla birlikte, kimlik duygusu, belirli bir etnik grubun, kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma çabalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu geçmiş, bir miras olarak çok çeşitli şeylerle (biyolojik, kültürel v.s.) doldurulabilir ve geçmişin öğelerinin algılanması ve temsili, kimlik taleplerinin yönüne göre şekillendirilebilir (Bilgin, 1994, s. 55, 56).

Bu tanımlamalar, kimliğin, “bilinçli bir kavrayış”, bir “öz–tanımlama” ve “taleplere göre şekillendirilebilir” olma özelliği açısından, öznenin ön planda olduğu ve bir kişinin/grubun kendini ‘kim’ ve ‘ne’ olarak gördüğünün, dışarıdan atfedilen tanımlamalardan daha önemli olduğu “emik bakış” (Önder, 2007) açısını yansıtmaktadır.

Kimlik kavramı, hem varoluşunu borçlu olduğu hem de bu varlığı sürekli sakatlayan iki ana paradoksun kısılacındadır. Bu paradokslardan birincisi kavramın adından ve bu adın nominal–tarihsel arka planından kaynaklanmaktadır. Batı dillerinde Latince’nin *idem* (Dağ, 2005, s. 249) (aynı) kökünden türetilen *identite–identity* kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Türkçedeki kimlik ise, kim, yani “kimlerden(sin)” sorusundan üremiş, zorunlu bir mensubiyet işaretidir. Demek ki kavram, ana işareti ve yönelişi itibariyle tercih küresi içinde yer almayan bir mensubiyeti, bir aidiyeti, bir çoklukla aynılaşmayı göstermektedir. Bu açıdan bir ayrışma değil, aynılaşma söz konusudur. İkinci paradoks, her özdeşlik alanı (*identite*; kimlik) öyle olmayana, öyle tasarlanmayana, öteki(ler)ne nazaran konumlandırılmak ve oluşturulmak zorundadır (Kılıçbay, 2003, s. 162).

Bir kavram olarak etnik kimlik de belirli bir topluluğun üyelerinin kendilerini, diğer topluluk üyelerinden ayırt eden, farklılaştıran bir aidiyet duygusunu ifade etmektedir. Bu duygu, topluluk üyelerinin kendilerini belirli bir “biz”in mensupları olarak, “onlar”dan farklılıklarını vurgulayarak kendi içlerinde birleştirmektedir (Bilgin, 1994, s. 57).

Yani kimlik, hem bazılarına benzer hem de bazılarından farklı olmaya ilişkin bir duyuş, duruş ve durumdur ve “biz”i “öteki”nden ya da “onlar”dan ayıran bir kavramdır. Dolayısıyla kimlik, ben/biz ve öteki arasında ‘ayrıştırıcı’ ya da ‘sınır’ koyucudur (Dağı, 2006, s. 57). Görüldüğü üzere kimliğin bariz işlevi, kişiyi ötekilerden ayırmasıdır (Özdağ, 2011(a), s.39).

Kimlik olgusu, hem değişkendir hem de kendi içerisinde statik bir yapı ihtiva etmektedir. Bu hususun somutlaştırılması adına şu örneğin verilmesinde fayda görölmektedir: 2000’li yıllarda Saraybosna’da bir adam. 1980’e gelirken, bu adam şöyle derdi. “Ben Yugoslav’ım!”, gururla ve gönöl koymadan; daha yakından sorular sorulduğundaya Bosna–Hersek Özerk Cumhuriyeti’nde yaşadığını ve bu arada Müslüman geleneği olan bir aileden geldiğini belirtirdi. On iki yıl sonra, savaşın en şiddetli günlerinde aynı adam, hiç duraksamadan ve bastırarak şöyle cevap verirdi: “Ben Müslüman’ım!” Hatta belki de şeriat kurallarına uygun bir sakal bırakmış bile olurdu. Hemen arkasından Boşnak olduğunu ve bir zamanlar gururla Yugoslav olduğunu vurguladığının kendisine hatırlatılmasından hiç hoşlanmadığını eklerdi. Bugünse adamımızı sokakta çevirsek önce Boşnak, sonra Müslüman olduğunu söyleyecektir; düzenli olarak camiye gittiğini de belirtecektir; ama ülkesinin Avrupa’nın bir parçası olduğunu ve bir gün Avrupa Birliği’ne katılmasını umut ettiğini söylemeden geçemeyecektir (Maalouf, 2006, s. 17).

Görüldüğü üzere, neredeyse, çeyrek yüzyıllık bir zaman diliminde, sahip olunan kimlik kendini tanımlama noktasında, zamanın getirdiği şartlara göre yeni bir hal almaktadır. Bu, kimliğin değişkenlik boyutudur. Diğer taraftan, aynı örnekten hareket edildiği vakit, bir Yugoslav kimliği ya da bir Boşnak kimliği, kimliğin kendi içerisindeki genelliği içerisinde, olgunun statik boyutunu göstermektedir. Ancak belirtmek lazımdır ki, burada kast edilen boyut “donmuş, basmakalıp” bir boyut değildir. Bu sebeple “statik” terimine yer verilmiştir. Zira bu genellik içerisinde dahi kendi içerisinde bir döngünün olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Dile getirilen değişkenlik ve statik yapı arasındaki iç içe geçmişlik arasındaki ayırım, kimliğin birden çok kaynağı olması ile ilgilidir. Kimliğin kaynakları ise şu yönlerde ortaya çıkmaktadırlar (Huntington, 2004, s. 27):

- (i) atfedilen, yüklenilen: örneğin yaş, soy, cinsiyet, aile (kan bağları), etnik köken;
- (ii) kültürel: klan, kabile, etnik köken (yaşam biçimi olarak), dil, uyruk, din, uygarlık;
- (iii) bölgesel: çevre, köy, kasaba, kent, il, devlet, bölge, ülke, coğrafi konum, kıta, yarımküre;

(iv) politik: hizip, komite, lider, çıkar grubu, hareket, hedef, parti, ideoloji, devlet;

(v) ekonomik: iş, pozisyon, meslek, çalışma grubu, işveren, endüstri, ekonomik sektör, işçi sendikası;

(vi) sosyal: arkadaşlar, kulüp, takım, meslektaşlar, etkinlik kulübü, statü.

Bu kaynakları birbirinden kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Örneğin, etnik köken, atfedilen, yüklenilen kaynaklar arasında gösterilebildiği gibi, bir yaşam biçimi olarak kültürel kaynaklar arasında da gösterilebilmektedir. Aynı şekilde, ‘devlet’ bölgesel bir kaynak olduğu gibi, politik bir kaynak olarak da kimliğin kaynakları arasında yer almaktadır. Bu örnekler ifade edilen iç içe geçmişliğin yansımalarıdır. Dolayısıyla bahsedilen, 2000’li yıllarda Saraybosna’daki bir adamın çeyrek asırlık bir dönemde kendini tanımlama sürecinde, yaşanan değişimlere ve statik bir biçimde varlığını devam ettiren faktörlere dikkat çekmek gerekmektedir. Kendini tanımlama noktasında, Yugoslav olmaktan, Avrupa Birliği’nin parçası bir ülkede yaşandığının ifade edilmesi arasında ciddi bir değişim görülse de, diğer yandan bu değişim içerisinde Müslümanlığın başta, ortada ya da sonda bütün tanımlamalarda yer aldığı görülmektedir.

Kimliğin inşa edilmesi sürecinde “öteki” kavramının ‘rolü’ne geçmeden önce bir ayrımın da yapılmasında fayda vardır. Davutoğlu (1997, s. 11), “kimlik” ve “ben–idraki” kavramları arasında bir ayrım yapmaktadır: “kimlik sosyal tanınma temelinde gerçekleşen ilişki–bağımlı bir bilinç olarak iki tarafı gerekli kılarken, ben–idraki bir karşı tarafa ya da sosyal bir tanınmaya ihtiyaç hissetmeyen bireysel bir şuurlu halini yansıtır. Kimlik, sosyal iktisadi ve siyasi otorite tarafından tanımlanabilen ve verilebilen bir nitelik taşıırken, özneyi esas alan ben–idrakinin herhangi bir başka otorite tarafından tanımlanabilmesi de, tasfiye edilebilmesi de mümkün değildir.”

Burada, kimliğin bir karşı tarafa (öteki/onlar) ihtiyaç duyduğu görüşü kabul edilmesine rağmen, kimliğin sadece sosyal, iktisadi ve siyasi otorite tarafından tanımlanabilen ve verilebilen bir olgu olduğu düşünülmemektedir. Çünkü kimliğin dışarıdan tanımlanabilen ve verilebilen boyutunun olduğunu düşünen bu bakış açısı, bir sonraki kısımda ele alınacak olan etik bakışı yansıtmaktadır. Bu bakış, kimlik tanımlamalarında yer almaktadır. Ancak kimliğin –yukarıda da dile getirildiği üzere– özneyi esas alan, ön planda tutan bir boyutunun (emik bakış) olduğunu da bir kez daha ifade etmek gerekmektedir.

1.1.1 Kimliğin İnşası Sürecinde Öteki'nin 'Rol'ü

Tanımlamalarda, emik bakışın, bir grubun kendini 'ne' ve 'kim' olarak gördüğünü esas aldığı dile getirilmiştir. Etik bakış ise, bir grubun dışarıdan başka bir grubu tanımlaması ve genellemesidir (Önder 2007; Özdağ, 2011(a), s. 162). Her ne kadar, kimlik tanımlamalarında, emik bakışın esas kabul edilmesi gerektiği savunulabilirse de, aslında burada bile, kişi ya da grubun kendini 'ne' ve 'kim' olarak gördüğü noktasında, yine bir "öteki"nin varlığı kaçınılmaz olmakta ve bu "öteki" de bir başka grup (biz ve/veya diğerleri) tarafından tanımlanmakta ve genellenmektedir. Yani her iki bakışın iç içe geçtiğini ve salt bir yaklaşımdan hareket ederek net bir tanımlamanın yapılabileceğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Bununla birlikte emik bakış, etik bakışa nazaran kimlik eksenli tartışmalarda çözüme daha kolay ulaşılmasını sağlamaktadır. Öyle ki, etik bakış esas alındığında şöyle bir paradoks ortaya çıkmaktadır: bir yandan birey ya da grup kendini tanımlarken, aynı süreçte bu birey ya da grup dışarıdan tanımlanmaktadır. Her iki tanım arasındaki gerilim noktaları kimliğin inşa edilmesi sürecini güçleştirmektedir. Öte yandan, kendi tanımlaması ve dışarıdan yapılan tanımlama arasındaki gerilimle gel-git yaşayan birey ya da grubun, kendini tanımlama süreci içerisindeki diğer birey ya da gruplara dair tanımlamalar yapması, bütün taraflar için kimliği içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Emik bakışın esas alınmasının, etik bakışı ve dolayısıyla ortaya çıkan gerilimleri tamamen ortadan kaldıracağı iddia edilemese de, birey ya da grubun kendini 'ne' ve 'kim' olarak gördüğünün dikkate alınması dahi bu gerilimi minimize edebilecektir.

Bir şekilde "biz" in karşısında "öteki" nin varlığının kaçınılmaz olmasından hareketle, "biz" ve "öteki" arasındaki bu göreceli bağımlılığın farklı tezahürlerini kimlik oluşumunda görebilmek mümkündür. Zira kimliğin oluşumu aynı anda hem 'kapsayıcı' hem de 'dışlayıcı' bir süreçtir. Kolektif bir benlik olan "biz" düşüncesi, bize benzeyen, bize ait olanların bir araya getirilmesini gerektirirken bize benzemeyenlerin, bize ait olmayanların bir yandan var olmasını öte yandan da dışarlanmasını öngörür (Dağı, 2006, s. 58). Sürecin dışlayıcı yönü, bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkarken, bir "öteki" nin var olması gerekliliğinden hareketle, kimliklerin birbirinden ayrı ve bağımsız olarak evrilemeyeceği ve gelişemeyeceği (İnaç, 2003, s. 195) gerçeği de dikkate alınmalıdır.

Kimliğin temel bileşenlerinden biri olan aidiyet duygusu, "biz" in tanımlanmasında ortak noktaları belirlerken, diğer yandan "biz" im dışımızdakileri yani "öteki" leri de belirler (Karaduman, 2010, s. 2888) ve "kim olduğumuzu inşa etmemiz aynı zamanda kim

olmadığımızı da ortaya koymamızı gerekli kılar.” (Aslan ve Çulha, 2008, s. 134). İleri sürülen kimlik, hasmınınki üzerine ters yönde inşa edilmekte (Maalouf, 2006, s. 19) ve kim olmadığını yeniden tanımlayıp etiketlemek, kimliğin sahibinin kendini ön plana çıkarabilmesini sağlamaktadır.

Kimlik inşasında “öteki”, esasen girift bir etkileşim sürecini de barındırmaktadır. Öyle ki, her “biz” tanımlamasında nasıl ki bir “öteki”nin ya da “ötekiler”in varlığı bir gereklilik ve hatta zaruri ise ve kimliklerin birbirinden ayrı ve bağımsız olarak evrilemeyeceği ve gelişemeyeceği düşünülmekte ise “öteki” ya da “ötekiler” için de “biz”in durumu aynıdır. Yani, aslında her “biz” bir “ötekinin ötekisi”dir. Ancak buradaki kurgu, “ötekileştirme”nin şiddet kazanması şeklinde inşa edilmemelidir. Aksine varlığı zaruret olan “öteki”nin kendini nasıl bir “biz” olarak tanımladığının dikkate alınması gerekmektedir. Böyle olmadığı takdirde, “ötekileştirme”nin karşılıklı olarak güç kazanması, diğer yandan dünyayı “biz ve onlar” diye ayıranların giderek küçülen ve daralan bir “biz”e ve giderek büyüyen ve korkutucu hale gelen “onlar”a ulaşılacağı fikrini güçlendirecektir (Türköne, 2008, s. 83).

1.2 Küreselleşme ve Kimlik

Küreselleşme olgusunun, ekonomik/ticari, siyasi, kültürel ve bilgi/iletişim boyutları bulunmaktadır. Her bir boyutun, çok farklı alanlarda, çok farklı biçim ve içeriklerde tartışmaların ana ya da tali tartışma konusu olduğu bilinmektedir. Tezin amacı ve kapsamı göz önünde bulundurularak, daha çok bu zikredilen boyutların konu ile ilgili/ilişkili yönlerine yer verilecektir.

Küreselleşme, beraberinde ciddi bir kimlik krizi getirmektedir. İnsanların, birey ve toplum olarak kendilerini algılamaları, kim oldukları sorusunu doğru olarak cevaplandırabilmeleri, artık çok kolay değildir. Zorluk, kimliğin biyolojik aidiyet üzerine, toplumsal hayatın doğal akışı içerisinde, başta kültür, değerler ve ekonomi olmak üzere pek çok faktörün birlikte etkin olmasıyla inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır (Onat, 2006, s. 122). Kimlik sorununun bir tarafını, ileride ele alınacağı üzere, ulus–devletlerin dar ve katı kimlik tanımlarının oluşturduğu kabul edilirse; bir diğer boyutunu, mevcut kimliklerin ve aidiyet duygularının küresel kapitalizm ve tüketim kültürü tarafından aşındırılması ve törpülenmesi şekillendirmektedir (Kolukırik, 2008, s. 134).

Küresel dünyada, ticaretin dünya çağında yaygınlaşmasıyla gezegenin bütünleşmesine de şahit olunmaktadır. Ancak dünya, siyasi alanda bir parçalanmayı da aynı süreç içinde yaşamaktadır (Barloewen, 2001, s. 4) ve bugün, dünyanın teknik alanda homojenleşmesiyle

kültürel ve dinsel farklılıkların korunması arasında, iktisadi buyruklarla anlıksal–tinsel isyan arasında bir gerginlik hâkimdir (Barloewen, 2001, s. 5).

Bunların sonucunda, küreselleşme olgusu içerisinde kültürel unsurlar kimlik sorunu haline dönüşürken, birbiriyle çelişir gibi görünen iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi; evrensellik ilkesini öne çıkaran kültürel homojenlik (türdeşlik) ya da popüler kültür, kitle kültürü; diğeri ise farklılıkları korumayı gaye edinen çok–kültürlülük, yani uyuşmayan ama makul kapsayıcı kültürlerin bir çoğulculuğudur (Akdemir, 2007).

Zikredilen bu durum, kimlik probleminin iki tarihsel düşünce akımıyla bağlantılıdır.

Birincisi, evrensel olana özlem, evrenin *uniformizasyonu*, tekbiçimli bir toplum organizasyonu, benzer öğelerden oluşan sistemler ve standart bir dünya yaratma yönünde gelişen *evrenselci* (universalist) *akımdır*. Serbest piyasa ekonomisi ve Batı tipi demokrasi, bu akımın temel hedefleri olarak belirlemektedir. İkincisi, farklılaşma, global insanlıktan daha küçük gruplar oluşturma yönünde gelişen *farkçı* (diferansiyalist) *akımdır*. Bu akım kozmopolitizme karşı milliyetçilik, merkezîyetçiliğe karşı bölgecilik, kitle kültürüne karşı özgül (spesifik) kültür, kolonizasyona karşı dekolonizasyon, bağımsızlık talepleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Bilgin, 1994, s. 11).

Farkçı akımdan hareketle, dünyada ekonomik değişmelerin küreselleşmeyi getirmesiyle birlikte, diğer taraftan yerleşmenin de ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmek gerekmektedir (Say, 2008, s. 206). Yerleşme veya daha güçlü bir şekilde söylemek gerekirse parçalanma (fragmentation) küreselleşmenin kaçınılmaz bir koşulu iken küreselleşme böyle bir parçalanmayı haber vermekte ve bunun bütünleştirilmesi için bir referans olarak hizmet etmektedir (Dirlik, 2009, s. 51). Bir yandan ekonomik ve ticari alanda bir homojenleşmeden bahsedilirken, diğer yandan da ‘farklılıklar’a dair ve yerleşmeye dair vurgulamalar yapılmaktadır.

Farklılıklara yapılan vurgunun her geçen gün artması neticesinde, küreselleşme, siyasal açıdan, kültürel farklılıkların korunması ilkesini demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır (Kongar, 2011). Öyle ki, ekonomik ve ticari bir olgu olmaktan ziyade artık küreselleşmenin temeli, kültür, din ve dil farklılıklarının karşılıklı kabulü olarak görülmektedir (Karpas, 2009, s. 99). İfade edilen “karşılıklı kabul” süreci, tezin üçüncü bölümünün ikinci kısmında ele alınacaktır.

1.3 (Post) Modernizm ve Kimlik

Günümüzde kimlik alanlarındaki görünümle eş zamanlı olarak hem modern hem de post-modern nitelikler sergilenmektedir (Kızmaz, 2006, s. 37).

Modernite, içinde insanın bütün arayışlarına cevap verebilecek, teknolojinin dev adımlarla yol aldığı, rasyonaliteye dayalı siyasal (devlet) ve ekonomik (piyasa) mekanizmalarının yönlendirdiği mutlak bir güvenlik ve özgürlük alanının ortaya çıkacağı iddiasını taşımıştır (Davutoğlu, 2011, s. 9). Bunun yanında, farklı insanları birbirlerine yaklaştıracak, yakınlaştıracak ve ulus-devletin esas özelliklerinden birisi de toplumsal grupların yoğun bir iletişim şebekesiyle birbirlerine bağlanması olacaktır. Buna karşılık, paradoksal olarak, milliyetçi-modernleşmeci sürecin yakınlığa eş zamanlı olarak kıskançlık duygularını arttırdığı görülecektir/görülmektedir (Baydur, 1997, s. 253).

Modernizasyon, ekonomik kalkınma, kentleşme ve küreselleşme insanların kimlikleri üzerine yeniden düşüncelerine yol açmış ve kimliklerin daha dar, daha özel, daha ortak kategorilerde tanımlanması eğilimi baş göstermiştir. Alt milliyetle ilintili kültürel ve bölgesel kimlikler, daha geniş çaplı ulusal kimliklere üstün tutulmaya başlanmıştır. İnsanlar kendilerini, kendilerine daha çok benzeyenlerle özdeşleştirmekte; etnik köken, din ve gelenek açısından, ortak geçmişe, ortak tarihe ilişkin söylenceler açısından aynı grupta algılanmayı önemsemektedirler (Huntington, 2004, s. 13).

Modernitede önemli olan kimliği yaratabilmek ve koruyabilmek iken, bu önem post-modernitede kimliği sabitlemek değil, sürekli olarak yeni kimlik seçeneklerini açık tutarak belirli bir kimliğin hegemonyasından kurtulmak olarak karşımıza çıkmaktadır (Şimşek, 2002, s. 32).

Post-modernitede kimlik, önceki toplumsal yapılarındaki tekil, durağan, sabit ve değişmez niteliğine karşın daha istikrarsız ve kırılabilir bir yapı kazanmıştır (Kızmaz, 2006, s. 50). Yaşadığımız post-modern çağda, kimliğin daha bir sosyal içerik kazandığı, tekil ve istikrarlı kimliksel yapıların sürdürülmesinin daha güçleştiği belirtilmektedir. Bu nedenle post-modern döneme özgü öne çıkan önemli bir nitelendirme de, kimliğin çoklu bir yapı kazanmış olmasıdır (Kızmaz, 2006, s. 43).

Öte yandan, post-modernitenin, emik bakışın yerleşmesine imkân tanıdığı görülmektedir. Zira post-modern felsefe esas olarak, insanın dışındaki gerçekle, bu gerçeği algılayış biçimi arasındaki farkı ve varsa çelişkiyi, kişisel algılayış lehine saptıran bir yaklaşıma sahiptir. Toplumsal ve nesnel dış gerçek önemli değildir, asıl gerçek kişinin algıladığı gerçek, iç

gerçeği yani inandığı şeydir. Dışsallık, objektiflik, yani nesnellik diye bir şey yoktur, insan ne düşünüyorsa, ne hissediyorsa gerçek odur (Kongar, 2007, s. 130).

Post-modern politika anlayışı en genelde kimlik politikasının yaşama geçirilmesidir. Özelinde ise post-modern politika anlayışı, modernist söylemlerin toplumsal kimlikleri ussal birey ya da sınıf kategorisi içine özümleyerek geliştirdikleri demokrasi kavramının farklılıkların tanınmasına dayalı radikal demokrasi kavramıyla yer değiştirmesi anlamına gelir. Sonuç olarak post-modern kimlik politikası, sivil toplumun farklılıkların tanınmasına dayalı demokratikleşme sürecini tanımlar ve temelini böylece yeni toplumsal hareketler üzerine kurar (Keyman, 2000, s. 47).

Yine ‘Küreselleşme ve Kimlik’ başlığında ele alınan yerelleşme, post-modernizm ve kimlik tartışmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Post-modernizmi savunanlar ulusal devlet ve ulusal toplum ile beraber ulusal dile de karşı çıkmaktalar ve bir yerelleşme hareketini canlandırarak yerel bölgelerin kendi dilleri doğrultusunda konuşmalarını ileri sürmektedirler (Çeçen, 1997, s. 165). Bu doğrultuda, kimlik kavramına yönelik yeni yaklaşımlarda küreselleşmenin ve post-modernizmin büyük oranda aynı paralelde etkide buldukları görülmektedir.

1.4 Kültür ve Kimlik

Esasında, kimlik sorunu, tüm sosyal bilimlerdeki en karmaşık ve tartışmalı konulardan birisidir. Bunun nedeni kuşkusuz, kimliğin çok boyutlu olması ve her bir boyutuyla da farklı bir bilim dalının ilgilenmesidir. Bunlar arasında antropolojiden sosyolojiye, psikolojiden tarihe ve hukuka kadar pek çoğunu saymak olasıdır. Ancak bu çeşitlilik, kimliğe genelde kültürel bir olgu olarak yaklaşılmasını engellememektedir (Türkbağ, 2003, s. 212) ki ‘Küreselleşme ve Kimlik’ kapsamında küreselleşmenin daha çok kültürel boyutu üzerinde durulmuştur.

Kültürel kimlik ve çok-kültürlülüğe geçmeden önce, bir kavram olarak “kültür” kavramına değinilmelidir. Bu amaçla şu tanımlamalara yer vermek mümkündür: kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder (Turhan, 2006, s. 48). Belirli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar “kültür”ü meydana getirmektedir (Kafesoğlu, 2005, s. 16). Yine, toplumların

eğitim, teknoloji, siyaset, hukuk, iktisat, sanat veya dine ilişkin sorunlarını çözdükleri kendilerine özgü yola, o toplumun kültürü denir (Mardin, 1991, s. 23).

Tanımlamalarda geçen, “diğer cemiyetlerden ayırt” etme, “topluluğa ait” olma ve “kendilerine özgü bir yola” sahip olma gibi özellikler, kültürün kimlik kavramı ile yakınlığını göstermektedir.

Bir başka ifade ile kültür, bir toplumun tarih içinde oluşturduğu değer, norm ve sosyal kontrol sistemlerinin göstergesi olan maddi ve manevi unsurlarla, bunların şekillendirdiği ilişkiler ışığında, sınır koyma, aklileştirme ve model olanı gösterme suretiyle kimlik kazandırmaktadır (Dündar, 2009, s. 26).

Bununla birlikte ifade edilen özellikler aynı zamanda kimlik inşasında “biz” kavramının oluşmasını sağlayan özelliklerdir. Kültür–kimlik ilişkisindeki bir diğer husus, kültürün de kimlik olgusu gibi, hem değişken hem de kendi içerisinde statik bir yapıya sahip olmasıdır. Kültür, bir yandan değişen koşullara bağlı olarak bir değişim sürecine girerken, diğer yandan onu diğerlerinden ayıran, kendine özgü özellikler, bu değişime doğrudan karşı koymayacak, ancak doğrudan da yok olmayacak bir şekilde statik bir devinim içerisinde. Bu bağlamda ifade edilen yapının, kültür ve kimlik arasındaki dengeli etkileşimin tabii bir neticesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sürecin etkileşim kısmı, her iki kavramın da koşullara adapte olmasını ve geç kalmamasını sağlarken; denge kısmı da her iki kavramdan birinin bir diğerini sayesinde ani reaksiyon göstermesine ya da diğerleri gibi olmasına mani olacaktır.

Kültür–kimlik ilişkisine Türkiye özelinde bakıldığında da, Cumhuriyet’in kuruluş felsefesinde göz ardı edilemeyecek etkiye sahip olan Ziya Gökalp’ın kültür kavramını (2006, s. 29) daha çok bir kimlik sorunu etrafında şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. Gökalp’ın, kültürü bir kimlik konusu olarak kullanması, sosyolojik pratik ve toplumsal koşullar bağlamında anlaşılabilir bir şeydir. Bu bağlamda, Türk ulusal kimliğinin inşasında stratejik kavram “kültür” olarak belirginleşmektedir (Çelik, 2006, s. 47).

1.4.1 Kültürel Kimlik Kavramı ve Talepleri

Kültür–kimlik ilişkisinden hareketle, kültürel kimlik (Huntington, 2006) kavramı, “ben kimim, biz kimiz?” sorularına verilecek cevabın ana hatlarını ihtiva eden bir kavram olarak karşımıza çıkmakta; belirli bir kültür çevresi içinde yoğrulan ve sosyalleşen insan da bu çerçevede kendi kültür çevresini temsil eden bir varlık olmakta; kültür çevresi ise ferde kimliğini vererek kendini fertte temsil ettirmektedir (Dündar, 2009, s. 27).

Kültürel kimlik kavramı, ayrıca, bir talep aracı olarak da kabul görmektedir. Bir ülkenin sınırları içerisinde yaşayan ulusal, etnik ve dini kültürel gruplar, kültürel kimliklerinin tanınmasını ve ona saygı gösterilmesini, kültürel kimliklerini ifade edebilmeyi, kültürel pratiklerini serbestçe yerine getirebilmeyi, kültürlerini koruyup yaşatabilmeyi ve hatta bazen kendilerine ulus statüsü verilmesini talep edebilmektedirler. Dolayısıyla günümüz dünyasının en çarpıcı ve karmaşık siyasal sorunlarından biri, farklı kültürel kimlikler temelinde ifadesini bulan siyasal taleplerden kaynaklanmaktadır.

Belirli bir ulus–devlet içinde farklı kültürel grupların varlığının tanınmasına yönelik bu talepler (Köker, 1997, s. 41);

(i) Eğitim ve basılı ve elektronik medya başta olmak üzere, farklılıkların korunmasına, ifade edilebilmesine imkân verecek kültürel hakların kabul edilmesini,

(ii) Farklı kültürel kimlik gruplarının ulus–devlet içinde yer alan özerk varlıklar olarak tanınmasını hedefleyebileceği gibi,

(iii) Ulus–devlet içinde yer alan grupların ayrılarak yeni bir devlet kurabilmelerini de hedefleyebilmektedirler.

Ülkenin sınırları içerisinde farklı ulusal etnik ve dini kültürel grupların yaşamasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu talepler, siyasal toplum açısından başta birlik ve istikrar sorunu olmak üzere pek çok kaygıyı da beraberinde getirmektedir (Tok, 2006, s. 19, 20). Kaygıyı doğuran düşüncelerin başında –ileride de sık sık ifade edileceği üzere– imtiyazın imtiyaz doğuracağı düşüncesi gelmektedir. Yani, eğitim ve basılı ve elektronik medyada farklılıkların korunmasına ve ifade edilebilmesine yönelik kültürel hakların kabul edilmesinin, özerkliğe ve ardından da bağımsızlığa gideceği düşünülmektedir. Fakat burada şu sorunlar göze çarpmaktadır. İlk, ülke içerisindeki farklılıklara yönelik olarak ilk adımda, kültürel hakların varlığının kabul edilmesinin bir imtiyaz olarak telakki edilmesi, en başından bu yöndeki adımları mahzurlu hale getirecektir. İkincisi, yine bu bakış açısı ile de ilgili/ilişkili olarak, atılacak her adımın bir imtiyaz olacağı ve imtiyazın da imtiyaz doğuracağı düşüncesinden hareketle, kültürel haklar alanında her hangi bir adımın atılmaması, çözümsüzlüğü/çatışmaları artırmaktan öte bir anlam ifade etmeyecektir.

Kültürel kimlik olgusu temelinde yapılan bu talepler ve oluşan bu tür çatışmalara dair, “kültürel kimliğe nasıl yaklaşmalıyız?” sorusuyla ilgili olarak Keyman (2007, ss. 217–230) şu tespitlerde bulunmaktadır (Akyürek, 2011, s. 5):

(i) Kültürel kimlik talepleri reddedilerek, bastırılarak, görmezlikten gelinerek çözümlenemez.

(ii) Kültürel kimlikleri ekonomik ve siyasal öğelere ve ilişkilere indirgeyerek anlama girişimi, hem kuramsal ve yöntemsel olarak sınırlı ve sorunludur, hem de kimlik taleplerine ve çatışmalarına çözüm bulmada başarısızdır.

(iii) Kimliğin siyasallaşma süreçleri hem çoğulculuk/demokratikleşme ekseninde, hem de köktencilik/milliyetçilik ekseninde olabilmektedir.

(iv) Kimlik taleplerine ve kimlik çatışmaları çözüm sürecine, kimlik–devlet ve kimlik–kimlik ilişkileri temelinde yaklaşıldığı sürece, kimlik–içi ilişkilerin düzenlenmesi üzerine tartışmak ve eleştirel çözümlene yapma olanağı ortadan kalkacaktır. Bu da, bir taraftan tanınma siyasetlerinin milliyetçilik ve köktenci bir nitelik kazanma olasılığını yükseltirken, diğer taraftan kimlik taleplerine demokratik çözüm üretme olasılığını azaltacaktır.

(v) Kültürel kimlik olgusuna bir bütünsellik ve genelleme içinde değil, aksine farklılaşmış ve çok–boyutlu bir kimlik tartışması ve çözümlenmesi temelinde yaklaşılmalıdır. Bu, farklı kültürel kimlikleri, kimlik taleplerini ve çatışmalarını kendi farklı bağlamları içinde anlama, tartışma ve çözüm arayışı içine girme anlamına gelmektedir.

(vi) Kültürel kimlik taleplerine ve çatışmalarına farklılaşmış ve çok–boyutlu bir yöntem içinde yaklaşmak, ama aynı zamanda, bu taleplere ve çatışmalara demokratik çözüm önerileri üretmek için, ortak bir dile, ortak bir hareket alanına ve bir siyasal uzlaşmaya gereksinimimiz vardır.

Bu tespitler arasında konu bağlamında iki tespite dikkat çekmek gerekmektedir. İlki, kültürel kimlik talepleri “görmezden gelinerek” çözülemez. İkincisi ise kültürel kimlik olgusuna genelleme içerisinde değil, farklılaşmış ve çok–boyutlu bir kimlik tartışması temelinde yaklaşılmalıdır. Özellikle bu iki tespit, Türkiye’deki kimlik tartışmalarını çözüme götürecek ilk aşamayı teşkil etmektedir. Zira bu tespitler Türkiye’de konuya/soruna yaklaşıma dair iki genel eğilimi ifade etmektedir. Bu tespitlerin ve eğilimlerin izleri üçüncü bölümde değerlendirilecektir.

1.4.2 Çok–Kültürlülüğe Yönelik Yaklaşımlar

Ortaya çıkan kültürel taleplerin yarattığı kaygıları ortadan kaldırmak mümkün olmasa da minimize etmek amacıyla çok–kültürlülük kavramına dikkat çekilmektedir. Bu kavrama ilişkin genel olarak üç farklı yaklaşımdan/söylemden bahsedebilmek mümkündür.

Yaklaşımlardan ilkinine göre, bir ülkede birden fazla dini/etnik/kültürel grubun yaşaması anlamındaki çok-kültürlülüğe karşı devletin gerçekleştireceği iki yöntem bulunmaktadır. Devlet, (a) bu farklılıkları görmezden gelerek veya ortadan kaldırarak tek-kültürcülüğü benimseyecek ya da (b) çok-kültürcü bir tutum sergileyecektir. Devletin, farklılıkların bir bütünlük sağlayabilmesi adına, (b) seçeneğini seçmesi beklenmektedir. Zira çok-kültürlülüğe karşı çok-kültürcü yanıt, kültürel çeşitliliği modern demokratik toplumun bir karakteri olarak görmekte, onu sosyal bir olgu olarak kabul edip, kültürün üyeleri için çok-kültürlülüğü desteklemektedir (Tok, 2006, s. 24).

Çok-kültürcülük bazen kültürel farkların kamusal alanda da ifade edilebilmesini, bazen de azınlıklara özel haklar verilmesini, hatta durumlarını geliştirmeye, eksikliklerini telafi etmeye yönelik ayrıcalıklar tanıma projesini gütmektedir. Bu anlamda çok-kültürcülük, çok-kültürlülüğün ayrılmaktadır ve sosyolojik gerçekliği resmetmenin, etnografik bir saptamanın ötesinde toplumun belirli bir proje ve normatif önermeler etrafında ideolojik inşasını ifade etmektedir (Bilgin, 2006, s. 3).

Bir diğer yaklaşım açısından, etnik kimlik ve çok-kültürlülük gibi kavramlar, farklı etnisitelere ve farklı kültürlere siyasi kimlikler bahşedilmesini ima etmektedir. Bu da kimlikler ve kültürlerarası rekabet ve çatışmaların koşullarını barındırmaktadır (Sanberk, 2009, s. 26). Bu bağlamda, çok-kültürlülük, kendilerini sırf belli kültürlere ait gören ve yekdiğerini ötekileştiren hasım kimliklerin vücut bulmasına yol açmakta ve kimlik rekabetlerine dayalı bir dayatma kültürünü toplumlara egemen kılmaya çalışmaktadır. Ancak bu yaklaşıma göre, burada bir ayırımın yapılmasında da fayda görülmektedir: çok-kültürlülük ve kültürel çeşitlilik aynı şeyler değildir. Çok-kültürlülük her kültüre bir siyasi kimlik atfedilmesini önerir. Dışa kapalı ve başka kültürleri dışlayıcıdır. İç içe yaşamayı reddeder. Çoğu zaman kendi sembollerini ve tercihini başkalarına dayatmaktadır. Oysa kültürel çeşitlilik siyasi kimlik iddiası taşımamaktadır. Dışa açıktır ve başka kültürlerle barışıktır. Kültürler arasında geçişken ve akışkan niteliği ile bir zenginlik ve yaratıcılık kaynağı oluşturmaktadır. Kültürel çeşitlilik farklarla bir arada ve kendini çeşitliklerden zenginleştiren, iç içe yaşamı engellemeyen aksine bunu teşvik eden bir düzeni ima etmektedir (Sanberk, 2006, s. 42, 43) ve tercih edilmesi gereken kavram budur.

İlk yaklaşımdaki/söylemdeki çok-kültürcülük ile buradaki kültürel çeşitlilik kavramları arasında çok büyük farklılıklar ya da büyük oranda benzerlik bulunmamaktadır. Lakin her iki görüşte de kastedilenin farklı olduğu görülmektedir. Her şeyden önce çok-kültürcülük, çok-kültürlülüğe karşı gerçekleştirilmesi gereken bir tutum iken, kültürel çeşitlilik, çok-

kültürlülükten ayrı bir kavram olarak irdelenmektedir. En nihayetinde her iki kavram da bir arada nasıl yaşanabileceği sorusuna cevap arama arayışı içerisinde olsalar da, ikinci yaklaşım açısından, kültürel çeşitliliğin söylemden öte pratiğe nasıl aktarılacağı/aktarılabileceği noktasında sarih çözüm yolları yoktur. Etnik kültür ile çok-kültürlülüğün aynı anlamları ihtiva ettiklerinden hareketle bir arada değerlendirilmesi ve çok-kültürlülükten, farklı kültürlerle siyasi kimlikler “bahşedilmesi”nin anlaşılması, daha önce de ifade edildiği üzere, ilk aşamada söylemi ve atılabilecek adımları mahzurlu hale getirmektedir.

Üçüncü ve son yaklaşıma göre ise, çok-kültürlülük ya da çok-kültürcülük Batı Avrupa kolonyalizminin bir ürünüdür. Belirtmek lazımdır ki, bu yaklaşımda çok-kültürlülük ve çok-kültürcülük genellikle bir arada kullanılmaktadır. Lakin bu kullanımın, her iki kavramın aynı anlama sahip olduğu düşüncesinden mi, yoksa her iki kavrama da karşı olunduğu düşüncesinden mi ortaya çıktığı hususunda kesin bir yargıya ulaşmak mümkün değildir. Bu yaklaşıma göre, Türkiye dâhil gelişmekte olan ülkelere, Batı tarafından neden “çok-kültürcülük kültürü ihraç” edilmeye çalışıldığının cevabı, etnik sorun yaşayan ülkelerde iktidarı zayıflatmak ve ülkenin etnikleşme sürecini güçlendirmektir. Böylece, kolonyalist mirasın emperyalist amaçla kullanıldığı görülmektedir. Burada yapılan kavramsal ayırım ise şu şekildedir: yapılması gereken, hâkim kültür çevresinde hem hâkim kültür ile hem de kendi aralarında etkileşim içinde birçok kültürün yaşayabildiği bir kültürel ortamın sağlanmasıdır. Bu yaklaşımın çok-kültürcü politikalardan farkı, ayrılıkları ve farklılıkları kutsamamasıdır (Özdağ, 2011(b)).

Belirtmek lazımdır ki, bu son yaklaşımın/söylemin zaaflarının başında, zikredilen kültürel ortamın nasıl sağlanacağına detaylandırılmaması gelmektedir. İlk iki yaklaşımda/söylemde bu soruya yönelik alternatif söylemlerin geliştirildiği ve alt yapısının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Lakin bu yaklaşımda böylesi bir durumdan söz edilememektedir. Öte yandan hem birçok kültürün kendi aralarında etkileşime sahip olduğunun kabul edilmesi, hem de hâkim kültür çevresinde farklılıkların ve ayrılıkların kutsanmadığı bir ortamın oluşturulması düşüncesi kendi içerisinde tezat bir durum teşkil etmektedir.

1.5 Ulusal Kimlik ve Alt-Üst Kimlik Tartışmaları

Kimlik kavramının doğası gereği, ulusal kimlik de aynı zamanda hem kapsayıcı hem de dışlayıcıdır (Neyzi, 2009, s. 8).

Bu dışlayıcılık izah edildiği üzere, kimlik kavramının içeriğine aykırı bir durum teşkil etmemektedir. Ancak, kimliğin ulusal boyutu söz konusu olduğu vakit, şu ana kadar dile

getirilen tedirginliklerin bu konuda yoğunlaştığı görülmektedir. Çünkü “18’inci ve 19’uncu yüzyıllarda çalışarak ve savaşarak yaratılan, 20’nci yüzyılda ise dünya savaşlarıyla pekiştirilen ulusal bütünlük ve ulusal kimlik duygusunun erozyona uğramakta” olduğu düşünülmektedir (Huntington, 2004, s. 4).

Bir yandan dile getirilen bu endişeler, tereddütler; diğer yandan ise, küreselleşmenin türdeşlik ve farklılıklar arasında oluşturduğu gerginlik ve post-modernizmin kimliğe kazandırdığı istikrarsız ve kırılğan yapı, daha büyük bir gerilimi ortaya çıkarmaktadır. Elbette bu durumdan Türkiye’nin uzak kalmasını düşünmek güçtür. Zaten ulusal kimlik konusu, Türkiye’de de uzun dönemdir tartışıldığı/tartışılmaya devam edildiği için (ve tezle olan doğrudan ilişkisi sebebiyle) bu konu ayrıca ele alınmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de bu konu, daha çok alt kimlik–üst kimlik tartışmalarına odaklanmaktadır. Ancak bu tartışmalara geçmeden evvel, sorunu netleştirebilmek adına bir ayrımı belirtmekte fayda vardır.

Bir kavram olarak kimlik ele alınırken etnik gruplar için de bunun geçerli olduğu belirtilmişti. O halde, aradaki farkın ne olduğu sorusu akıllara gelmektedir. Baumann, (2006, s. 36) birçok dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Rusça gibi Hint Avrupa dilleri ile Arapça ve Çince dillerinden oluşan on iki dildeki sözlük tanımlarına dayanarak) “etnik grup” ve “ulus” kavramlarının sözlük tanımlarının karşılaştırmasını yapmıştır. Buna göre, soya dayanma, genellikle görünüşten ayırt edilebilme, kültürel özellikleri paylaşma (dil, dış görünüm v.b.), doğuştan kazanıldığını söyleme noktasında aynı tanımlamaların yer aldığı görülmüştür. İki kavram arasındaki fark ise şu şekilde ifade edilmektedir: etnik grup, bir kader birliği ve bir tür siyasi örgütlenme iken; ulus kavramında “devlet” temelinde kader birliği yattığı sonucu ortaya çıkmıştır. Her iki kavram karşılaştırılırken yer alan benzerlikler fazla olsa da, nihayetinde fark, tartışmanın da düğüm noktası olan devlet temelinde kader birliği noktasına geldiği görülmektedir. Zira Türkiye’deki alt kimlik–üst kimlik tartışmalarında da devletin kuruluş felsefesinin ve bu yönde geliştirilen söylemlerin etkili olduğu görülecektir.

Alt kimlik–üst kimlik tartışmalarında, taraflar, sorun ile ilgili (böyle bir sorunun Türkiye’de var olmadığı yönündeki görüşlerle birlikte (Dündar, 2009, s. 291)) kendi talepleri ekseninde teşhisler yapsalar da, ortak kabul gören rasyonel bir çözümden söz edebilmek daha kolay olmaktadır. “Bir kimsenin üst kimlik olarak benimsediği ulusal kimlikle, o kimsenin alt kimlik olarak sahip olduğu dini, etnik, kültürel ve diğer kimlikler arasında bir çatışma olmaması gerekir. Eğer ortak ulusal kimlik etno–kültürel terimlerle tanımlanırsa ya da ülkedeki bazı dini, etnik ve kültürel kimlikleri dışlayacak şekilde tanımlanırsa, bu kimlikler arasında çatışma kaçınılmaz olur.” (Tok, 2006, s. 28).

Çoğu zaman, insanların alt kimlikleriyle övünmeleri, onu geliştirme çabası içine girmeleri, alt kimliklerin kullanılması yoluyla devletin üniter yapısı ya da laik ve demokratik düzen reddedilmedikçe sakıncalı bir durum olarak görülmez (Kongar, 2007, s. 166). Ancak burada hangi hallerde sakıncalı durumların çıkıp, hangi hallerde çıkmayacağı açık bir şekilde ifade edilememektir. Zira alt kimliklerin geliştirilmesinden ziyade, korunması amacı dahi çoğu kez sakıncalı olarak nitelendirilebilmektedir.

Alt kimlik–üst kimlik tartışmalarında uyumun ve çatışmanın hangi durumlarda ortaya çıktığı/çıkabileceği, aşağıdaki tablo ile daha sağlıklı incelenebilir.

Tablo 1.1 ‘Devlet ile Birey Arasında Üst–Alt Kimlik İlişkileri’ (Oran, 2010, s. 327)

	Birey/Grup	Devlet	Sonuç
Durum–1	Üst kimliği subjektif kimlik olarak benimseme	Memnuniyet	Gönüllü asimilasyon
Durum–2	Üst–kimliği ret	Sert tepki	Travma (ayrılma, katliam...)
Durum–3	Üst–kimliği kabul, alt–kimlikte ısrar	Alt–kimliğe saygı ve teritoryal üst–kimlik	Uyum ortamı
		Asimilasyonda veya kan temelli üst–kimlikte ısrar	Çatışma

Tablo 1.1’de yer alan ve ‘gönüllü asimilasyon’ ile sonuçlanan birinci durum, dünya genelinde çok sık rastlanan bir durum değildir. Üst kimliğin subjektif bir kimlik olarak benimsenmesi noktasında genellikle ‘Amerikalılık’ kavramı akıllara gelse de, bu tür bir benimsemenin, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki varlığı tartışmaya açıktır. Çünkü daha önce ülkedeki siyahilerle, bugün ise, bir sonraki bölümde de ele alınacağı üzere, Hispaniklerle yaşanan sorunlar, hem ülkedeki bazı unsurların üst kimliği subjektif kimlik olarak benimsediği hem de devletin genel durumdan memnuniyet duyduğu yönündeki savları zayıf kılmaktadır. Dolayısıyla böylesi bir durumun, bir ülkedeki bütün unsurların da dâhil olduğu bir şekilde var olduğu ya da var olabileceği düşüncesi güçtür.

Üst–kimliğin reddi noktasında düğümlenen ikinci durumun dünya genelindeki en yaygın durum olduğunu söylemek abartılı bir söylem olmayacaktır. Zaten özellikle bu ret ediş ve ardından devlet aygıtının sert tepkisi/müdahalesi dolayısı ile kimlik tartışmaları ortaya çıkmakta ve bu tartışmalar, –koşullara bağlı olarak– travmatik sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Üst–kimliğin kabul edilmesi, fakat alt–kimliğin muhafazasının ve alt–kimlikte ısrarın yer aldığı üçüncü durum ise, konumuzun teşhisi ve tespiti bakımından konumuza daha yakındır. Bu durumda, alt–üst kimlik arasında kurulmak istenen denge hassastır.

Yalnız, bu hassasiyet, yalnızca bireyden/gruptan kaynaklanmamaktadır. Bu hassasiyetin oluşturan bir diğer faktör, devletin kurulmak istenen dengeye karşı geliştirdiği tutumdur. Bu konuda, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki en büyük sorun, belli kesimlerin üst–kimlikte ısrar etmiş olmaları ve bu yöndeki ısrarların dönem dönem resmi söylem tarafından da destek bulmuş olmasıdır. Bu durum ters açıdan da düşünülebilir. Yani dönem dönem resmi söylemin üst–kimlikte ısrarı, belli kesimlerin bu yöndeki söylemlerini güçlendirici bir faktör olmuştur da denilebilir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, ısrar edilen üst–kimliğin kapsayıcı olmaması kimlik eksenli çatışmalara sebebiyet vermiştir. Oysa ancak alt–kimliğe saygı duyulması ve bu saygının çeşitli adımlarla ortaya konması ile bütün tarafların amaçladıklarını dile getirdikleri bir uyum ortamı sağlanabilecektir. Bu hususlar, üçüncü ve dördüncü bölümlerle detaylandırılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KONUNUN/SORUNUN ULUSLARARASI BOYUTU

Kimlik tartışmaları ekseninde Türkiye'nin handikaplarından biri, bu tartışmaların sadece Türkiye'de ortaya çıktığı yönündeki düşüncelerdir. Oysa Soğuk Savaş döneminden bu yana ve özellikle 21. yüzyılla birlikte pek çok ülkede kimlik temelli tartışmaların ya da çatışmaların ortaya çıktığına şahit olunmuştur/olunmaktadır. Elbette ki, örnekleri verilecek olan ülkelerin zaman ve mekân şartları kendi aralarında farklı olduğu gibi, Türkiye'den de farklıdırlar. Dolayısıyla buradaki amaç, bu ülkelerle Türkiye'nin koşullarını mukayese etmek değil, kimlik temelli tartışmaların sadece Türkiye'de gündemde olmadığını ortaya koymaktır.

Resmedilmeye çalışılacak bu tablo haricinde, Türkiye özelinde, konunun/sorunun uluslararası boyut kazanmasına sebep olan ya da kazanmasını sağlayan iki faktör bulunmaktadır. En genelden özele doğru, birinci faktör, Soğuk Savaş döneminin ardından oluşan yeni konjonktürle birlikte ortaya çıkan kimlik talepleridir –ki bu durum tartışmaların sadece Türkiye'de olmaması ile konjonktür açısından bağlantılıdır.

Diğer faktör ise, bugün gelinen noktada, genel olarak Kürt sorununun Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde, (özellikle Avrupa Birliği ile) çeşitli dönemlerde ve şekillerde yer alan konulardan biri olmasıdır. Kürt kimliğinin yanı sıra, bu kimlik meselesinin, Kürt sorununun bir boyutu olduğu için konunun/sorunun uluslararası boyut kazanmasında Kürt meselesini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu faktör kapsamında, daha da özele inildiğinde, tarihsel perspektifte, Türkiye'de Kürtçülük akımının daimi surette “dış mihraklar” tarafından ortaya çıkarıldığı, geliştirildiği, besleniyor olduğu görüşü devam etmektedir. Buna ek olarak, yine Türkçülük cereyanının da büyük oranda Batı'da yapılan Türkoloji çalışmalarından etkilenmiş olması, bu cereyana da uluslararası bir boyut kazandırmaktadır.

2.1 Kimlik Arayışının/Bunalımının Dünya Üzerindeki Yansımaları

Daha önce de ifade edildiği üzere, gerek Osmanlı'nın son dönemlerindeki çeşitli kurtuluş reçeteleri çerçevesinde girdiği kimlik arayışını, gerek Soğuk Savaş sonrası dünyasındaki kimlik temelli gelişmeleri ve gerekse bu yüzyılda Türkiye'nin içerisinde bulunduğu kimlik arayışını/bunalımını, 18. yüzyıldan itibaren gelişen etnik milliyetçilik dalgaları ile aynı şartlar altında değerlendirmemek gerekmektedir. Tabii ki, Osmanlı'nın kimlik arayışı olarak nitelendirilen dönemde aynı zamanda milliyetçilik de zirvededir. Fakat imparatorluk içerisindeki unsurların milliyetçi vurgularla ayaklanmaları ve/veya ayrılmak istemeleri ile

imparatorluk içerisinde, bir arada yaşamının sağlanması adına ortaya konan reçeteler ve imparatorluğun kendi bünyesinde yaşadığı kimlik arayışı aynı bağlamda değerlendirilmemelidir.

Ancak, tarihsel bütünlüğün sağlanması adına 20. yüzyılın ikinci yarısına değin uzanan etnik milliyetçilik dalgalarını kısaca ifade etmekte fayda vardır: etnik milliyetçilik açısından, günümüze değin, üç etnik milliyetçilik dalgasından söz edebilmek mümkündür.

Birincisi, 19. yüzyıl sonunda özellikle Türk Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu ve Avusturya–Macaristan İmparatorluğu’na karşı Doğu Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu merkezli olarak gelişmiş ve klasik etnik kendi kaderini tayin hakkı dönemi olarak adlandırılmıştır. İkinci etnik milliyetçilik dalgası, İkinci Dünya savaşı öncesi ve sonrasında Batı dünyasının Asya ve Afrika’daki sömürgelerinde ortaya çıkmıştır. Bu dalga Afrika ve Asya’da sömürge imparatorluklarının çökmesi ve milli devletlerin kurulması ile sonuçlanmıştır. Üçüncü etnik milliyetçilik dalgası, 1960’lardan itibaren, Avrupa’da Katalan, Bask, Bröton, İskoç, Gal, Flaman, Kanada’da Quebec, ABD’de siyah Hispanik ve siyah milliyetçilikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdağ, 2006, s. 19, 20).

Soğuk Savaş sonrasına bakılacak olursa; geçen yüzyılın bitimine yakın, Doğu–Batı ikiciliğinin özdeşlik aşıl原因an düşman imajı kaybolduktan sonra tüm dünyada, yoğun bir biçimde kültürel ve dinsel özellikler içeren kolektif kimliklerin ve sürtüşmelerin ortaya çıktığı görülmüştür (Barloewen, 2001, s. 9). 1980’lerden, ama özellikle 1990’dan bu yana, yaşadığımız dünyada oluşan siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin ortaya çıkardığı en önemli değişim noktalarından biri de kültürel kimlik temelli talepler ve çatışmalar olmuştur (Keyman, 2007). Artık “Batı” toplumlarının korkulu rüyası komünizm değil (Rattansi ve Weatwood, 1997, s. 9), sınırlarının içinde ve çevrelerindeki etnik cereyanlar olacaktır.

İfade edilen bu dönemde, yani 20. yüzyılın sonuna doğru ve 21. yüzyılda, Kanada’da Quebecler (Kalaycı, 2010); İngiltere’de İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda; İspanya’da Katalonya ve Bask bölgesi (Güzel, 2004); Fransa’da (Parlak yıldız, 2011) Korsika, İtalya’nın kuzey bölgesi; Belçika’da Valonlar ve Flamanlar (Tekinalp, 2005, s. 78); Çin’de Tibet, Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) (Önel, 2005; Aynural, 2007, ss. 225–233); Rusya’daki (İmanov, 2008) Türk ve Müslüman bölgeler; Kuzey Amerika’da Hispanikler (Huntington, 2004, ss. 221–256); Etiyopya’da Eritre; Cezayir’de Berberiler gibi konular kimlik taleplerinin ve dönem dönem bu talepler neticesinde ortaya çıkan çatışmaların dünya üzerindeki yansımalarıdır.

Öte yandan, ülkeler haricinde, bölgesel bazda, Yugoslavya sonrası Balkanlar özelindeki tartışmalar (Iseni, 2009; Türbedar, 2011) devam etmektedir. Yine hem örgütsel hem de bölgesel bazda, özellikle son dönemde gündemde yer alan “Avrupa kimliği” kavramı (Erdenir, 2010; Özgöker ve Musaoğlu, 2011; Walkenhorst, 2008; Lehning, 2001; Strath, 2002) içinde bulunulan yüzyıl diliminde daha fazla ele alınan, tartışılan konuların başında gelmekte ve bu konudaki ihtilafli görüşler tartışmaların uzun süre gündemde kalacağını göstermektedir.

Elbette ki, bu ülkelerin coğrafik, politik, ekonomik, tarihi ve kültürel faktörleri birbirinden farklıdır ve bu ülkelerdeki anlaşmazlıkları ve/veya çatışmaları ve uygulanmış olan ya da olası çözümleri topyekûn “kimlik” olgusuyla, kimlik talebiyle ilişkilendirmek yanlıştır. Lakin son çeyrek asrın gündemdeki konuları olan bu gelişmeleri “kimlik” olgusundan, kimlik taleplerinden ayrı düşünmek de bir diğer yanlış olacaktır.

Hakeza, Fransız modern düşünürlerinden J. F. Bayart da (Sanberk, 2009), Balkanlar’dan Kafkasya’ya, Ortadoğu’dan Sahra altı Afrika’ya kadar dünyanın birçok bölgesinde kanlı çatışmalar ve soykırımlara varan, saldırgan, şiddet hareketlerinin hep kimlik kavramı etrafında düğümlendiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, dış dinamikler açısından, Türkiye’nin yaşadığı süreci ve bu süreçteki tartışmaları dünya genelinde yaşanan bu düğümün doğal bir tezahürü olarak addetmek mümkündür.

2.2 Türkiye Bağlamında Meselenin Uluslararası Boyutu

Giriş bölümünde Kürt meselesi ile Kürtçülük meselesinin ayırt edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştu. Ancak yine belirtildiği üzere, bu ayrımın yapılması zaruri ise de, bu o denli kolay olmamaktadır. Zira her iki meselenin iç içe geçmiş olması söz konusudur. Ayrıca, Türkiye’deki kimlik tartışmalarının uluslararası boyut kazanmasına neden olan etmenlerin başında Kürt kimliği meselesi kadar Kürt sorununun da geldiği bölümün başlangıcında belirtilmişti. Dolayısıyla, Türkiye bağlamında meselenin uluslararası boyutunu teşkil eden hususlar, Kürt meselesinden, Kürt kimliğine ve ardından da Kürtçülük ve Türkçülük akımlarına doğru ele alınacaktır.

2.2.1 Kürt Meselesinin Uluslararası Boyut Kazanması

Kürt meselesi bağlamında, uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken üç dönüm noktası bulunmaktadır (Kongar, 2001, ss. 302–304). Bunlardan ilki, siyasal açıdan Güneydoğu’yu “Kürt Sorunu” biçiminde uluslararası kamuoyunun gündemine sokan asıl olay, Türkiye’nin iradesi dışında ortaya çıkan Halepçe Katliamı ve yine Türkiye’nin insancıl yaklaşımı ile kendi

aleyhine gelişen, bu katliamdan kaçanlara verilen sığınma hakkıdır. İkincisi, siyasal olarak, Güneydoğu'daki sorunlar yumağının yeniden Kürt sorunu olarak biçimlenmesindeki en önemli adım ise, Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi Danielle Mitterand'ın 1989'da Diyarbakır'a yaptığı ziyarettir. Üçüncüsü ise, yine Danielle Mitterand'ın başkanı olduğu Özgürlükler Vakfı ve Paris Kürt Enstitüsü tarafından 14–15 Ekim 1989'da düzenlenen Kürt konferansıdır. Bu üç dönüm noktasının ardından 1990'larla birlikte Kürt meselesi Batı'nın dikkatini çeken hususların başında gelecektir.

Kürt meselesi, Batı Avrupa'ya "ihraç edilmiş" olması nedeniyle bu mesele bir bakıma uluslararası bir boyut kazanmış durumdadır. Ulus–üstü bir yapıya sahip olan Avrupa Birliği (Evren, 2007) başta olmak üzere, uluslararası örgütler de meselenin kendi yapılarını etkilemesi hasebiyle Türkiye'deki Kürt sorunu ile ilgili olarak ister istemez bir duruş sergilemek zorunda kaldıklarından dolayı bu sorundan etkilenmektedirler (Fuller ve Barkey, 2001, s. 21).

Bu görüş aynı zamanda konunun/sorunun uluslararası bir boyutu olmasına sebep olarak, ilkin dış güçlerin uluslararası boyut kazandırmadığı, aksine temelde iç sorun olarak doğan Kürt sorununun özellikle belli dönemlerde yabancı aktörlerin aktif ilgisiyle uluslararası boyut kazandığını belirtmesi açısından da dikkate değerdir (Kurubaş, 2009, . 49).

2.2.2 Kürt Kimliği ve Kürtçülük Akımının Uluslararası Boyutu

Kimlik tartışmaları ekseninde ise, Türkiye'de sorun, güvenlik ve kimlik açısından ele alındığı ve tam olmasa da bir ölçüde "uluslararasılaşmış etnik sorun" olarak varsayılmakta, özellikle ulusal birlik ve bütünlüğe yönelik tehdidi dolayısıyla iç politikayı dış politikaya bağlayarak aynı zamanda önemli bir dış politika sorunu oluşturmaktadır (Kurubaş, 2009, s. 41).

Kürtçülük akımının daha çok Batılı devletlerce ortaya çıkarıldığı ve geliştirildiği ifade edilse de, konunun Kürt kimliği boyutunda, Ermeni faktörü karşımıza çıkmaktadır. Batılı ülkelerin haricinde, "Kürt kimliğinin oluşmasında Ermeni milliyetçiliğinin önemi büyüktür. Bazılarına göre 'Ermenistan' korkusu, Kürt kimliğinin oluşmasında olumlu bir rol oynamıştır. Ancak sayıları daha fazla olan bir grup araştırmacı ise 'Ermeni korkusu'nun Kürtlerin 'kayıtsız–şartsız' Kemalistlere teslimiyetini doğurmuştur ve sonuçta 'Kürt kimlik sorunu' büyük darbe yemiştir, görüşündedirler." (Kutlay, 1997, s. 81).

Hakeza 1. Umumi Müfettiş Abidin Özmen, 7 Aralık 1936 tarihinde yaptığı bir konuşmada Erivan'daki Kürdoloji Enstitüsünden bahsederek, Ermenilerin amacının Kürdü Türk

tesirinden kurtarmak olduğunu dile getirmiştir (Mumcu, 1994, s. 142). Denilebilir ki, Kürt kimliği tartışmalarında Ermeni unsuruna çoğu kez değinilmektedir. Ancak kimlik bazında böylesi bir ilişkinin, etkileşimin hangi şartlar altında, ne tür neticeler doğurduğuna dair bazı tartışılabilir görüşler haricinde net bilgilere ulaşılamamaktadır.

Daha özelden bakıldığında, konuyu ikinci boyuta taşıyan faktör, Kürtçülük akımının “dış etkenler/mihraklar” ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu yönde şu tespitlerde bulunmak mümkündür: 1827–1877’de Kürtçülüğün teorik alt yapısını Avrupa tarafından oluşturulmuştur (Şimşir, 2010, s. 63). Yani bir bakıma Kürtler, Batılılar tarafından keşfedilmişlerdir (Özdemir, 2011, s. 14). Dolayısıyla siyasi Kürtçülük Batı tarafından yaratılmıştır (Şimşir, 2010, s. 26). Kürtçülük akımını ortaya çıkaran ve destekleyen ülkelerin başında ise Rusya, İngiltere, Fransa ve Amerika gelmektedir (Özdemir, 2011, s. 23; Mumcu, 1993, s. 18). Yine bu ülkeler, Kürtçülük faaliyetleri kapsamında değerlendiren isyanlara/ayaklanmalara da destek vermişlerdir (Denker ve Kurubaş, 2011(a)).

Bütün bu sebep–sonuç ve etkileşim tartışmaları bir yana, 19. yüzyılın sonundan itibaren (Çay, 2010, s. 11) ve fakat özellikle 20. yüzyılın sonlarında “Kürt meselesi”nin uluslararası politikanın bir unsuru haline geldiği, konunun uluslararası bir boyuta sahip olduğu (Kurubaş, 2004; Denker ve Kurubaş, 2011(b)), Kürt kimliği konusunun da, çeşitli faktörler dolayısıyla uluslararası bir mahiyet taşıdığı (Kolukırık, 2008, s. 140) ve en başından itibaren Kürtçülük akımının uluslararası ayağının olduğu mutabık kalınan görüşler arasında yer almaktadırlar.

2.2.3 Türkçülük Akımının Uluslararası Boyutu

Farklı bir konumda, tarihsel perspektifte, Türkçülük akımının uluslararası boyutunu da şu şekilde izah etmek mümkündür; Enver Ziya Karal, Yusuf Akçura’nın Üç Tarz–ı Siyaset adlı eserinin önsözünde (2008, s. 15), Akçura’nın, eserde sözü edilen üç siyasal mesleği (Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük) Batı çıkışlı saydığını dile getirmektedir.

Yine, Akçura (2007, s. 49, 50); “Türklerin genel bir şekilde Batı fikir ve ruhuyla yakınlaşmasından başka, Batıda ortaya çıkarak Doğu âlemini ve özellikle Türkleri her yönden inceleyen De Guignes gibi, Silvestre de Sacy gibi, Abel de Remusat gibi, hatta Arthur Iumley Davids gibi müşteşriklerin eserlerine vakıf olmalarının da etkisini muhakkak görmekteyim” ifadesinde bulunmaktadır.

Türkçülük cereyanı teşekkül etmeden önce bu akımın Avrupa’da gelişmiş olması, özellikle Rusya’da, Almanya’da, Macaristan’da, Danimarka’da, Fransa’da, İngiltere’de yapılan Türkoloji çalışmaları ve yetişen Türkologlar (Parlak, 1989, s. 543) belirtilen görüşü doğrular

mahiyettedir. Burada Türkçülüğün mimarlarından Gökalp'ın da (2006) Türkoloji çalışmalarına vurgu yaptığı görülmektedir.

Kürtçülük ve Türkçülük akımları detaylı bir biçimde bir sonraki kısımda ele alınacağı için, konunun uluslararası boyutunu yansıtabilmesi adına bu argümanlar yeterli görülmektedir.

Bu bölümde son olarak şu husus belirtilmelidir: elbette ki, kimlik arayışının/bunalımının dünya üzerindeki yansımalarına bakarak, bu tür tartışmaların sadece Türkiye'de vuku bulmadığı görülmelidir. Lakin değerlendirmeler yapılırken, uluslararası boyutun, iç faktörlerin/dinamiklerin önüne geçmemesine de dikkat edilmelidir. Çünkü dış dinamikler iç dinamiklerden daha çok söz konusu edildiğinde, sorunun kökeninde daimi surette “yabancı parmağı” aranması durumu ortaya çıkabilecek ve bu durum Devlet'in kendi dinamiklerine bağlı olarak bir hatasının olmadığı intibasını uyandırabilecektir (Akyol, 2009, s. 29). Bu şekilde yapıldığı takdirde, tek taraflı bir bakış açısı söz konusu olacak ve bu da sağlıklı çözüm önerilerinin ortaya çıkabilmesini engelleyecektir. O yüzden, bütüncül anlamda Tan'ın ifadesiyle (2010, s. 22); “bugün geline noktada artık Kürt sorununu, uzun süre söylendiği gibi ‘dış mihrakların’ kumpaslarına indirgemek mümkün değildir.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E: TÜRKİYE'NİN KİMLİK ARAYIŞI

18. yüzyılın başlarından itibaren alınan askeri yenilgiler, emareleri görünmeye başlanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ve Batı karşısında çeşitli alanlarda başlayan gerileme (ya da Batıyı takip edememe), Osmanlı'da, bütün bu gidişata bir nihayet vermek amacıyla çeşitli kurtuluş reçetelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kurtuluş reçetelerinin büyük bir bölümünü başlangıçta askeri alanda yapılmaya çalışılan reformlar oluştursa da, özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren kurtuluşun, bu reformların ötesinde fikir sahasında, düşünce sahasında arandığı görülecektir.

Fikir, düşünce sahasındaki arayış, esas itibariyle bir kimlik arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, en basit ifadesi ile o dönemki Batı karşısında, “biz”in kim olduğuna bir yanıt arama çabasıdır. Dolayısıyla, aslında Gülhane Hattı ve Tanzimat Fermanı'ndan bu yana, en az yüzyıldır kimlik arayışı içerisinde olunmuştur. Sorunun sadece adı konulamamıştır. O dönemden bu yana, çeşitli dönemlerde ve şartlarda, aranan kimlik, Türkiye Cumhuriyeti'ne de uzanarak, Meşrutiyet, Osmanlıcılık, Hürriyetçilik, Türkçülük, Bağımsızlık, Anadoluculuk, İnkılâpçılık, Çağdaşlık, Cumhuriyetçilik, Turancılık, Demokratlık, Kalkınmacılık, Milli Birlikçilik, Batıcılık, İslamcılık, Laiklik v.b. sloganlarla dile getirilmiştir. Sayılan bütün hareket ve eylemlerin arkasında bilinçli ya da simgesel bir kimlik arama çabası ya da bulma umudu vardır (Güvenç, 1994, s. 16).

Bu arayış içerisinde, birer kurtuluş reçetesi olarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren üzerinde en çok durulan üç fikir akımı; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olmuştur (Tunaya, 2009, ss. 135–138). Ekleme lazımdır ki, bunların haricinde, tarihsel bağlamda belki de bütün bu akımlardan ilki olarak kabul edilebilecek olan Batıcılık akımı vardır. Ancak, Batıcılığı; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülükle rekabet eden bir düşünce akımı gibi değerlendirmeyip, hepsinin mutabık kaldığı bir müşterek ideal gibi düşünmelidir. Çünkü “Batıcılık” alternatif bir siyasi görüş gibi değil, muhalif gibi görünenler de dâhil, bütün değişik akımları içinde barındıran bir çerçeve olmuştur (Dayı, 2008, s. 185). Bu durumun Cumhuriyet tarihi boyunca da geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Şunu belirtmek lazımdır ki, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu üç akım (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük) arasında şu an ifade edildiği gibi net bir ayırım yapabilmek mümkün olmamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık iç içe

olmuş (Akçura, 2007, s. 72) ve fikri alanda belli bir çerçeveye oturtulmamışlardır. Dolayısıyla kimlik arayışının/bunalımının bir yönünü bu iç içe geçmişlik, bu muğlâklık oluşturmuştur.

Bu sebeple, üç marka –Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük– arasındaki farklar her zaman kolaylıkla görülememiştir. Osmanlıcılar, aleniyetteki iddialarına rağmen, gayrimüslimlere gerçek bir eşitlik vermeye hazır olmadıklarını açığa vurmuşlar; Türkçüler, savundukları daha büyük Türk ailesinin İslam dininde olanlarla sınırlı olduğunu açıklamışlar ve gerisini bunun dışında bırakmışlardır. Bu raddeye kadar her iki grupta İslamcıdır; Osmanlıcı liderler de, işine geldiği zaman, hem Panislamizmi hem Pantürkizmi kullanmaya gerçekten hazır olmuştur (Lewis, 1970, s. 349).

Bu fikir cereyanları arasında Türkçülük akımının, II. Meşrutiyet'in getirdiği göreceli özgürlük ortamıyla ve Balkan Savaşlarının ardından diğer akımların gittikçe güç kaybetmesiyle ön planda olmaya başladığı görülecektir. Ayrıca II. Meşrutiyet'le birlikte birçok akımın yanı sıra Kürtçülük akımı da çeşitli faktörlerin etkisi ile örgütlenmeler içerisine girmeye başlayacaktır.

Bunların haricinde, kabul edilmesi gereken gerçek şudur ki, kimlik arayışı içerisindeki Osmanlı içerisinde Türkçülük akımı, diğer akımlardan biri olmaktan öte bir anlam taşımamıştır ve aşağı yukarı 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, Türklük, Osmanlı Devleti'nde gerçek anlamda bir kimliğin göstergesi olmamıştır (Özdoğan, 2006, s. 55; Gökalp, 2006, s. 63). Hakeza, Osmanlı için Türk, Osmanlı'nın Türkçe konuşan tebaasından başka bir şey değildir (Akın, 2002, s. 265). Hatta Berkes'in ifadesiyle (1973, s. 357) Osmanlılık çerçevesi içindeki Müslüman olmayan halkların temsilcileri, adı sanıyla bilinen kendi “millet”leri için savaşırlarken, Türk temsilcilerinin böyle bir ulus dayanağı yoktu.

3.1 II. Meşrutiyet Dönemi Düşün Alanı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Temmuz 1908'deki II. Meşrutiyetin ardından bir fikir patlaması (Akın, 2001, s. 41) yaşanmıştır. Bu ortamda fikir akımları arasında, yukarıda dile getirilen iç içe geçmişliğin azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla çeşitli fikir akımları kendilerini, hitap ettikleri saha dâhilinde ifade etme imkânını bulmuşlardır.

Tez bağlamında Türkçülük ve Kürtçülük akımları bunlardan ikisidir. Burada önemli bir hususu tekrar vurgulamak lazımdır: Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının bir arada ele alınması esnasında iki hataya düşülmektedir. Bunlardan ilki, her iki akım Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin kuruluşu aşamasında bir arada değerlendirilirken, bugünün dünyası ve Türkiye'si perspektifinden bakıldığı vakit, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinde de etkisi büyük

olan Türkçülüğün, dönemin ‘bölücü’, zararlı faaliyetler içerisinde bulunan ve bu tür faaliyetleri teşvik edici Kürtçülük akımı ile birlikte ele almak çok mahzurlu, sakıncalı görülebilir. Ancak tarihe bugünün gözlüğüyle bakarak yanlış düşüncelere düşmemek için, dönemin, özgül koşulları ile değerlendirilmesi gerekmektedir. İkincisi ise, yine iki akımın bir arada ele alınması, birinin, diğerinin “öteki”si olduğu intibamı oluşturmakta, bu da Türklerin Kürtleri “ötekileştirdiği” gibi sonuçlara ulaşılmasına sebebiyet vermektedir. Oysa Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi sürecine değin, her iki akımın dönem dönem karşı karşıya geldiği bilinse de, Türklerin ve Kürtlerin bu süreçte bağımsızlık için çoğu zaman birlikte mücadele vermiş olmaları böylesi bir sonuca ulaşabilmeyi mümkün kılmamaktadır.

Her ne kadar, Türkçülük ve Kürtçülük akımlarının diğerleri gibi kendilerini hitap ettikleri saha dâhilinde –tartışmaya açık bir şekilde– ifade etme imkânı bulmalarında dönemin koşullarının etkisi varsa da, Türkçülüğün yükselmesine, güç kazanmasına neden olan bir diğer faktör Balkan Savaşları olmuştur (Akın, 2001, s. 272). Zira dönemin şartları yanında, Balkan Savaşları sonunda İmparatorluğun Rumeli’deki topraklarının neredeyse tamamının kaybedilmesi, Türkçülüğün benimsenmesinin demografik temellerini oluşturmuştur (Akbayrak, 2010, s. 63).

Sonuçta, gerek Meşrutiyet’in getirmiş olduğu düşün alanındaki ortam ve gerekse Balkan Savaşları’nın etkisiyle, “20. yüzyılın başında Osmanlı Türk aydını Türkçülüğün etkisine girdi.” (Aybars, 1997, s. 161).

Balkan ayrılıkçılığına karşı Osmanlı tepkisi, Rus Panislavizmine karşı Tatar ayaklanması, Avrupa milliyetçiliğinin ortaya koyduğu yeni fikirler ve örnekler karşısında Türk ve Tatar aydınlarının etkilenmeleri, Türkoloji bulgularıyla Türk gurunun beslenmesi gibi etkenler, Osmanlıların yenildiği ve Müslümanların küçük düştüğü bir zamanda, bir hanedan, din veya devlete değil de, bir halka –Avrupa’dan Pasifik’e uzanan geniş topraklarında Türk halkına– dayanan yeni bir siyasal akım olan Türkçülüğün büyümesini hep birlikte teşvik etmişlerdir (Lewis, 1970, s. 346).

Türkçülüğün bu yükselişi, I. Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında da devam edecektir: Osmanlılık siyaseti, gayrimüslim tebaanın ayrılıkçı akımların tesir sahasına girmesi, devlete sadakatlerini ciddi bir şekilde yitirmeleri nedeniyle cılız bir akım haline gelmiştir. İslamcılık cereyanı ise, devletin gayrimüslim unsurlarını tamamıyla dışarıda bırakarak, geri kalanını, kavmi mülahazayı bir tarafa bırakarak, kapsayacak bir cereyan olmuştur. Devlet–i Aliye’nin din birliği temelinde devamlılığının sağlanabileceğini savunmuşlardır. Arap başkaldırısı öncesinde, İslamcılık, Türkçülük siyasetinin en büyük ideolojik rakibi olarak karşısına

dikilecekti. Nihayetinde Balkan savaşları ile yükselişe geçen Türkçülük, Birinci Dünya Savaşı yıllarının yarattığı konjonktürde İslamcılık akımını da tasfiye ederek ideolojik ve politik iktidarı olacaktır (Akın, 2002, s. 12, 13; Aybars, 1997, s. 162).

Sonuç olarak da Osmanlı padişahlarının, önce Osmanlılığa sonra Osmanlı-İslamcılığa sarılarak İmparatorluğun bütün unsurlarını hanedanlık şemsiyesi altında tutmak için gösterdikleri büyük çabalara karşın, gayrimüslim unsurlar Osmanlılık, Türk olmayan Müslümanlar da Osmanlılık-İslamcılık formülünü reddetmişlerdir (Heper, 2008, s. 107).

1908 sonrasında güçlenen bir başka eğilim de Kürtçülüktür. Her ne kadar Şimşir (2010, s. 49), P. Maurizio Garzoni'nin Roma'da ilk Kürtçe grameri ve sözlüğü yazdığı, 1787 yılını Kürtçülüğün başlangıç tarihi olarak görse de, özellikle 1908 Meşrutiyet ilanı ile birlikte, Kürtçülüğün Kürt kimlik bilincinde büyük bir yükselmeye neden olduğu görülmüştür. Daha cesaretle ve daha açık bir şekilde Kürt dili, tarihi ve kültürü için örgütlenmelere girişilmiştir (Kutlay, 1997, s. 94).

Bahsedilen dönemde, giderek büyüyen bir Kürtçü aydın kesimi söz konusudur. Kurdukları dernekler (Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti (1908), Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti (1908)) ve yayınladıkları dergilerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da etkili olmaya çalışmışlardır. Ancak yukarıda da tartışmaya açık olduğunu belirttiğimiz gibi bölge halkı arasında ne kadar etkili oldukları şüphelidir. Zira bu bölümün ileriki kısımlarında da görüleceği üzere Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde, sıkıntılı birçok süreçte Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkından gelen ve Büyük Millet Meclisi'ni destekleyen telgraf ve mektuplar bu şüpheyi güçlendirmektedir. Bahsi geçen dönemde yükselişe geçen Kürtçülük faaliyetleri İttihat ve Terakki iktidarı döneminde yasaklanacak ve fakat Birinci Dünya Savaşı sonrası mütakere döneminde yeniden canlanacaktır (Somel, 1997, s. 79). Bu süreçte yeniden çeşitli dernekler aracılığı ile örgütlenmeler içerisine girilecektir. Sözü edilen bu Kürtçü örgütlenmeler, I. Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı dönemine değin çeşitli isimler altında faaliyetlerini sürdürmüşlerdir: Kürdistan Teali Cemiyeti (1918), Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti (1919), Kürt Kadınlar Teali Cemiyeti (1919), Kürt Milli Fırkası (1919), Kürdistan Teşriki Mesai Cemiyeti (1921), Kürt Talebe Hevvi Cemiyeti (1921) (Mumcu, 1993, s. 12). Lakin bahsedilen bu örgütlenmeler sayı itibariyle çok olsalar da hem bölge halkına etkileri hem de ömürleri sınırlı olmuştur.

Sevr sürecinin ardından yaşanan gelişmelere geçmeden evvel, bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır: çeşitli akımların fikir önderleri ya da takipçileri ile bu önderlerin ya da takipçilerinin savundukları kesim(ler)i ayırt etmek lazımdır. 1908 sonrasında hem Türkçülük

hem de Kürtçülük akımlarından bahsederken aydın sınıfının ön planda oluşu üzerinde durulmuştur. Bundan dolayı, her iki akımın da o dönemde tabana hitap edebildikleri ya da ulaşabildiklerini savunmaları mümkün görünmemektedir (Somel, 1997, s. 78). Bir açıdan, aydın kesimin bizatihi varlığı elbette doğaldır, ancak diğer açıdan bu varlık, bu kesimin, savundukları kitlelerle birlikte değerlendirilmeleri gerekliliğini doğurmamaktadır. Yani fikir akımlarının önderlerinin karşılıklı olarak kendilerini “ötekileştirme”leri, aynı durumun savundukları kesim için de geçerli olduğu intibamı doğurmamalıdır.

Yani I. Dünya Savaşı boyunca ve de savaşın ardından belki de en az dış güçler kadar Türkiye’yi zor durumda bırakan ya da dış güçlerle işbirliği yapan ve faaliyetlerini Kürtçülük adıyla/amacıyla gerçekleştirenlerin varlığı ne kadar göz ardı edilmemeli ise, “ülke I. Dünya Savaşı’ndan sonra savunmasız ve zayıf durumdayken, yani ülkenin orduları İngilizler, Fransızlar ve diğer güçler tarafından dağıtılmış ve silahlarına el konulmuşken, Kürtlerin bu durumdan yararlanmayı düşünmedikleri” (Heper, 2008, s. 14) gerçeği de o denli göz ardı edilmemelidir. Bu doğrultuda, 26 Şubat 1920 tarihinde, Meclis-i Mebusan’da meclis toplantısının ikinci oturumunda ele alınan telgraflara bakıldığında Kürt halkının bölücülüğe olan tepkisi açıkça görülebilir (Dayı, 2008, ss. 307–309). Bahsi geçen telgraflardan Erzincan’dan gelen telgrafta yer alan şu ifadeler bu bağlamda dikkate şayandır: “Kürtlük ve Türklük bir bütündür. Birbirlerinin öz kardeşi ve din kardeşidir. Her iki toplum için vatan birdir. Tarihi tanık tutarak sayın milletvekillerimize şunu açıklarız ki; Kürtler vatanlarının kurtuluşu uğrunda şimdiye kadar Türklerle bir savaş safında kanlarını akıtmışlardır.” (Dayı, 2008, s. 307).

3.2 Sevr’den Lozan’a: Türkiye’nin Kimlik Arayışında Din Faktörü

Esas itibariyle, 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşmasının, kimlik arayışı ya da bunalımı ile doğrudan bir ilgili/ilişkisi yoktur. Ancak, antlaşmanın 62, 63 ve 64. maddeleri “Kürdistan Meselesi”ni (Dündar, 2009, s. 113; Şimşir, 2010) ortaya çıkardığı için, Kürtlerin ön plana çıkmaya başladıkları ve dikkatleri üzerlerine topladıkları görülmüştür. Aynı yıl 23 Nisan’da açılan Büyük Millet Meclisi’nin varlığı ve bu var olma çabası içerisinde, böyle bir meselenin ortaya çık(arıl)ması ileriki birkaç yıl içerisinde başlayacak olan kimlik bunalımının dolaylı da olsa başlangıç safhası olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, Sevr süreci ile başlamanın, resmin tamamının görülebilmesi adına daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Eklemek lazımdır ki; halklarla, onları savunan/savunduğunu iddia eden kesimlerin ayırt edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştu ve Şubat 1920’deki telgraflar örnek olarak verilmişti. Sevr süreci ile ortaya çıkan Kürdistan meselesinde de, Kürtler tarafından, “Kürdistan diye bir sorun yoktur”

mesajını belirten telgraflar, Mart 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne ulaşmıştır (Şimşir, 2010, s. 481). Bu tür örnekleri Cumhuriyet tarihi boyunca görmek mümkün olacaktır.

Bu dönemi de içerisinde barındıran 1919–1924 dönemi Türkiye’nin en sancılı süreçlerinden birisidir. Hem Kurtuluş hem de kuruluşun gerçekleşti(ril)ği bu döneme dair farklı alanlarda ve konularda bir o kadar farklı tespitler var olsa da kimlik konusunda net bir tespitte bulunabilmek mümkündür: 1924’e kadar Türkiye Cumhuriyeti’nin kimliği “din” üzerinden inşa edilmiştir. Bunu birçok söylem ve alanda görebilmek mümkündür. 19 Mayıs 1919 Cumhuriyet’in temelini atıldığı ilk tarih olarak kabul edilirse, bu tarihi ilk adımı atan Mustafa Kemal’in, o dönemden Lozan Antlaşması’na kadar, Anadolu coğrafyasında Kürtlerin varlığı ve hakları konusunda söylemleri olduğu ve bu söylemlerin bir kısmında bütünleştirici unsur olarak din olgusunun yer aldığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem içerisindeki söylemlerden birkaçını çalışmamız kapsamında kronolojik olarak paylaşmak faydalı olacaktır (Oran, 2010, s. 438, 439; Atatürk, 1973);

Kürt ağa, bey ve şeyhlerine telgraflar (Mayıs ve Haziran 1919): *“Kürt kardeşlerimin... hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hak ve ayrıcalıkların verilmesine tamamen taraftarım”* (Cemilpaşazade Kasım Bey’e, 16.06.1919).

Erzurum ve Sivas kongreleri beyannameleri (07.08.1919 ve 11.09.1919): Erzurum: *“Doğu illerinde yaşayan bütün İslami unsurlar, yekdiğerine karşılıklı bir fedakârlık duygusuyla dolu ve irki toplumsal durumlarına saygılı öz kardeşirler.”*

Osmanlı hükümetiyle yapılan Amasya Protokolü no. 2 (22.10.1919): *“...Osmanlı devletinin tasavvur ve kabul edilen hududu, Türk ve Kürtlerin oturduğu araziye ihtiva eder.”* *“Kürtlerin gelişme serbestisini sağlayacak şekilde irksal ve toplumsal haklar bakımından desteklenmelerine, daha iyi duruma getirilmelerine izin verilmesi kabul edilmiştir.”* (Kutlay, 2002, s. 82).

Misak-ı Milli (28.01.1920): Efsane gibi konuşulan ama bilinmeyen bu temel bilginin 1. Maddesi bir bütün oluşturan milli toprakları *“...dinen, irken ve emelen birbirine bağlı, karşılıklı saygı ve özveri duyguları besleyen, birbirlerinin irksal toplumsal hakları ile bölgesel koşullarına tamamen saygılı Osmanlı İslam çoğunluğu”*nun oturduğu yerler olarak tarif edilmektedir.

Birinci TBMM dönemi:

24.04.1920: Erzurum Kongresi'nin çizdiği milli hudut *dâhilinde yaşayan İslami unsurların her birinin kendisine özgü olan muhitine, adetlerine, ırkına özgü olan ayrıcalıkları... kabul ve tasdik edilmiştir.*”

03.07.1920: “*Milli hudutlar... içinde yaşayan ve çeşitli İslami unsurlar birbirlerinin ırkı, bölgesel, ahlaki bütün haklarına saygılı öz kardeşirler. Dolayısıyla onların arzularına aykırı bir şey yapmayı biz de arzu etmeyiz.*”

01.03.1922: “*Türkiye halkı... gelecek ve menfaatleri ortak olan bir toplumdur. Bu toplulukta ırki haklara, toplumsal haklara ve bölge şartların saygı, iç siyasetimizin esas noktalarındandır.*”

Ele alınan bu dönem içerisinde, millet, milli ve milliyetçi gibi terimler, bağımsızlık savaşı boyunca ve sonrasında, milliyetçiden çok vatanperver, dışlayıcıdan çok bütünleştirici anlamlarda kullanılmışlardır. Bu terimler Anadolu'nun tüm İslami unsurlarını –Türkleri, Kürtleri, Çerkezleri, Arapları ve Lazları– kapsamıştır ve her birinin kendi benlikleri vardır. Mustafa Kemal, 1919'un Ekim ayında, Misak-ı Milli'nin buna göre belirlendiğini belirtmiştir. Dinleyicilerine, “Efendiler” diye başlayarak anlatmıştır, “Bu hudut sırf askeri mülahazat ile çizilmiş bir hudut değildir, hudud-ı millidir. Hudud-ı milli olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu hudut dâhilinde tasavvur edilmesin ki, anasır-ı İslamiye'den yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dâhilinde Türk vardır, Çerkez vardır ve anasır-ı saire-i İslamiye vardır. İşte bu hudut memzuc bir halde yaşayan, büyük maksatlarını, bugün manasiyle tevhid etmiş olan kardeş milletlerin hudud-ı millisidir.” (Ahmad, 2010, s. 99, 100).

Atatürk bu yöndeki görüşlerini, Birinci Millet Meclisi'nde 1 Mayıs 1920'de tekrarlayacaktır: “Burada maksut olan ve Meclis-i Âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiyedir. Samimi bir mecmua hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller, anasır-ı İslamiyeden mürekkep bir kitleye aittir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz.” (Dündar, 2009, 263; Ahmad, 2010, 100). Din'e yapılan bu tür vurgular dikkate alındığında, Birinci Meclis'te gayrimüslim unsurdan ziyade pek çok etnik kökenden milletvekilinin olması bu söylemlerin doğal bir yansıması olarak addedilebilir.

Mustafa Kemal'in olduğu kadar, arkadaşlarının da Kurtuluş Savaşı süresince söylem olarak İslam kardeşliğini, birliğini ve halifelik makamının birleştiriciliği sıklıkla dile getirdikleri tarihi bir vakiyettir (Tan, 2010, s. 185). Dolayısıyla “milli mücadele yıllarının siyasal söyleminde Türklük ve Türk milliyetçiliği deyimlerinin telaffuz edilmediği

görülmektedir.” (Özbudun, 1997, s. 63). Telaffuz edilmiş olsa dahi, ileriki bölümlerde de görüleceği üzere, bu telaffuzda kastedilen yine İslamiyet/Müslümanlık olmuştur.

3.2.1 Lozan: Din Unsuru ve Türklük

Lozan sürecini bütün detayları ile ele almak, çalışmanın amacını ve kapsamını aşmaktadır. Bu sürece dair üzerinde durulması gereken, iki husus vardır. Bunlardan ilki, Kürtler konusunda belirlenen tutum ve ileri sürülen argümanlardır. İkincisi ise, Cumhuriyet’in inşası sürecinde “din” olgusunun konumunun Lozan’da da teyit edilmiş olmasıdır.

Lozan görüşmelerinde Kürtler özellikle iki konuda gündeme gelmişlerdir: Azınlık tartışmaları ve Musul meselesi. Lozan görüşmelerinde Kürtlerin de azınlık statüsüne alınması tartışmaları sürerken, bir görüşe göre, İngilizler, Kürt ve Alevi azınlıktan bahsettikleri zaman, İsmet Paşa ile yardımcısı Rıza Nur çok büyük hayrete kapılmışlardır. Bu hayretin sebebi, İsmet Paşa’nın şu ifadesinde belli olmaktadır: “Onlar Türk onları nasıl ayırırız, siz Türklerin bir kısmını nasıl ayırırsınız? Onlar bizim kardeşimiz” (Güzel, 2007, s. 26). Hatta Kasım 1922’de Meclis’te, Erzurum Milletvekili Necati Bey, Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey İsmet Paşa’nın bu tezine destek vermişlerdir.

İsmet Paşa, o dönem bu görüşünü desteklemek için Encyclopaedia Britannica’ya atıfta bulunmuştur. Buna göre, Kürtler, Encyclopedia Britannica’nın da belirttiği gibi, aslında Turan kökenlidirler. Zira Kürtlerin Turan soyundan oldukları, Encyclopedia Britannica’nın dokuzuncu edisyonunda (1875–1889) yayımlanmış olan “Kürdistan” maddesinde yer almıştır ve bu görüş ansiklopedinin on birinci edisyonuna kadar (1910–1911) varlığını sürdürmüştür (Şimşir, 2010, s. 16). Ancak bu tür ansiklopedik verilerin tutarlılığı tartışmalıdır. Zira 1990’ların başında Larousse’un yenileştirilen biçimi, Meydan–Larousse şeklinde Türkçeye çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Ansiklopedi’nin “Kürtler” maddesi; “Ön Asya’da yaşayan Türk asıllı topluluktan olan kimse” olarak ifade edilirken, “Kürtçe” maddesi; “Hint–Avrupa dil öbeğinden dil” olarak ifade edilmiştir (Belge, 1996, s. 357). Bu ilginç bir durumdur, zira verilen bilgilerden ikisinin birden doğru olması güç görünmektedir. Çünkü her iki bilgi doğru kabul edilirse, Türk oldukları kabul edilen Kürtlerin, bir Hint–Avrupa dili konuşuyor olması, açıklanması ve ispatı zor bir sav olmaktadır.

Dikkat çekici olan diğer husus, yine bu dönemde gerçekleşen Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesidir. Bir yandan Kürtlerin azınlık olmadıklarına dair öne sürülen savların başında onların Turan kökenli oldukları gelmekte iken, diğer yandan, Türk olduklarının tartışılmasına ihtiyaç dahi duyulmamış olan, duyulmayan Anadolu’daki Ortodoks

Türkler, Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Bu açıdan mübadele iki önemli sonuç doğurmaktadır.

Birincisi, çoğu zaman, Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun zihninde en başından itibaren "Türklük" üzerine kurulu ve Kürtleri asimile etme amacını taşıyan (Fuller ve Barkey, 2011, s. 33) bir devlet inşa etme amacı olduğu iddia edilmektedir. Ancak karşı tez olarak Hıristiyan Ortodoks Türklerin Yunanistan'a gönderilmesinin, 'en başından itibaren' böyle bir amacın olmadığını gösterdiği belirtilmektedir. İlk görüş doğru kabul edilirse, bir diğer açıdan Lozan'ın bir "geçiş" süreci olarak kabul edilmesi makul görünmektedir. Bu sebeple, geçiş sürecini dönemin koşulları ile ele almak daha sağlıklı neticelere ulaşılmasını sağlayacaktır.

İkinci sonuç, tartışmaların düğümlendiği noktalardan birini teşkil eden çelişkili bir sonuçtur. Ortodoks Türklerin Yunanistan'a gönderilmesi, dinin Cumhuriyet'in kuruluş aşamasındaki rolü dikkate alındığında gayet tabii bir durumdur. Ancak, din vurgusu haricinde Kürtlerin Türk asıllı olduklarına dair yapılan vurgu, kendi içerisinde tezat bir durum ortaya çıkarmıştır. Öyle ki, Anadolu Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyanlar, Rum olarak sınıflandırılıp Yunanistan'a gönderilirken, İstanbul'da yerleşmiş Müslüman Boşnak, Arnavut, Kürt veya Arap çocukları Türk olarak kabul edilmiştir. Anlamlı bir şekilde, din, kimlik cüzdanlarında ve diğer resmi belgelerde hala gözükmüyor ve Türk niteliği genel kullanımda yalnız Müslümanlara hasrediliyordu; geri kalanı Türk vatandaşları olarak tanınmıyor, fakat hiçbir zaman Türk kabul edilmiyordu (Lewis, 1970, s. 354).

Bu süreçte, Kürtler hakkındaki tartışmalarda neden din faktörü yanında bir de Türklüğe vurgu yapıldığı, dile getirilen tezatlık dikkate alındığında, merak edilen bir soru olmuştur. Bu soruya yönelik cevaplardan birinde Musul meselesi gösterilmektedir: "Musul sorunu yüzünden Türkler Kürtleri henüz kendilerine yabancılaştırmak istemiyorlardı." (Bruinessen, 2011, s. 402). Hakeza, Musul hakkında görüşülürken, "İsmet Paşa, Kürtlerin Turan soyundan olduklarını, Türklerle birlikte Musul vilayetinde çoğunluğu oluşturduklarını ve Türkiye'ye bağlanmak istediklerini savunmuş ve bu bakımdan da Musul vilayetinin Türkiye'ye iadesini" istemiştir (Şimşir, 2010, s. 503). Ancak Musul meselesi haricinde İsmet Paşa'nın Kürtleri gerçekten Türk olarak mı gördüğü, yoksa belirtildiği üzere tek gerekçenin Musul mu olduğu sorusuna net bir cevap verebilmek mümkün olmamıştır.

Lozan'da İslamiyet ve Türklük arasındaki bağ, dönemin şartlarıyla da birlikte kavramların muğlâklık kazanmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu, netice itibarıyla, Lozan'la belirlenen azınlıklar statüsüne bakıldığında, dönemin turnusol kâğıdının ulus değil din (Oran, 2010, s.

30) olduğu ve Lozan'da, dinin, Cumhuriyet nüfusunun iç ilişkilerini belirleyen ana ölçüt olduğu (Belge, 1997, s. 158) gerçeğini değiştirmemektedir.

3.3 Türkiye Cumhuriyeti: “Öteki” Kavramı ve Kimlik Arayışının Çıkmazları

Türkiye Cumhuriyeti'nin, hiçbir unsuru “öteki”ler olarak dışlamayı öngörmemiş (Dündar, 2009, s. 272) olduğu hem doğru hem de yanlış bir görüştür. Doğrudur, çünkü kuruluş aşamasındaki Cumhuriyet, bir yandan da Kurtuluş mücadelesi veriyor olması sebebiyle azami düzeyde birlik ve bütünlüğün sağlanmasını amaçlamış ve ülke içerisindeki muhtelif unsurları “öteki” olarak görmemiş ve “ötekileştirme”miştir. Yanlıştır, çünkü yeni bir kimlik peşinde olduğu için, her kimliğin bir “öteki”ne ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. O halde, Cumhuriyet'in inşa edilmeye çalışılan kimliğinde “öteki” kavramının yeri nasıl, ne şekilde doldurulmuştur?

İnşa edilme süreci içerisinde olan Türk milli kimliğinin öteki imgesinin Kürtler veya azınlıklar olduğu söylenemez. İlginç olan bu öteki imgesini ‘hariç’te bulmanın zor olmasıdır. Öteki imgesi çok açık bir şekilde, Türkiye'nin tarihsel–toplumsal gerçekliğine içseldir. “Eski Türkiye”dir bu. Yani Osmanlı'dır (Bora, 1997, s. 58).

Cumhuriyetçi yaklaşım, yakın geçmişin mirası olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun şanlı günlerini değil, Batılı güçler karşısında zayıf ve zavallı bir duruma düştüğü dönemi öne çıkarmıştır (Özdoğan, 2006, s. 21) ve “çok–etnili ve çok–dinli İmparatorluğun son bileşeni Cumhuriyetçi Türkiye, çok yakın geçmişinin radikal bir yadsınması üzerine, yani aynı zamanda da kendi gerçeklerinin yadsınması üzerine kurulmuştur.” (Bozarlan, 2004, s. 150).

Esas itibariyle yeni devletin gittikçe Türklük üzerine inşa edilmesinin sebeplerinden birini de burada aramak lazımdır. Çünkü yüzyıllık modern tarihi içerisinde Türklüğü en fazla kendi geçmişi rahatsız etmiş, Osmanlı ve İslami geçmişi Türklüğü rahatsız eden şeylerin başında gelmiştir (Yeğen, 2004, s. 31). Öyle ki, Türkçülük, “Müslüman Arap–İran kültürünün ve milliyetçiliğe temel oluşturmayacak ölçüde kozmopolit bulunan Osmanlı kültürünün reddi” (Dayı, 2008, s. 204) üstüne kurulmuştur. Yine de bu dönemde, salt Türkçü bir yaklaşımın benimsendiği söylenemez. Çünkü geçmişin, Osmanlı'nın ötekileştirildiği bu durumda, aynı zamanda kimliğe dair tanımlamalarda din kodları yer almaya devam etmiştir. Tanımlamalardaki bu iç içe geçmişliğin bu kez 1924'ten itibaren ve özellikle de 1930'lardan itibaren Türklüğe yapılan aşırı vurgu ile belirgin bir ayırım içerisine gireceği görülecektir.

Diğer yandan, kimlik arayışındaki çıkmazların yaşandığı 1920'den 1924'e ele alınan bu dönemde, Kürtçü cemiyetler faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak daha önce de

bahsedildiği üzere, bu cemiyetler, ne büyük oranda tabana ulaşabilmişler ne de uzun süren bir çalışma alanına/yaşamına sahip olabilmişlerdir. Bu cemiyetler, kuruluş ve Kurtuluş sürecindeki Türkiye için hariçten destek alan, dâhildeki zararlı cemiyetler arasında yer almışlardır. Bu cemiyetlerin net söylemleri ve bu söylemi destekleyecek argümanları olmadığı gibi, ülke içerisindeki Kürt unsurların yeni devletin “öteki”si olmaması, Kürtçüler için savunulan kitleden destek sağlanabilmesini engellemiştir. Ancak, 1924’te Halifeliğin kaldırılmasından sonradır ki, özellikle “din” argümanı ile Kürtçü faaliyetler, bu kez isyan ve ayaklanmalarla gündeme gelecek ve bu kez tartışmalı da olsa bir oranda tabana ulaşacaklardır.

Bu dönemde ve bu dönemin ardından yaşanan gelişmeler bağlamında kimlik arayışı içerisindeki Türkiye’ye bakıldığında, yine bu arayışın girift bir seyir takip ettiği görülmektedir. Öyle ki, Osmanlılık, Müslümanlık ve Türklük kavramlarının çoğu zaman iç içe geçmiş olmasını, kimlik inşasında yaşanan geçiş sürecinin tabii bir tezahürü olarak addetmek mümkündür.

Osmanlı ve Türk kimliği açısından bakıldığında, “Tanzimatçıların Osmanlı kimliği ile murat ettikleri ile Cumhuriyet kadrolarının Türk kimliği ile murat ettikleri aslında örtüşmektedir. Çünkü ne denli milliyetçi çağrışımlar yapsa da, her iki kimlik, fiili ya da potansiyel milliyetçilikleri yatıştırmak amacına dönüktür.” (Öğün, 1997, s. 226).

Yine, Lozan sürecinde yaşanan gelişmelerde görüldüğü üzere, Cumhuriyetin özellikle kuruluş yıllarında Türklük, asla etnik–kültürel anlamda tanımlanmamış ve İslami kimlikle Türklük bir ve aynı olarak tanımlanmaya çalışılmıştır (Akçam, 1997, s. 144). Kemalist kadronun tasarımı yaptığı Türk ulusu laik bir nitelikte olmasına rağmen fiili uygulamada “Türklük” çok sıklıkla Müslümanlık ile eş anlamlı olarak anlaşılmıştır (Somel, 1997, s. 81). Türkiye’nin kuruluş felsefesinde etkisi olduğu bilinen, Gökalp da (1976, s. 53), Türklük ve Müslümanlığı ayrı görmeyecek, devam etmekte olan muasırlaşmanın yanında, Türkçülerin millet mefkûresi Türklükse, ümmet mefkûresinin de İslamlık olduğunu belirtecektir (Ülken, 1992, s. 304).

Geçiş sürecindeki bu iç içe geçmişliğe karşın, özellikle 1924’ten sonra, İmparatorluk yapısı ve geniş İslam ümmeti içinde bir İslam milletine aidiyete dayalı bir kimlikten, milletin dinsel tanımına veya birleştirici “Osmanlı” siyasal kavramına değil, etnik kökene dayanan “Türk ulusu”na aidiyete dayalı bir kimliğe geçildiği görülecektir. Bu süreçte “Türklük”, Osmanlı ve İslam kimliklerini tanımlayan, kısmen de onların yerini alan bir kavram olarak keşfedilecek ve yeniden tanımlanacaktır (Özdoğan, 2006, s. 55).

Sonuçta, üç siyasi akım arasından etnisiteye dayalı yeni bir siyasal kimliği odak noktası yapan Türkçülük, modern ulusal Türk devletinin inşasını daha fazla etkilemiş olacaktır (Özdoğan, 2006, s. 55). Bu yeniden tanımlamanın ardından Türkiye'nin kimlik arayışının bir buhrana doğru gitmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki; bir taraftan Türkiye'nin Türk kimliği üzerine inşa edilmesi, Kürtler de dâhil olmak üzere ülke içerisindeki unsurları “öteki”leştirme amacını taşımamıştır. Bu sebeple Türkiye’de devletin Kürtleri bütünüyle hiçe sayan bir politika benimseme eğilimi göstermiş olduğu görüşü doğru değildir (Heper, 2008, s. 16). Ancak diğer taraftan bunlar, Türk milletinin ana tanımlayıcı unsuru olarak kabul edilen kültür birliğinin hayli yekpare (monolitik) bir biçimde algılandığı gerçeğini değiştirmemektedir (Özbudun, 1997, s. 70).

Hakeza siyasal birliğin inşasında başrolü üstlenen devlet, birlik ile teklük arasında ayırım yap(a)mamıştır. Sağlanmak istenen birlik uygulamaya teklük olarak yansımıştır. Yani siyasal alanda ve kurumlar aracılığıyla oluşturulması gereken birlik, kültürel alanda (tek–tiplilik, tek kimliklilik) yaratmak çabasına dönüşmüştür. Kültürel kimlikler, siyasal ifadelerle dönüşünce var olan ve sunulan kimlikler arasında yapay gerilimler doğmuştur (Ergil, 2010, s. 89, 90). İfade edilen bu girift durumu, 1924 sonrası gelişmelerde daha somut bir biçimde görebilmek mümkün olacaktır.

3.4 1924 ve Sonrası: Kimlikte Yaşanan Değişim/Dönüşüm

1924 yılından itibaren yeni bir dönemin ele alınmasının nedeni, bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin konumuz bağlamında geleceğini etkileyecek gelişmelerin yaşanmış olmasıdır. Bu gelişmeler; 3 Mart 1924'te Halifeliğin kaldırılması ve 20 Nisan'da 1924 Anayasası'nın kabul edilmesidir. Bu gelişmelerin ardından Kürtçülük bağlamında değerlendirilen Şeyh Sait İsyanı 1925 yılında patlak verecek ve özellikle 1930'lu yıllara doğru/yıllardan itibaren Türkiye'deki resmi söylemin önceki dönemlere kıyasla ciddi bir değişim/dönüşüm geçirdiği görülecektir.

Burada ‘değişim’ kavramı, kimliğin değişken boyutunu; ‘dönüşüm’ kavramı da statik boyutunu ifade etmektedir. Zira ele alınacak olan bu dönemde, kimliğin tanımlanması noktasında dinin yerini belirgin bir şekilde Türklüğün aldığı görülecektir. Bu, kimlik ekseninde yaşananların değişim boyutudur. Öte yandan Türklük tanımının da bir dönüşüm içerisine girdiği görülecektir. Öyle ki, hem önceki dönemdeki din ile Türklüğün iç içe geçmişliği ortadan kalkmaya başlayacak, hem de Türklük tanımı yeni bir hal almaya başlayacak ve bu dönüşüm, bu hal, Türklüğün *safkanlığına* dek uzanacaktır.

3.4.1 Halifeliğin Kaldırılması ve Şeyh Sait İsyanı

3 Mart 1924 yılında Halifeliğin kaldırılmasının çok farklı konularda yine çok farklı neticeleri olmuştur. Konumuz açısından, gerçek odur ki, aradan çok uzun bir zaman geçmemesine karşın, Lozan sürecindeki Türkiye ile 1924'lerin Türkiye'si mukayese edildiğinde kimlik alanında ciddi bir kırılmanın olduğu görülmüştür.

1925 yılında patlak veren Şeyh Sait İsyanı (Fuller ve Barkey, 2011, s. 32; Bruinessen, 2011, s. 393) iki açıdan ele alınmaktadır: Kürtçülük boyutu ve dini boyutu. Şeyh Sait isyanı, Cumhuriyet dönemindeki Kürtçü isyanlardan birisi olarak telakki edilmektedir. Lakin diğer isyanlara kıyasla –dönemin de etkisiyle– dini vurguların yüksek olması nedeniyle, ülkedeki kimlik tanımlamasında yaşanan değişim ve dönüşümde de başlangıç noktası olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, isyanın, halifeliğin kaldırılmasının etkisiyle dini boyutunun olduğu belirtilse de (Bozarıslan, 2004, s. 61), Kürtçülük bağlamında, isyan ve isyanın ortaya çıkardığı neticeler açısından muhtelif görüşler mevcuttur.

Öncelikle, Şeyh Sait İsyanını diğerlerinden ayrı kılan etmenlere değinmek gerekmektedir. Milli mücadele dönemindeki, Ali Batın İsyanı, Cemil Çeto Olayı, Milli Aşiret İsyanı, Koçgiri İsyanı ve Cumhuriyet dönemindeki, Şeyh Sait İsyanı, Şemdinli Olayı, Raçkotan ve Raman Olayları, Pervari ve Rûba Olayları, Koçuşağı Olayı, Hakkari Olayı, Sason Olayı, Mutki Olayı, Ağrı Olayları, Oramar Olayı, Tendürek Olayı, Jilyan Olayı, Bicar Olayı, Batuş Olayı, Zeylan Olayı, Pülümür Olayı ve Dersim Olayı “Kürtçülük” faaliyetleri olarak değerlendirilmişlerdir – ki Şeyh Sait isyanı da bunlardan biridir. Bir açıdan, isyanların hiçbiri, bir Kürt kimliği altında ve bir amaç birliği etrafında bir araya gelen Kürtler tarafından meydana getirilmiş hadiseler değildir (Dündar, 2009, s. 268). Bu sebeple, yine gereken ayırım yapıldığı takdirde, bu perspektiften, Kürtçülük faaliyetlerinde bir gerekçe olarak kullanılmaya çalışılan Şeyh Sait İsyanını da bir Kürt isyanı olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Her şeyden önce Sunni Zazalar tarafından başlatılarak yürütülen bu isyanın, Kürtlerin az bir kısmından destek görmüş olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca pek çok Kürt aşireti bir yandan olay sırasında isyancılarla mücadele ederken, diğer yandan da Hükümete bağlılık telgrafi gönderme konusunda birbirleriyle yarışmışlardır (Dündar, 2009, s. 265). Ayırım yapılan Mart 1921'de ve Kasım 1922'de örneklerinde de görüldüğü gibi, yine, 1925 yılında, Şeyh Sait İsyanına karşı çıkan aşiretlerden ve milletvekillerinden hükümeti destekleyen telgraflar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ulaşmaya başlamıştır (Mumcu, 1993, s. 76).

Bütün bunlar neticesinde Şeyh Sait İsyanını farklı kılan etmenleri, dönemin özgül şartlarında yaşanan gelişmelerde, isyanda geliştirilen söylemlerde ve yine bölgeden bu isyana

karşı geliştirilen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden yana takınılan tepkilerde/karşı söylemlerde bulabilmek mümkündür.

Bir diğer açıdan da, her ne kadar bu isyanın da diğerleri gibi bir Kürt isyanı olarak değerlendirilmemesi/değerlendirilemeyeceği yönünde görüşler mevcutsa da, Mumcu'ya göre (1994, s. 140) Şeyh Sait hadisesinin Kürtlük duygusunu besleyip büyüttüğü bir vakadır. Bu sebepten ötürü de, Şeyh Sait İsyanı'nın Mustafa Kemal'in ulus-devlet anlayışını pratiğe daha erken taşımasında rolü olduğu (Kutlay, 1997, s. 144) düşünülmektedir. Ancak, ifade edildiği üzere, isyanda din olgusu, Kürt kimliğinden daha fazla yer almıştır ve isyan, büyük bir tabana ulaşamamıştır ve yine bölgeden hükümeti destekleyen sesler duyabilmek de mümkün olmuştur. Bu sebeplerden ötürü, değişim ve dönüşüm içerisindeki Cumhuriyet kimliğinde, "öteki"nin, diğer unsurlar da dâhil Kürtler olmadığını tekrar söyleyebilmek mümkündür.

Fakat bu değişim/dönüşümde, dinden çok Türklüğün üzerinde durulmaya başlanmasının bir dizi sorunu da beraberinde getirdiği bir diğer gerçektir. Bunun en somut örneklerinden birini 1924 Anayasası'nda Türklüğe yapılan vurgu (Belge, 1996, s. 386) teşkil edecektir.

3.4.2 1924 Anayasası ve Anayasalarda "Türklük" Kavramı

Cumhuriyet tarihine bakıldığında, 1921 Anayasası milli bir Anayasa olduğu görülür. Zira en ufak bir şekilde Türk-Kürt ayrımı yoktur (Güzel, 2007, s. 26). Ancak, 20 Nisan 1924'te kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 88. Maddesinde, "Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlak olunur" şeklinde (Armağan, 2007, s. 361) bir tanımlamada bulunulmuştur. Günümüze kadar uzanan, Anayasada yer alan "Türklük" kavramından ne kast edildiği sorusunun ilk kırılma noktalarından birini zikredilen bu madde teşkil edecektir.

Bu Anayasa ile birlikte Cumhuriyet, ülkede Türklerden başka etnik kavimlerin mevcut olduğu gerçeğine itiraz etmemiş, ancak bu fiziki mevcudiyetin hukuka tercüme edilmesine izin verilmeyeceğini beyan etmiştir (Tan, 2010, s. 16). Türklük ve vatandaşlık arasındaki bağın 1961 ve 1982 Anayasalarında ise daha da sertleşeceği görülecektir: 1961 Anayasası'nın 54. maddesinde ve 1982 Anayasasının 66. maddesinde; "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" tanımlaması yapılmıştır.

Burada kastedilen husus, önceki bölümde de ifade edildiği üzere, siyasal birliğin inşasında başrolü üstlenen devletin, birlik ile teklik arasında ayrım yapamamış olduğu ve kültürel kimlikler, siyasal ifadeler dönüşünce var olan ve sunulan kimlikler arasında yapay gerilimlerin doğduğudur. Dolayısıyla Türk kimliğine yapılan bu vurgular, toplumu meydana

getiren etnik ve kültürel kimlikleri dışlamış (ya da böyle bir intiba oluşturmuş) ve tekçi bir toplum felsefesini yansıtmıştır (Kurban ve Ensaroğlu, 2010, s. 23). Bu tartışmalar, üst kimlik–alt kimlik tartışmalarına da kaynaklık etmektedir. Çünkü 1924 örneğinde de görüldüğü üzere, “Türklük” bir üst kimlik olarak diğer etnik ve kültürel kimlikleri dışlamasa da, kapsayamamıştır da. Hakeza 21. yüzyıl Türkiye’inde de genel olarak Kürt sorununun sebebi olarak da “Cumhuriyetin kuruluşundan beri Kürt kökenli vatandaşlarımızın anayasal çerçevede bazı beklentilerini karşılayacak geçerli, akılcı ve kapsamlı politikaların oluşturulamaması ve uygulanamaması” (Bilge Adamlar Kurulu, 2009, s. 1) gösterilmektedir.

3.4.3 Yaşanan Değişim ve Dönüşümde Resmi Söylemin Etkisi

Ele alınan bu gelişmelerle birlikte, bahsi geçen 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Türkiye’de resmi söylem(ler)de de değişim/dönüşüm yaşandığı görülecektir. Bunlardan ilki, dil konusundadır. ‘Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve’ bölümünde irdelenmiş olan kültürel kimliğin en belirleyici unsurlarından birisi de dil’dir. Dil, farklılıkların kendilerini ifade edebilmeleri açısından kültürel haklar noktasında bir mihenk taşıdır. Bu nedenle dil konusundaki tartışmalar, 21. yüzyıl Türkiye’inde tartışılan konuların başında gelmektedir.

Tarihsel perspektifte, Kürtçe’nin Cumhuriyet döneminde ilk kez yasaklanması, 1924–25 dönemindeki kırımların da etkisi ile 1925 yılında kabul edilen ve uzun yıllar gizli tutulan Şart Islahat Planı uyarınca gerçekleşmiştir. Planın 41. maddesi şöyledir: “Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişgezek, Ovacık, Hınımansur (Adıyaman), Besni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde, hükümet ve belediye dairelerinde eve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe’den başka dil kullananlar, hükümet ve belediyenin emrine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaktır.” (Cemal, 2003, s. 379).

Dil konusundaki dikkat çekici benzer uygulamalar, 1967 ve 1983 yıllarında da görülmüştür. 1967 yılında sesli ve yazılı Kürtçe eserlerin ithal edilmesi yasaklanmıştır. 1983 yılında ise hükümet, Türkçenin vatandaşlarının ana dili olduğunu belirten ve başka anadillerin kullanılmasını, bu dillerin yayılmasını amaçlayan faaliyetlerde bulunulmasını yasaklayan bir yasa (2932 sayılı “Türkçe’den başka dillerde yapılacak yayınlar hakkında kanun”) çıkararak dil üzerindeki baskıları artırmıştır. Fakat Özal döneminde, 1991 yılı Nisan ayında bu yasayı yürürlükten kaldırılmış ve Kürtçe yayınların yeniden ortaya çıkmasına imkân sağlanmıştır (Fuller ve Barkey, 2011, s. 103).

Bahsi geçen döneme dönülecek olursa, Kürtçe'ye yönelik ilk yasağın kabul edildiği aynı yıl içerisinde (1925), Başbakan İsmet Paşa'nın (İnönü), İngiliz bir diplomata, daha sonra da çokça tartışılacak olan bir hitabında; "Türk çoğunluğu karşısında, diğer unsurların hiçbir etkisi yoktur. Türklere ve Türkçülüğe karşı çıkanları ortadan kaldıracacağız. Ülkeye hizmet vermek isteyenlerde aradığımız en önemli özellik, her şeyden önce Türk ve Türkçü olmalarıdır" (Bozarlan, 2004, s. 58) açıklamasında bulunması, yaşanan değişimi/dönüşümü gösteren dikkat çekici bir diğer örnektir.

Burada doğrudan Kürtlere yönelik bir söylemde bulunulmadığı görülse de, Lozan'daki resmi söylem ile bu dönemdeki resmi söylem arasındaki ince ve derin fark da şahit olunan bir diğer husustur. Yine, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un, 1930'da Ağrı İsyanı sırasındaki; "Biz Türk denilen, dünyanın en hür ülkesinde yaşıyoruz. Mebusumuz inançlarından samimiyetle bahsetmek için buradan daha müsait bir ortam bulamazdı. Onun için hislerimi saklamayacağım. Türk bu ülkenin yegâne efendisidir, yegâne sahibidir, saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette bir tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman ve hatta dağlar bu hakikati böyle bilsin" (Hatipoğlu, 1992) ifadesi tartışıla gelen söylemlerin başında gelmektedir.

Bu tür ifadelerin yanı sıra, Türklüğe yapılan söylemdeki vurgunun somutlaştırılması adına 1930'lardan itibaren insanlığın Türk kökenli olduğunu ilan eden/etmeye çalışan "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş Dil Teorisi" gibi araştırmalar yapılmaya başlanacaktır. Dolayısıyla bu tür girişimlerle her kültür ve medeniyetin temelinde bir Türk etkisi aranması, hayli popüler bir görüş olarak 1930'lara damgasını vuracaktır (Bostancı, 2008, s. 113) ve bu araştırmalar neticesinde elde edilen bilgi ve bulgular da dönüşüm içerisindeki Türk kimliğinin dayanak noktalarını teşkil edeceklerdir.

Gerek İsmet Paşa'nın gerekse de M. Esat Bozkurt'un açıklamalarında yer alan 'Türk olmak' ve 'saf Türk soyundan olmak' gibi ifadeler çalışmamızın ana konularından birini teşkil eden, Türklük karşısında Kürtlüğün konumuna geçilmesinde birer ipucu mahiyetindedirler. Zira resmi ideoloji "Türk" derken, bu karışımı gözden silmek ve toplumda yaşayan herkesi soyut bir Türk kimliğine indirgemek gibi bir tutum izlemektedir ya da öyle bir intiba oluşmaktadır. Oysa başta Kürtler olmak üzere farklı kökenden gelen birçok insanın bu topraklarda yaşaması bir yana, kendini "Türk" olarak tanımlayabileceklerin birçoğunun da resmi ideolojinin ima ettiği *safkanlık* açısından ne derecede Türk olduğu bir hayli şüphelidir (Belge, 1997, s. 206). O halde, kimlik tanımlamalarında esas olan herhangi bir kavmin/etnik grubun/milletin menşesine atıfta bulunmak değildir.

Esas olan, meseleye, emik bakış açısından bakarak, bütünleştirici/kapsayıcı bir şekilde o kavim/etnik grup/millet içerisindeki bireyin ve/veya bireylerin kendi(leri)ni kim ve ne olarak gördüğüdür. Kürtlüğün Türklük karşısındaki konumunun Türkiye Cumhuriyeti'nde ne şekilde yer almış olduğu ele alındığında, bu esasın içeriği doldurulmuş olacaktır.

3.5 Türkiye'de Türklük Karşısında Kürtlüğün Konumu

Herhangi bir kimlik tanımlamasında üç farklı yaklaşım kullanılabilir. Bunlardan ilki, etik bakıştır. Etik bakışta, bir grup, dışarıdan başka bir grup tarafından tanımlanır ve burada bir genelleme söz konusu olur. İkincisi, tanımlamanın yapılmasında, tanımlanacak olan grubun menşesine/kökenine atıfta bulunulur. Bu konuda ciddi çalışmalar yapılmasına karşın, günümüzde yukarıda da dile getirildiği üzere *safkanlığın* ne kadar mümkün olacağı her zaman bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü ise, emik bakıştır. Burada önemli olan grubun kendini 'ne' ve 'kim' olarak gördüğüdür.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında, Türkçü yaklaşımın, Kürtlere dair ilk iki yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Hatta iki yaklaşımın bazen iç içe geçtiğine şahit olunmaktadır. Bu bölümde ayrıntılarıyla ele alınacağı üzere, Kürtlerin köken itibarıyla Türk oldukları dayanağından yola çıkılarak, dışarıdan 'Türk' olarak tanımlanmaları bu iç içe geçmişliğe bir misaldir. Oysa birinci bölümde ele alınan bütün kavramsal çerçeve dikkate alındığında en doğru yaklaşımın emik bakış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bakışa yönelik eleştirilerin başında, ele alınan etnik grubun/milletin bugüne ulaşmasında esas olan kan bağı, soy birliği gibi konuların göz ardı edildiği, ihmal edildiği gelmektedir.

Elbette ki, etnik oluşumda kan bağı bir kök ve sebeptir. Ancak kan bağı tek başına yeterli bir etmen değildir (Karatay, 2008). Zira oluşum sürecine siyasi ve sosyo-kültürel boyutu da dâhil etmek gerekmektedir. Her ne kadar, bu bölüm sonunda, 'Doğrudan İnkâr'dan 'Doğrudan Kabul'e giden süreç sonucunda emik bakışın en sağlıklı yaklaşım olacağı/olduğu sonucuna varılacak olsa da, bu sonuç, köken çalışmalarının yanlışlığını ortaya koymak gibi bir amaç gütmemektedir. Yine bu çalışmaların doğruluğu ve ispatlanabilirliği bu sonuca ulaşılmasını engellememelidir. Aradaki tek farkın yaklaşım farkı olduğu dikkate alınmalıdır.

Çalışma boyunca sık sık vurgulandığı üzere, kimlik tanımlamalarında ve bu tanımlamaların siyasi boyutunda genellemelerden kaçınılmalıdır. Öyle ki, Türkçü yaklaşımın ilk iki yaklaşımı benimsediği belirtilmiş olsa da, Gökalp (2011, s. 25); "milliyette soy sop aranmaz. Yalnız terbiye aranır. Bir fert hangi cemiyetin terbiyesini almışsa onun ülküsüne

çalışabilir” ifadesinde bulunmuş ve ilk iki yaklaşıma yakın olmayan bir bakış açısı ortaya koymuştur.

3.5.1 Doğrudan İnkâr ve Dolaylı İnkâr

3.5.1.1 Doğrudan İnkâr

Türklüğün karşısında Kürtlüğün konumu ele alındığında, her dönem, Kürtlerin varlığını ve kimliklerini doğrudan inkâr eden kesim ve görüşlerin varlığına şahit olunmuştur. ‘Doğrudan İnkâr’ olarak ele alınan bu yaklaşımda, hem bir tahammülsüzlük söz konusudur, hem de bu yaklaşım, içerisinde çeşitli çelişkiler barındırmaktadır. Bu yaklaşımın karakteristiği kapsamında tahammül kavramının saygı kavramından ayrı tutulması gerektiği düşünülmektedir. Öyle ki, ‘Doğrudan İnkâr’da karşıdakinin varlığına saygı duymamak bir yana, burada, karşıdakinin varlığına dahi tahammül edememe söz konusudur. Buradaki söylemler genelde şiddet içerikli ve dolayısıyla kutuplaştırıcı öğelerle doludur. Ele alınan diğer yaklaşımlar arasında saygı ve tahammül arasındaki çizgi/ayırım (lehte ya da aleyhte) pek net değil ise de, bu yaklaşım için zikredilen tespiti yapmak mümkündür.

Çelişkiler açısından bakılacak olursa, konumuz bağlamında daha çok ‘dil’ konusunda inkâr söylemlerinin geliştirildiği görülmektedir. Zira hem Kürtçe diye bir dilin olmadığı ifade edilmekte hem de halk arasında konuşulmasına tahammül edilememektedir. Yine bu görüş yönünde, bir Kürt kimliğinden bahsedebilmek, etnik anlamda bir Kürtlerin varlığını iddia etmek ilmen mümkün değildir. Olay tamamen Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan Türkmen toplulukların zamanla “Kürtleşmesi”, kültürel asimilasyona uğramasından başka bir şey değildir (Çay, 2010, s. 382). Yine bir diğer görüşe göre de, tarihte Kürtler yoktur, Kürtlere, Kürtçülük fikri ile Türk’ten ayrı bir etnik grup oldukları fikri aşılacaktır (Budak, 2008, s. 195).

Daha önce de ifade edildiği üzere, kökene ve tarihe atıfta bulunan bu görüşlerin doğruluğu ve ispat edilebilirliği konunun bir boyutudur. Ancak bir başka boyutta, ortada çelişkili bir durum vardır. Mademki, tarihte Kürtler yoktur, o halde geçmişte var olmayan aynı Kürtlere, Kürtçülük fikri nasıl aşılabilir? Var olmayan bir topluluğa nasıl farklı bir etnik grup olma fikri verilebilir? Bunun yanı sıra yine ifade edilen Kürtçülüğü kimler kurgulamıştır ve hangi argümanlarla kurgulamışlardır? Diğer söylem açısından da, Kürtlerin varlığından ve kimliklerinden bahsedebilmek mümkün değil ise, o halde Türkmen toplulukların “Kürtleşme”si tabirinden kast edilen nedir? Elbette ki benzer söylemler

üzerinden bu tür soruların sayısı artabilir. Ancak bu yaklaşımın iç çelişkilerini göstermesi bakımından bu örnekler yeterli görülmektedir.

Esasında bahsi geçen “Kürtleşme” ifadesi bir sonraki kısımda irdelenecek olan ‘Dolaylı Kabul’ ifadesidir. Bu da ‘Doğrudan İnkâr’ etmede dahi dolaylı bir kabulün söz konusu olduğunu ve kavramların çok sık iç içe geçebildiği kaygan bir zeminin varlığını ortaya koymaktadır. Bu sebeplerden ötürü, Türklük karşısında Kürtlüğün konumu ele alınırken, doğrudan inkâr etme seçeneğinin rasyonel bir seçenek olmadığı/olamayacağı bilinmelidir. Öyle ki, Soğuk Savaş döneminde Türkçü cenaha yön veren önemli isimlerin başında gelen Nihal Atsız (1967) ve arkadaşları dahi, Kürtlerin kültürlerini iptidai bulmuşlar, hatta içerideki düşmanlar olarak telakki etmişler, ancak Kürt kimliğini inkâr etmemişlerdir (Kutlay, 1997, s. 267).

3.5.1.2 Dolaylı İnkâr

Özellikle Lozan sürecinin ardından tartışılmaya başlanan bir diğer husus, Kürtlerin Turanî kökenli oldukları ve bir Türk boyu oldukları şeklindedir (Esengin, 1976; Seferoğlu ve Türközü, 1982; Sevgen, 1982). Yine burada da tarihe ve kökene dair yapılan bir atıf söz konusu olmakla birlikte, etik bakışın hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü üzerinde durulan konu, Kürtlerin dışarıdan yapılan bir tanımlama ve genelleme ile Türk olduklarının belirtilmesi/ilan edilmesi üzerinedir. Burada ‘Dolaylı İnkâr’ söz konusudur. Yani, Kürtlerin varlığı kabul edilirken, tanımlama noktasında kendi tanımlamaları değil, çeşitli dayanak noktaları ile dışarıdan yapılan tanımlamalarla esasında Türk oldukları ifade edilmektedir.

Bu yaklaşımın sağlıklı neticeler vermeyeceğine dair net bir örnek, bu tartışmanın ortaya çıktığı Lozan sürecinden verilebilir. Hatırlanacağı üzere, Lozan’da İsmet Paşa Kürtlerden bahsederken; “Onlar Türk”tür ifadesinde bulunmuş ve bu ifadesini, Encyclopedia Britannica’nın dokuzuncu edisyonunda (1875–1889) yayımlanmış olan “Kürdistan” maddesine dayandırmıştı. Ancak, 1990’ların başında Meydan–Larousse’a bakıldığında, Kürtlerin Türk asıllı olduğu açıklansa da, Kürtçe’nin Hint–Avrupa dil öbeğinden bir dil olarak açıklanmış olması, bu tür yaklaşımın ve genellemenin sakıncalı olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta bir sonraki bölümde de ele alınacağı üzere, İsmet Paşa, 1935 Şark Islahat Raporu’nda bu kez, Türklerin Kürtleşmesi sorununa değinecek ve dolaylı bir kabul söz konusu olacaktır.

Kürtlerin Turanî kökenden oldukları ile alakalı olarak, günümüzde sorulmaya devam edilen bir soru ise şudur: “mademki Kürtler, Türk asıllıdırlar, o halde neden Türkiye’de

birtakım çevrelerin aslında Türk olan bu topluluğa tahammülü bu denli azdır?” Aynı soru bir başka açıdan sorulacak olursa; “Kürtlerin aslında Türk olduklarını iddia eden bir Türk’ün bir bakıma aynı soydan geldiğini addettiği bir Kürt’ü ötekileştirmesi ne derece tutarlı bir davranıştır?” Elbette ki, bu tür soruları çoğaltabilmek mümkündür. Burada anlatılmak istenen, kökene yapılan atıfla birlikte ve etik bakışla doğru bir sonuca ulaşamayacağıdır.

Bu bağlamda, doğrudan inkar ve dolaylı inkar arasındaki farkı belirlemekte fayda vardır: bir etnik kimliği inkar etme ile bir etnik kimliği bilinçli olarak göz ardı etme arasında temel bir fark vardır: inkarda ampirik olgu reddedilir; bilinçli olarak göz ardı etmede ise ampirik olgu kabul edilir, fakat olumsuz sonuçları olacağı düşünüldüğü için görmezlikten gelinir. Etnik kimlik reddedildiği zaman ikincil kimlik ortadan kaldırılmaya çalışılır. Etnik kimlik bilinçli olarak göz ardı edildiği zaman ikincil kimliğin birincil kimliğe dönüşmesi önlenmeye çalışılır (Heper, 2008, s. 19). Bu husus detaylı bir biçimde Tablo 1.1’de ele alınmıştı. Belirtmek lazımdır ki, bir önceki kısımda ele alınan süreçte, özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarından itibaren, Türkiye Cumhuriyeti Türkler haricindeki diğer unsurlar için bilinçli olarak göz ardı etme politikasını benimsemiştir. İfade edildiği üzere, 1924 Anayasası ile “Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur” şeklindeki tanımlama bu durumun en belirgin örneklerinden birisidir.

3.5.2 Dolaylı Kabul ve Doğrudan Kabul

3.5.2.1 Dolaylı Kabul

Konumuz açısından tartışmanın iki büyük yönü, Türklerin Kürtleşmesi ve Kürtlerin Türkleşmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda bir tarafta; “Kürtleşen Türkler” (Özdemir, 2011, s. 18; Cemal, 2003, s. 167; Kolukırık, 2008, s. 142) ve “Kürtleri Türkleştirmek” (Ergil, 2010, s. 13; Bozarlan, 2004, s. 64) gibi söylemlerin yer aldığı görülmektedir. Hatta Gökalp’in de (2011, s. 101), “birçok yerlerde Türkmen aşiretlerin Kürtleşmiş” olduklarından bahsettiği ve yine İsmet İnönü’nün de, 1935 tarihli Şark Seyahati Raporu’nda “Türklerin Kürtleştirilmesi” sorununa değindiği (Şimşir, 2009, s. 424) ve bu sorunun çözülmesi için Kürtlerin Türkleştirilmesi gerektiğinden söz ettiği bilinmektedir (Öztürk, 2008, s. 89). Diğer tarafta ise, Türkleşen Kürtlerden ya da Kürtlerin Türkleşmiş olduğundan (Fuller ve Barkey, 2011, s. 125) bahsetmektedir.

Her iki tarafa göre de, savunulanlar, karşı taraf tarafından asimile edilmişlerdir ve/veya benliklerini yitirmelerine sebep olmuşlardır. Türkçü tarafa göre, böylesi bir durumun ortaya çıkmasının coğrafi şartlarla olan ilgisi/ilişkisi de yüksektir, ancak Kürtçü tarafa göre bu

tamamen devletin bilinçli bir politikasıdır. Buradaki bahiste öne sürülen ilk argüman, Kürtlerin asimile edilmiş olduklarıdır. Bu bölüme kadar incelenen konular ışığında, bu tür bir amacın olup olmadığı her zaman tartışmaya açık olsa da, böylesi bir argümanın desteklenebileceğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Türklerin Kürtleşmesi ve/veya Kürtlerin Türkleşmesi yönündeki bu görüşler, Türklüğün karşısında Kürtlüğün konumu açısından birer ‘Dolaylı Kabul’ ifadesidir. Zira Türklerin Kürtleştiğini söylemek, Kürtlerin varlığını ve dolaylı olarak kimliklerini kabul etmek demektir. Aksi takdirde, böylesi bir ifadeye bulunmak güçleşecektir. Aynı şekilde Kürtlerin Türkleşmesi gerektiği yönündeki bir ifade de Türkleşmesi gereken Kürtlerin ‘var olduğunu’ ve yine dolaylı da olsa kimliklerinin kabul edildiğini göstermektedir. Dolaylı kabul yaklaşımının, dolaylı inkâr yaklaşımı ile benzer noktalarının olduğu düşünülebilirse de, temel bir noktada, iki yaklaşım arasında farklılık olduğu görülmektedir. Zira dolaylı inkâr yaklaşımında Kürtlerin aslında Türk oldukları yönündeki vurgu belirgin iken, burada Türk kökenli olsalar dahi, Kürtleşmiş olduklarının bir vaka olduğu kabul edilmektedir.

Buna rağmen, Kürtleri hem Türk kökenli kabul eden hem de Kürtleştiklerini ifade eden/iddia eden söylemlerle karşılaşmak olanaklıdır. Bu doğrultudaki bir ifade; “Türk ırkının saf ve temiz vasıflarını taşıdıkları halde Kürtçülük ideolojisi ile asi bir kütle haline sokulmak istenen Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkının” (Erer, 1990, s. 8) Kürtleşmiş olduğu şeklindedir. Ancak dolaylı inkâr yaklaşımına yakın olan bu söylem yine aynı çıkmazla karşı karşıya kalmaktadır ve iki yaklaşım arasındaki temel farklılıkta benzer bir soru akıllara gelmektedir: “Türk kökenli olduğu söylenen bir topluluğun, var olmadığı belirtilen aynı topluluğa dönüşmesi ne şekilde mümkün olmaktadır?” Şu ana kadar sorulan bu ve buna benzer sorulara dair, bu ifadelerin/iddiaların yer aldığı kaynaklarda tutarlı ve gerçekçi cevaplarla karşılaşmak mümkün olmamıştır. Türk kökenli bir topluluğun var olmayan bir topluluğa nasıl dönüştüğü konusunda kesin yargılar ortaya konurken, bu durumun nedenleri hakkında ya aynı kesinlikte cevaplar verilememiş ya da daha önce de ifade edildiği üzere, bu tür sorulara yönelik cevapların “dış mihraklar”da aranması gerektiği salık verilmiştir.

Sonuç olarak iki yönlü bu tartışmada ne asimile yönündeki ifadeleri ne de esasında Türk olduğu belirtilen boyların Kürtleştikleri yönündeki ifadeleri kabul edebilmek mümkündür. Bu tartışmaların bu denli çıkmazlara girmesinde ‘kültürel etkileşim’ boyutunun dikkate alınmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Oysa bu boyut dikkate alındığında halinde daha sağlıklı ve tutarlı yargılara ulaşılabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Zikredilen ‘kültürel etkileşim’ boyutu, ‘kimliğin çok–boyutluluğu’ ile bu bölümün son konusunu teşkil edecektir.

3.5.2.2 Doğrudan Kabul

Özellikle Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru ve 21. yüzyıla adım atılmasıyla birlikte, Türklüğün karşısında Kürtlüğün konumuna bakıldığında, Kürtlerin varlığının ‘Doğrudan Kabul’ edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu kabul edişi bizzat devlet/hükümet söylemlerinde görebilmek mümkün olmuştur. Bir sonraki bölümde ele alınacak olan Demirel, Özal ve son olarak da Erdoğan gibi liderlerin bu yöndeki bir takım ifadeleri konunun gündemde daha çok yer etmesini sağlamış ya da etmesine neden olmuştur. Bu sebeple, özellikle bu dönemin ardından, günümüzdeki kimlik tartışmalarının net bir biçimde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Diğer üç durumda olduğu gibi (‘Doğrudan İnkâr’, ‘Dolaylı İnkâr’ ve ‘Dolaylı Kabul’), ‘Doğrudan Kabul’ yaklaşımının da bazı mahzurları vardır. Bu yaklaşıma yönelik eleştirileri üç farklı şekilde kategorilendirmek mümkündür. Birinci eleştiri, diğer yaklaşımlardan (özellikle dolaylı inkâr yaklaşımından) yola çıkarak, aslında Kürtlerin Türk olduğu, bu sebeple de bu tür bir söylemin ayrımcılık olacağı şeklindedir. İkinci eleştiri, bu tür bir yaklaşımın, bazı marjinal grupları cesaretlendireceği, bu sebeple de, daha önce de ifade edildiği üzere tavizin taviz(ler) doğuracağı şeklindedir ve son eleştiri de, böylesi bir kabulün, alt kimlik–üst kimlik tartışmalarını sağlam bir zemine oturtamayacağı şeklindedir.

Oysa birincisi, bugün gelinen noktada, tekrar vurgulamak gerekirse, bu konuda kökene yapılan atıfların büyük değişimler ortaya çıkarmadığı görülmüştür. Ayrıca bu yöndeki söylemlerin iç çelişkileri de bu savı doğrular mahiyettedir. İkincisi, esas itibariyle böyle bir kabul edişin olmaması, marjinal grupların argümanlarını daha çok güçlendiren bir durum ortaya çıkarmaktadır/çıkarmıştır ve üçüncüsü, ancak bu tür bir kabul ediş ile alt kimlik–üst kimlik tartışmalarının sağlam bir zemine oturabileceği düşünülmektedir. Zira ancak bu şekilde, var olan kimlikler ile sunulan kimlikler arasındaki fark eriyecek ve tekliğin birliğe dönüşebilmesi sağlanacaktır. Bir saha çalışmasında yer alan, Diyarbakır–Silvan’da yaşayan ve Kurmanç olduğunu belirten bir esnafın söylemi, bölgenin gözünden genel durumu yansıtmaktadır: “Ne istiyorsunuz dersen, Kürtler var densin bana göre yeterli.” (Özdağ, 2011, s. 89). Emik bakışı doğrudan yansıtan bu ifadede, birey, kendini ‘ne’ ve ‘kim’ olarak görmekte ise, dışarıdan da o doğrultuda bir tanımlama yapılmasını beklemektedir. Bu durum aslında Türkçülük açısından da olması gereken bir yaklaşımdır. Tekrar vurgulamak gerekirse,

Gökalp'a göre de, şecereden ziyade, öncelikle terbiyenin ve mefkûrenin dikkate alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda bir hususu daha eklemekte fayda vardır. Önceki bölümlerde Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türkler ve Kürtler hakkındaki bir dizi görüşlerine yer verilmişti. Burada Atatürk'ün "millet" tanımlamasının da yer alması zaruridir. Zira bir bakıma konunun ele alınan bu bölümü ile ilgili/ilışkilidir. Atatürk'e göre millet; zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan; beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyettir (Afetinan, 2000). Tarihsel kırılma noktaları haricinde, bu tanımlamada ilk olarak, özellikle kan bağı ya da soy birliği gibi hususlara değil, müşterek arzu ve irade hususlarına yer verilmesi, hem ifade edilmeye çalışılan başlık bağlamında hem de Gökalp'ın görüşleriyle bir paralellik arz etmesi bağlamında dikkate değerdir.

3.5.3 Kültürel Etkileşim ve Kimliğin Çok-Boyutluluğu

Türkiye'de Türklük karşısında Kürtlüğün konumu ele alınırken, iki hususun göz ardı edildiğine şahit olunmaktadır.

Birincisi, hangi yaklaşım açısından ele alınırsa alınsın, Türk kimliğinin yanında Kürt kimliğinin de varlığı, iki kimlik arasında bir seçim yapılması gerektiği gibi bir durum ya da intiba ortaya çıkarmamalıdır. Zira bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, kendisini hem Türk, hem Kürt olarak tanımlayabilir (Dayı, 2008, s. 107). Bu durum, kültürel etkileşim açısından olağanüstü bir durum değildir. 'Giriş' bölümünde de belirtildiği üzere, Türkiye'de pek çok Kürt vatandaşının Türkiye'nin batısındaki illerde yaşamaları, birçok Türk'ün de doğusundaki illerde yaşıyor olması ve ülkede Türkler ile Kürtler arasında suni bir sınırın söz konusu dahi olmaması, böylesi bir etkileşimi kaçınılmaz kılmaktadır.

Özellikle Türkleşme ve Kürtleşme kavramları noktasında tartışmalar genellikle 'asimilasyon' kavramında düğümlenmekte ve bu durumun kültürel etkileşim boyutu yok sayılmaktadır. Şayet bu bağlamda tek yönlü bir tartışma söz konusu olsa idi, (sadece Türklerin Kürtleşmesi ya da sadece Kürtlerin Türkleşmesi gibi) o durumda, bahsi geçen kavram etrafındaki tartışmaların mahiyeti değişebilirdi. Ancak böylesi bir durum mevcut olmadığı ve her iki taraftan belli cenahlar bu tür bir söylem içerisine girdikleri için, böylesi bir tartışmaya girmek güçleşmektedir. Dolayısıyla, özellikle 'Dolaylı Kabul' için ifade edilen bu durumda, kültürel etkileşim ve bununla bağlantılı olarak kimlik kavramının da değişken bir yapıya sahip

olması gibi etmenler göz ardı edildiği için meselenin içeriği daha da genişlemekte ve çeşitli çözümlerden gittikçe uzaklaşmaktadır.

İkincisi, Türk kimliği ya da Kürt kimliğinden bahsederken de yine bir genellemeden kaçınmak gerekmektedir. Öyle ki, bugün tek bir Kürt kimliğinden bahsedilememektedir. Zira günümüzde (a) Kurmanci, (b) Sorani, (c) Dimili (Zazaki) ve (d) Gorani (Hevremani) olarak dört ana başlık altında toplanan (Tan, 2010, s. 35) Kürtçede, dilsel bir birlik olmaması nedeniyle, tek bir Kürt kimliğinden de bahsedilememektedir. Ayrıca, herhangi Kürt bir birey ya da grup, Sunni ya da Alevi (Fuller ve Barkey, 2011, s. 106) olabilmekte ve bu durum kimlik tanımlamasında yeni alanların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Veyahut kendisini Zaza olarak gören biri, Kürt olduğu iddialarına karşı çıkabilmekte ve ayrı bir Zaza kimliğinden bahsedebilmektedir. Dolayısıyla, burada geniş bir yelpaze söz konusudur. Bu geniş yelpaze dikkate alındığında, emik bakışın, neden ulaşılan en sağlıklı netice olduğu bir kez daha görülmektedir.

Yine, tek bir Türk kimliğinden bahsedebilmek de mümkün değildir. Zira bu kimlikte de bir birey ya da grup Sunni ya da Alevi kimliğine de sahip olabilmektedir ve yine bir Zaza, kendisini Türk olarak gördüğünü/tanımladığını ifade edebilmektedir.

Ayrıca Türk kimliğinin bir de ulusal kimlik boyutu olması hasebiyle, Türk ulusal kimliğinin tanımına ilişkin olarak belirtilebilecek bir husus da, Türklük algılarının çok geniş bir yelpazede oluştuğu; Türklüğü oluşturan unsurların yine çok geniş bir yelpazeden seçilip derlenebildiğidir (Kentel vd., 2007, s. 37).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN ARDINDAN: 21. YÜZYILDA TÜRKİYE'DE KİMLİK

1980'lere dek, Türkiye'de Kürtlerin varlığı ve kimliği bir önceki bölümde ele alınan dolaylı ve doğrudan inkâr yaklaşımları arasında gel-git yaşamış ve tartışmalar Kürtlerin Turanî kökenli olması ile Türklerin Kürtleşmesi ve Kürtlerin Türkleşmesi tartışmalarına sıkıştırılmıştır. Fakat Soğuk Savaş döneminin sonuna doğru tartışma alanlarının oluşan yeni koşullar çerçevesinde genişlemeye ve yeni bir sürece girmeye başladığı görülecektir. Ele alınan dönem dâhilinde, bir görüşe göre, 1980'lerin başlarına kadar Türkiye'de, Kürt sorunu bir yana, Kürtlerin varlığı bile kesinlikle inkâr edilmiştir (Bruinessen, 2011, s.77). Ancak, diğer yandan Türkiye'de Kürt kimliğinin 12 Eylül askeri müdahalesi ile yeni bir sürece girdiği görülmüştür. Dolayısıyla 1980 askeri darbesi, Kürt kimliği oluşum sürecini hızlandırmıştır denilebilir –yeni bir süreçten kast edilen de budur. Bu doğrultuda, 21. yüzyıl Türkiye'sindeki kimlik tartışmalarının başlangıç noktası olarak 1980 yılını göstermek yanlış olmayacaktır.

1980'lerden 1990'lara giden süreç, dünya için de çalkantılı bir dönem olmuştur. 1989–1990'da Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından, dünya, siyasi ve ekonomik buhranların yanında kimlik bunalımı ile de karşı karşıya kalmıştır. Birinci bölümde ele alınan Yugoslav adam örneği bu doğrultuda dikkate değer bir örnektir. Bunun yanında, ikinci kısımda değinilen, kimlik arayışının/bunalımının dünya üzerindeki yansımalarına bakıldığında birçoğunun Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıktığı ya da nüksettiği görülmektedir.

Kimlik arayışının/bunalımının dünya üzerindeki yansımalarında olduğu gibi, Soğuk Savaş döneminin ardından Türkiye'de de kimlik sorunu nüksetmiştir (Gordon ve Taşpınar, 2009, s. 11). Bu durumun oluşmasında, Türkiye'nin tarihsel perspektifinde bir kimlik arayışının var olagelmesi ve 1980 müdahalesinin toplum ve kimlik üzerinde oluşturduğu sosyo-kültürel etkiler, iç faktörleri ve Soğuk Savaş'ın sonra ermesinin dünyada meydana getirdiği değişim ve değişiklikler de dış faktörleri teşkil etmişlerdir. 1990'ların başında tüm dünyayı etkisine alan etnik siyaset Türk ulus-devletinin kuruluş modelini de sorgularken, Cumhuriyet'in “Türklük” kavramı ile alt kimliklere ve kültürel farklılıklara saygılı, teklikten uzaklaşmış yeni ulus anlayışı arasındaki geniş mesafe de daha belirgin bir şekilde somutlaşmış bulunmaktadır (Özdoğan, 2006, s. 298).

4.1 Kimliklerin Yeniden Tanımlanmasında Etnik Kimlik Vurgusu ve Din

Türkiye için, özellikle Cumhuriyet'in kuruluşu sürecinde de görüldüğü üzere, din ülkenin birliği adına toplumsal çimento görevi üstlenmiştir. Ancak, 1990'lardan itibaren artık Müslüman olmanın toplulukları bir arada tutmaya yetmediğine ve tarafların Müslüman olmanın ötesinde kimliklere sarılmaya başladıklarına şahit olunmuştur (Akçam, 1997, s. 143). Faka yine kendini tanımlama noktasında, dinin 2000'li yıllarla birlikte yükselişe geçtiğine de şahit olunacaktır. 1980'lerden ve özellikle Soğuk Savaş döneminin sona erdiği 1990'lardan itibaren Türkiye'de kendini tanımlamada etnik kimliğe yapılan vurguyu, 1990'ların ilk yarısında yapılmış olan bir saha çalışması ortaya koymuştur. 1995 yılında, Diyarbakır, Batman, Mardin (Nusaybin ve Kızıltepe ilçeleri), Adana, Mersin ve Antalya illerinde 1267 kişi ile yapılan bu çalışmada, kimliğe ilişkin bilgiler–kendini tanımlama noktasında şu sonuçlara ulaşılmıştır (Ergil, 2010, s. 67);

Tablo 4.1 'Kimliğe İlişkin Bilgiler–Kendini Tanımlama'

BELİRTİM BİÇİMİ	SAYI	YÜZDE
Yanıt Yok	34	2.7
Aşiret adı	41	3.2
Etnik kimlik	510	40.3
Milli kimlik	283	22.3
Dini kimlik	133	10.3
Mezhep kimliği	10	0.8
İnsan	62	4.9
Diğer yanıtlar ve bileşimler	194	15.3
TOPLAM	1267	100.0

Görüldüğü üzere, kendini tanımlama noktasında, 'etnik kimlik' ilk sırada yer almıştır. 1990'larda Türkiye'deki bu değişime neden olan dış faktörlerle de ilişkili bir diğer faktör, resmi söylemde Kürtler özelinde görülen değişimdir. Bunlardan en dikkat çekici olanı, 6 Nisan 1990'da, Cumhurbaşkanı Özal'ın Kürt kökenli bir aileden geldiğini ifade etmesi ve

Aralık 1991’de Başbakan Demirel’in, “Kürt realitesinin tanınması”ndan (Cemal, 2003, s. 51) bahsetmesi olmuştur. Ancak bu söylemler, başlangıçta, siyasi birer söylem olmaktan öte gidememiş ve resmi söyleme dönüştürülememiştir.

Girilen bu yeni süreçte, gerek dış faktörlerin gerekse ifade edilen iç faktörlerin etkisi ile ve özellikle de resmi söylemlerin başlangıçta pratiğe aktarılamaması hasebiyle, Türkiye’de Türk “biz”inin yanı sıra bir de Kürt “biz”i (Belge, 1997, s. 155) oluş(turul)muştur. Zira kapsayıcı ve bütünleştirici bir gelişim yaşanmamıştır. Lakin kimlik arayışı/bunalımı yanında 1990’lar Türkiye’inde yaşanan bütün karanlık gelişmelerin varlığı göz önünde bulundurulursa bu gelişimin yokluğunu anlamak bir derece daha kolaylaşacaktır.

Siyasi çalkantılarla 21. yüzyıla ulaşan Türkiye’de, bu yüzyıla birlikte, “Türk toplumu bütününü ile kendini yeniden tanımlama çabası içerisinde” (Davutoğlu, 2007, s. 91). Bu bunalım, bir başka görüşe göre, Türk toplumunun kültür ve kimlik meselesinin üçüncü merhalesidir. İlk iki merhale Kurtuluş Savaşından sonra geçilmiştir. Bunlardan ilki, “Müslüman Türk” kültürü ve kimliğidir. İkincisi, “Batılı Türk” kültürü ve kimliğidir. Şu anda ise “evrensel kültüre bağlı Türkiyeli” kimliğine sahip olunmak üzeredir (Sezen, 2002, s. 68).

Belirtmek lazımdır ki, 21. yüzyılda, yapılan saha araştırmaları sonuçlarına bakıldığında, kimlik tanımlamalarında, 1990’lardaki etnik kimlik vurgusunun azaldığı gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş döneminin akabinde etnik kimliğe yapılan vurgudaki artışın ardından göstergelerinin din olgusunu göstermeye başlaması, başlangıçtaki vurgunun, oluşan yeni konjonktür neticesindeki geçiş sürecinin geçici bir sonucu mu olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Aynı sürecin 3. bölümde de detayları verilen 20. yüzyılın başlangıcında Türkiye’de kimlik arayışı ekseninde yaşanan gelişmelere benzer olduğunu düşünmek mümkündür. Yine o dönemde de, bir yandan etnik kimlik vurguları artarken diğer yandan din, bu farklılıkları bir arada tutan bir konumda olmuştur. Bu bakımdan, dönemsel şartlar farklı olsa da, bu yüzyıldaki değişimi, geçen yüzyıldaki değişimde olduğu gibi geçiş sürecinin tabii bir tezahürü olarak addetmek mümkündür.

“Kendini tanımlama” noktasında Tablo 4.2 (Çarkoğlu ve Toprak, 2006, s. 41), dinin yeniden ön planda olmasını/oluşunu 1999 ve 2006 yıllarını mukayese ederek ortaya koymaktadır.

Tablo 4.2 ‘Sorulduğunda kendinizi öncelikle Türk olarak mı, Müslüman olarak mı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak mı Kürt ya da Alevi olarak mı tanımladınız?’

	1999	2006
Öncelikle bir Türk olarak tanımlarım	20,8	19,4
Öncelikle bir Müslüman olarak tanımlarım	35,7	44,6
Öncelikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlarım	34,1	29,9
Öncelikle bir Kürt olarak tanımlarım	1,2	2,7
Öncelikle bir Alevi olarak tanımlarım	0,9	1,1
Diğer, bunlar dışında bir şekilde tanımlarım	6,5	1,3

Tablo 4.2’nin bir önceki tablodan farkı bu kez, kendini tanımlama noktasında tanımlama temelli kavramların daha açık sorulmasıdır. Ancak 1999 ve 2006 yıllarının bu mukayeseli göstergelerinde, “öncelikle bir Müslüman olarak tanımlarım” cevabındaki yüksek oran ve artış bu yüzyılın ilk çeyreğinde de (20. yüzyılın ilk çeyreğinde olduğu gibi) din olgusunun, yeniden tanımlanmaya çalışılan kimlik kavramı ekseninde yeniden önem atfedilen bir konuma geldiğinin ifadesidir.

Dolayısıyla Soğuk Savaşın ardından iç ve dış faktörlerin etkisiyle oluşan konjonktür neticesinde etnik kimliğe vurgu yapıldığı görülse de, 21. yüzyıla birlikte din olgusunun gündemi teşkil eden konuların başında gelmesi etkinin, geçici bir tepki oluşturduğunu göstermektedir denilebilir. Fakat buna rağmen, kimlik tartışmaları, Soğuk Savaş döneminin hemen sonrasındaki kadar olmasa da güncelliğini yitirmemiştir. Türkiye’de, bir yandan din faktörü kimlik tartışmalarında ön plana çıksa da, diğer taraftan alt–üst kimlik tartışmaları devam etmektedir. Bir bakıma tartışmalardaki ve tanımlamalardaki bu girift durum, kimliğin

küreselleşme ve post-modernizm ile olan ilişkisinden de kaynaklanmaktadır. Bu sebepten ötürü, tanımlamalardaki bu farklılıklar bir çelişkiyi değil, bu yüzyıldaki kimlik kavramının ve tartışmalarının iç içe geçmişliğini ve muğlâklığını yansıtmaktadır.

4.2 Alt kimlik–Üst Kimlik Tartışmaları ve Toplumun Görüşü

Ergil'e göre (2010, s. 122), Türkiye Cumhuriyeti'nde son zamanlarda yaşanan kimlik sorununun iki ana nedeni vardır: Birincisi, Cumhuriyet yönetimi ve onun dayandığı ulus-devlet, halkın beklediği pek çok şeyi karşılamakta zorlanmaktadır. Nüfusun önemli bir bölümü, hoşnutsuzluğun çeşitli biçimlerde (inançsal, etnik, sosyal-sınıfsal) sergilemektedir. Bu hoşnutsuzlukların "boşaldığı havuz", yetersizliğinden şikâyet edilen ulus-devletin icraatı ve onun temsil ettiği üst kimliktir. Bu nedenle, alt kimlikleri temsil eden örgütler ortaya çıkmakta ve siyasal söylem çeşitlenmektedir. İkincisi, her devletin yaptığı gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti de temsil ettiği üst-kimliği tek ve tartışılmaz kimlik olarak resmen tanımlamıştır.

Ne var ki Türkiye'de devletin topluma sunduğu kimlik sadece siyasal, yani üst kimlik statüsünde kalmıştır. Başka deyişle, üst ve alt kimlikler, bir, tek ve özdeş olarak görülmüştür ve bu elbise topluma dar gelmiştir. Özellikle ikinci neden daha önce de ifade edilen sağlanmak istenen birliğin uygulamaya teklik olarak yansımaları, 'birlik' ile 'teklik' kavramları arasında bir ayırım yapılmamış olmasını ifade etmektedir. Her iki nedenden dolayı da, son dönemde Türkiye'de kimlik ekseninde en çok tartışılan konu, alt-üst kimlik konusu olmuştur/olmaktadır. Aslında bu durum Kürt kimliğinin konumunun 1980'lerden itibaren bir oluşum süreci ya da yükselişe geçmiş olmasının tabii bir neticesi olarak da telakki edilebilir. Öyle ki, "Kürtler bugün bir halk olarak etnik kimliklerini yeniden açık biçimde ifade etmekte ve Türk yaşamının kültürel ve siyasal alanlarında bu kimliğin resmen tanınması için çaba sarf etmektedirler." (Fuller ve Barkey, 2011, s. 19).

Bugün gelinen noktada, bölgede yaşayan Kürt kökenli insanların pek çoğunun, ortak değer ve sembollerle ilgili problemi olmamakla birlikte, bu insanların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ile Türk olmayı aynı anlamda görmediği ve Türklüğü bu vatanda yaşayan insanlar için ortak bir üst kimlik olarak kabul etmediği görülmektedir. Dolayısıyla Türk kavramı bir üst kimlik kabulü yönünde bir dayatma ve bugüne kadarki problemlerin kaynağı olarak algılanmaktadır (Akyürek, 2011, s. 6). Zira "Türk kimliği Kürtlere hem alt-kimlik hem de üst-kimlik olarak sunulmuştur. O zaman da, Türk kimliğini benimsemek Kürt kimliğinden vazgeçmek, yani etnik kimliğini yitirmekle aynı anlama gelebilmiştir." (Dereboy ve Dereboy, 1997, s. 422).

Türkiye'nin kendini yeniden tanımlama süresince ve Kürt kimliğinde yaşanan bu gelişmenin de etkisiyle alt kimlik–üst kimlik mevzuunda Türklüğün karşısında Kürtlüğün konumuna bakıldığında, genel itibariyle doğrudan kabul yaklaşımının hâkim olmaya başladığı görülmektedir. Çanakkale'de Kürtlerin Türklerle birlikte çarpıştıkları gibi örnekler bu yaklaşımın birer tezahürü olarak addedilebilir. Bu coğrafyada nasıl ki, yerleşik bir halk olarak Kürtler varsa, onların farklı kimliklerinden, dillerinden ve kültürlerinden kaynaklanan birtakım hakları ve en azından Cumhuriyet'le birlikte farklı boyutlar kazanan kimi boyutları da bulunduğunun (Kurban ve Yolaçan, 2008, s. 11) ifade edilmesi yaklaşım açısından yaşanan değişime dair bir diğer misaldir.

Ancak diğer taraftan Kürt kimliği ekseninde yaşanan bu gelişmeler, bir bütün olarak bir Kürtçülük niyeti olarak kabul edil(ebil)mektedir. Yani, Kürtlerin varlığının kabul edilmesi, Türk kimliğini tehdit edici bir durum olarak görülmektedir. Bu görüşe göre, Kürt sorunu ile diyalektik bir yapı arz eden Türk kimliğinin siyasal boyutu göz ardı edilmektedir. Bu tartışmalarda dikkat çeken Kürt açılımının Kürt aksiyomundan hareketle içeriği doldurulmaya, bilimsel temelleri inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bütün bu sorun alanları ise Türk kimliğinin devlet ve kültür yaşamından ne ölçüde geri çekileceği ve yerinin yeni kimliklerle doldurulacağı sorunu ile birlikte at başı gitmektedir. Belli bir amacı ve gelecek tasavvuru içeren bu gelişmenin vatandaşlık ve anayasal düzlemde Türk, Türklük, Türk milleti ile ilgili tartışmaları Kürt kimliği lehine Türk kimliği aleyhine bir gelişme gösterdiği görülmektedir (Vurucu, 2010).

Fakat böylesi bir vaziyet, esasında Türk kimliğinin bir üst kimlik olarak ne derece kapsayıcı olduğu sorusunu akıllara getirmekte, bu da Kürt kimliğine karşı tamamen Türk kimliğinin savunulduğu ve Kürt kimliğinin inkâr edildiği bir Türkçü yaklaşım olarak diğer taraftan Türkçülük politikaları olarak kabul edilebilmektedir. Bu yönde ise, Kürt kimliğinde dair dışarıdan yapılan olumsuz yargılar, yok saymalar, aşağılamalar ve buna karşılık içeriden Kürt kimliğinin giderek daha çok vurgulanması ve kimliğin sembolleşmesi sorunun giderek elden kaçmasına neden olmaktadır (Kentel vd., 2007, s. 123).

Oysa çalışmamızın başından beri vurguladığımız üzere, burada belli kesimlerin görüş ve taleplerinden ziyade, Türklerin ve Kürtlerin genel kanısının daha sağlıklı neticelere ulaşılabilmesinde yegâne yol gösterici olduğu kanaati taşınmaktadır. Zira Türkiye'de toplumun kendini tanımlama sürecindeki aksaklıklardan birini bu kesimlerin oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kendilerini Kürtlerin temsilcileri olarak takdim edenler, son 90 yıllık süreçte Kürtlerin haklarının gasp edildiği, verilen sözlerin tutulmadığı ve bir

asimilasyon politikasıyla kimlik ve dilin inkâr edildiği argümanı ile devlete güvensizliğini beyan ederken; Devlet veya devlet adına konuştuğunu iddia eden bir kesim, tarihteki isyanlarla özdeşleştirdiği Kürt toplumunu problemlili bir halk kitlesi olarak görmektedir (Akyürek, 2011, s. 1). Artık kimin başlattığının önemi olmayan Kürt kimliği etrafındaki gerilim de bu türden karşılıklı beslenmeye konu olmaktadır (Kentel vd., 2007, s. 123). Bu da konunun daha da giriftleşmesine ve bunalımın büyümesine sebebiyet vermektedir.

Bütün bu sebepler dolayısıyla –özellikle daha sağlıklı neticelere ulaşılabilmesi amacıyla– Türklerin ve Kürt kökenli vatandaşların (%10'u geçmeyen radikal kitle dışında) kimlik ve kültürel haklar konularındaki düşüncelerinin dikkate alınması zaruridir. Bu konuya dair genel düşünceleri Tablo 4.3'te (Akyürek, 2011, s. 15, 16) görebilmek mümkündür.

Ekleme lazımdır ki, burada ve tabloda geçen 'Kürt kökenli vatandaşlar' ifadesi, alıntı yapılan kaynakta bu şekilde kullanıldığı için, burada da bu şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, burada farklı bir anlamda da olsa, şu ana kadar kökene dair yapılan vurguların tutarlı neticeler vermeyeceği yönündeki görüş ve ifadelerin ardından bu terimin kullanılması bir çelişki olarak görülmemelidir.

Tablo 4.3 ‘Türklerin ve Kürt Kökenli Vatandaşların Kimlik ve Kültürel Haklar Konularındaki Görüşleri’

Kürt Kökenli Vatandaşlar	Batıda Yaşayan Türkler
Kürt kimliğinin tanınması yönünde son yıllardaki olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmakta, geçmişte bu konuda yapılan hataların devlet tarafından ifade edilmesi uzlaşa ve beraber yaşama için yeterli görülmektedir.	Kürt kimliğinin tanınması yönünde son yıllardaki olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmakta, Kürt kimliğinin anayasal çerçevede tanınmasının yanlış ve olumsuz sonuçlar doğuracağına inanılmaktadır.
Kimliklerin tanınması ve resmi dil ve öğrenim dili olan Türkçe yanında, Kürtçenin öğrenilmesinde resmi müfredat içerisinde seçmeli ders olarak yer verilmesi istenmektedir.	Kürtlerin görüşleri ile örtüşen bir mutabakat var.
Kürtçenin öğrenim dili olmasının Kürtlere hiçbir ekonomik ve sosyal katkı sağlamayacağına inanılmakta, tercih edilebilir ve uygulanabilir bir öneri olarak da görülmemektedir.	Kürtçenin öğrenim dili olarak uygulanmasının, kutuplaşmayı derinleştireceğine ve ülkeyi bölünmeye götüreceğine inanılmakta, uygulanabilir bir öneri olarak da görülmemektedir.
Kürtlere daha fazla kültürel hak verilmesi gerektiğine ve bu hakların Türkiye’nin birliğine zarar vermek bir yana Kürtlerin aidiyet duygularını daha da artıracığına inanılmaktadır.	Kürtlere daha fazla kültürel hak verilmesinin Türkiye’nin birliğine zarar vereceği ve bu tip taleplerin arkasının gelmeyeceği yönünde şüpheler bulunmaktadır.
Tüm Türkiye topraklarında kimliklerini ve dillerini gizlemeden ve ayrımcılığa uğramadan özgürce yaşama talebi dile getirilmektedir.	Göç eden Kürtlerle birlikte, şiddet içeren töre ve geleneklerin batıdaki yerleşim yerlerine taşınacağına, bu insanların mafyalaşma ve baskıcı tavırlarla kültürel dokuyu bozacağına inanılmaktadır.
Kürt kimliğini açıklayan kişilere, devlet kademelerinde görev alma ve yükselme konusunda ayrımcılık yapıldığı önemli derecede taraftar bulmaktadır.	Kimlik temelli bir ayrımcılık yapılmadığı, Kürtlerin bu konudaki problemlerinin eğitim ve liyakat temelindeki eksikliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.
Kürtlerin geçmişte asimile edilmek istendiği iddia edilmek istenmektedir.	Geçmişte Kürtlere karşı devletin bazı yanlış strateji ve politikalarının olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 4.3'ten şu önemli sonuçları çıkarmak mümkündür: kimliğin tanınması yönünde bir mutabakattan söz edilebilirse de, bunun anayasal çerçevede olmasının çeşitli mahzurları olduğu düşünülmektedir. Kürtçe'nin öğrenilmesi hususunda anlaşmazlık bulunmazken, öğretim dili olması konusunda her iki taraf da temkinli yaklaşmaktadır. Kürtlere daha fazla kültürel hak verilmesi konusunda, Kürt kökenli vatandaşlar bu yöndeki gelişmelerin Türkiye Cumhuriyeti'ne aidiyet duygularını artıracığı ifade edilirken, Batı'da yaşayan Türkler, en basit ifadesiyle “imtiyaz imtiyazı” doğurur fikrinden hareketle bu konuya karşı çıkmaktadırlar. Bu konu, çalışmanın genelinde tartışmaların düğümlendiği konuların başında gelmektedir.

Üç temel görüş çerçevesinde, (a) kültürel haklar yönündeki adımlar, Kürt kökenli vatandaşların Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılıklarını artırmak yanında, çeşitli Kürtçü cenahların kendilerine meşruiyet zemini oluşturmaya çalıştıkları argümanların büyük bir kısmını da ortadan kaldıracaktır; (b) bu tür taleplerin sonunun olmadığı, özerk yönetim taleplerine kadar uzayıp gidebileceği, dolayısıyla kültürel hakların bir amaç değil araç olabileceği düşünülmektedir; (c) şayet Türkiye'de kültürel haklar bağlamında adımlar atılacaksa, bunun belli bir etnik gruba hasredilmemesi bir bütün halinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hepsini kapsayacak adımların atılması gerekmektedir. Bu tartışmaların özellikle dil konusu özelinde düğümlendiği ileriki bölümde bir kez daha görülecektir.

Yine Kürt kökenli vatandaşların, Batıda göç etmesi neticesinde ortaya çıkan bir takım sorunlu durumlar bulunmaktadır. Kürt kökenli vatandaşların Batı'ya göç etmeleri neticesinde dillerini gizlemeden daha fazla özgürlük söyleminde bulunmaları, Batı'da yaşayan Türkler tarafından olumsuz bakılan hususlardandır. Zaten birçok Kürt kökenli vatandaşın çeşitli nedenlerle İstanbul, Mersin, Adana, Antalya gibi illerle göç etmeleri sonucunda ortaya çıkan bu kırılma noktaları hasebiyle Türkiye'nin kimlik sorununun yükselişe geçtiği düşünülmektedir.

Her ne kadar bir taraf devlet kademelerinde Kürt kimliğini açıklayanların sıkıntıları yaşadıkları dile getirilse de diğer taraf için bu sıkıntının nedeni eğitim ve liyakat meselesidir. Bunun yanında devlet kademelerinde yer alma ve yükselme noktasında ayrımcılık yapıldığı iddia edilse de, diğer yandan “yıllardır her dönemde Türk parlamentosunun üyelerinin yaklaşık üçte birini Kürt kökenli vekillerin oluşturduğu hesaplanmaktadır.” (Fuller ve Barkey, 2011, s. 116). Son olarak Kürtlere karşı bir takım yanlış politikaların olduğu artık Batı'daki Türkler tarafından da kabul edilmektedir –ki bir sonraki kısımda bu yöndeki bir söylemin 2005 yılında Başbakan Erdoğan tarafından da dile getirildiği görülecektir.

Tekrar belirtmek lazımdır ki, bu tanımlama sürecini sadece Kürtlere ve Kürt kimliğine indirgemek gibi bir sonuç ortaya çıkmamalıdır. Türkiye’de ekonomik yaşam şartları, sosyal ve siyasal haklar konularında, “Kürtlerle ilişkilendirilen sorunlar sadece Kürtlerin değil, herkesin sorunudur.” (Erdem, 2008, s. 35). Türkiye’de Kürtler haricinde de pek çok kesimin kimlik bazında sorunları olduğu bilinmektedir. Hatta Türkiye’de insanların büyük kısmı kendini öteki(leştirilmiş) olarak gördüğü belirtilmekte ve ötekiliğin bir ortak kimlik olarak karşımıza çıktığı belirtilmektedir (Aktay, 2010).

Lakin, bu görüşlere karşı iki argüman ileri sürülebilir. Birincisi, Türkiye’de Kürtler haricinde pek çok kesimin kimlik bazında sorunları olduğu doğru olsa da, çalışma kapsamında toplumdaki yeniden tanımlama sürecinde Türklük ve Kürtlük tanımlamalarına yer verilmiştir/verilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de bütün kesimlerin ya da katmanların kimlik sorununu ele almaya çalışmak detayların göz ardı edilebilmesi riskini taşıması sebebiyle, diğer kesimlerin ya da katmanların kimlik sorunlarının farklı çalışmaların konuları olmaları daha doğru olacaktır. İkincisi, Kürtlerle ilişkilendirilen sorunların büyük bir bölümü Cumhuriyetin kurulmasından bu yana Türkiye’nin gündemini teşkil etmesi sebebiyle çözümü zaruri bir aciliyet gerektirmektedir.

4.3 Soğuk Savaş Döneminin Ardından Resmi Söylemde Yaşanan Değişim ve Bu Değişimin Pratiğe Aktarılmasında Avrupa Birliği’nin Etkisi

Soğuk Savaş sonrası ve 21. yüzyılla birlikte, gerek dünya konjonktüründe yaşanan gerekse de Türkiye’nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde yaşanan gelişmeler neticesinde Türkiye’de Kürtlerin varlığı ve kültürel hakları noktasında söylemler üzerinde değişim yaşandığına şahit olunmuştur. Her ne kadar resmi söylemde yaşanan değişim başlangıçta siyasi birer söylem olmaktan öteye geçememiş ise de bu değişim, uygulama noktasında bir takım değişikliklerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yaşanan değişimi daha iyi idrak etme bağlamında, şu ana kadar ifade edilen söylemlere kısaca yer vermek, bu söylemlerin bugünkü söylemler ile mukayese edilebilmeleri şansını doğuracaktır.

4.3.1 Dünden Bugüne Türkiye’de Resmi Söylemde Yaşanan Değişimin İzleri

Cumhuriyet’in kuruluş sürecinden günümüze resmi söylemde yaşanan değişime kısaca bakılacak olursa; ilkin, dönemin şartlarının da kaçınılmaz etkisi ile 1920’lerde Mustafa Kemal Atatürk’ün, İttihad-ı İslam üzerine kurgulanmış bir yapıdan söz ettiği görülmüştür. Ardından Lozan sürecinde, Kürtlerin Turan kökenli oldukları, dolayısıyla Türk oldukları ifade edilmiştir. 1925’lerde Lozan’da bu ifadelerde bulunan İsmet İnönü, ülkeye hizmet vermek

isteyenlerde aranılan en önemli özelliğin, her şeyden önce Türk ve Türkçü olmaları olduğunu açıklamıştır. Yine 1930’da Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, saf Türk soyundan ve bu soyun bu ülkenin yegâne sahibi olduğundan bahsetmiştir.

Bu dikkat çekici söylemlerin ardından, özellikle Soğuk Savaş sonrası dünya konjonktürünün de göz ardı edilemez etkisi ile Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 6 Nisan 1990’da Kürt kökenli bir aileden geldiğini ifade etmiştir. Aralık 1991’de Başbakan Süleyman Demirel, “Kürt realitesinin tanınması”ndan bahsetmiştir. Sonraki yıllarda, resmi söylemde yaşanan değişimde dönem dönem aksamalar olsa da, Avrupa Birliği’nin göz ardı edilemeyecek etkisi ile bu yöndeki değişimin devam ettiği görülmüştür.

Zira 1993 yılında Başbakan Tansu Çiller “Bask Modeli”nden bahsetmiş, 1999’da ise Başbakan Mesut Yılmaz “AB’ye giden yolun Diyarbakır’dan geçtiğini” ifade etmiştir (Kurubaş, 2009, s. 59). Bu söylemlerin, doğrudan kimlik meselesi ile ilgisi olmadığı düşünülebilir. Lakin her şeyden önce çalışmanın pek çok kısmında da dile getirildiği üzere, varlıklarının dile getirilmesi, kültürel haklar ve kimlik meselesi ekseninde ilk ciddi adım olarak telakki edilebilir.

1990’larda resmi söylemde yaşanan değişim, 2000’lerde de devam etmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere, 1990’lardaki resmi söylemler büyük oranda siyasi söylemler olmaktan öteye geçememiştir. Ancak 2000’li yıllarla birlikte, iç ve dış dinamiklerde yaşanan değişim ve değişikliklerin de etkisiyle resmi söylemlerden pratiğe geçilmesi noktasında adımlar atılmıştır. Bu bağlamda Ağustos 2005’te Başbakan Erdoğan’ın; “Türkiye ne kadar Ankara ise ne kadar Konya, Erzurum ise o kadar da Diyarbakır’dır. Her ülkede hatalar yapılmıştır. Geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere yakışmaz” (<http://www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=34135>, 2005) yönündeki söylemi ve ardından Türkiye’nin başbakanı olarak, Kürt sorununun herkesin sorunu olduğu gibi kendisinin de sorunu olduğunu ifade etmesi ve özellikle kültürel haklar noktasında bir dizi adım atılması yaşanan değişimi en üst noktalara çıkarmıştır.

Ancak tekrar vurgulamak lazımdır ki, Soğuk Savaş döneminin ardından günümüze değin resmi söylemde yaşanan bu değişimde iki dış faktörü göz ardı etmek mümkün değildir. Bunlardan ilki yukarıda da belirtildiği üzere, dünya konjonktüründe yaşanan değişimdir. İkinci ise, Türkiye–Avrupa Birliği ilişkileri ekseninde Avrupa Birliği’nin etkisidir. Elbette ki, iç dinamiklerin de bu süreçte etkisi olmuştur, lakin bu etkiler dış faktörlerin etkisi kadar sarıh ve açıklanabilir olmamıştır. Dünyada yaşanan değişim, özellikle Özal ve Demirel dönemi

siyasetinde etkin bir faktör olmuş iken, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Avrupa Birliği'nin daha etkili bir dış faktör olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

4.3.2 Yaşanan Değişimde Avrupa Birliği'nin Etkisi ve TRT 6

İfade edilen dönem kapsamında yaşanan değişimde Avrupa Birliği'nin etkisine bakıldığı zaman, bu etkinin hem söylemlere yansıdığını hem de kültürel haklar alanında, özellikle dil alanında birtakım adımların atılmasını sağladığını/atılmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Kültürel hakların başında gelen dil konusunda 1925 ve 1967 yıllarındaki dikkat çekici uygulamalar ele alınmış ve 1983 yılındaki 2932 sayılı, "Türkçe'den Başka Dillerle yapılacak yayınlar hakkında Kanun"undan bahsedilmiştir. Bu kanun Özal döneminde, 1991 yılında 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu adım, değişen dünya konjonktürünün bir sonucu olarak telakki edilebilir.

Fakat Türkiye-AB ekseninde, bu gelişmeden daha büyük bir gelişme, 2001 yılında yaşanmıştır. 1982 Anayasası'nın 26. maddesinde düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilin kullanılmayacağı, 28. maddesinde ise kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dille yayım yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak bu hükümler, Avrupa Birliği Uyum çalışmaları kapsamında 2001 yılında Anayasada yapılan geniş kapsamlı değişiklikler çerçevesinde kaldırılmışlardır (Salihpaşaoğlu, 2007).

Ele alınan hususlar bağlamında, kültürel haklar noktasında Avrupa Birliği'nin etkisi o denli belirgin ki, Türkiye'de atılan adımların izlerini Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 'İlerleme Raporları'ndan sürebilmek gayet mümkündür. Öyle ki, Avrupa Birliği yolunda Türkiye'nin artılarını ve eksilerini resmetmek amacını taşıyan raporların, son beş yıllık dönemde konumuz bağlamındaki içeriği ve öte yandan Türkiye'nin o yöndeki hamleleri bu görüşü destekler mahiyettedir.

Son beş yıldaki raporların, kültürel haklar noktasındaki muhteviyatları, ifade edilmeye çalışılan tabloyu tamamlayacaktır. Kronolojik olarak ele alacak olursak; 2007 yılı İlerleme Raporu'nda, Türkiye'de kültürel haklar konusunda kısıtlamaların olduğu ifade edilmiş ve kültürel haklar alanında herhangi bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir (2007 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 25). 2008 yılı Raporu'nda, Haziran 2008'deki değişiklikleri takiben TRT'nin Türkçe dışındaki dillerde tüm gün boyunca ülke genelinde yayın yapmasına olumlu bakılmış ancak yeterli görülmemiştir (2008 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 24-26). 2009 Raporu'na göre kültürel haklar bağlamında dikkate değer adım TRT 6 (Şeş) ile atılmıştır

(2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 29) –ki özellikle bu konudaki tartışmalar ileride ele alınacaktır. Aynı Rapor’da, Eylül 2009’da Yükseköğretim Kurumu’nun, bir Türk üniversitesinin (Mardin’deki Artuklu Üniversitesi) Kürtçe ve ülkede konuşulan diğer dillerde lisansüstü eğitim verecek “Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulması yönündeki başvurusunu kabul ettiği belirtilmektedir (2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 28). Ekleme lazımdır ki, bu enstitü, 2010 yılında öğrenci kabulüne başlamıştır.

2009’daki Rapor’da başta özel TV ve radyo yayınlarında Türkçe dışında diğer dillerin kullanılmasında kısıtlamaların olduğu eleştirisi yapılsa da, 2010 yılı İlerleme Raporu’na göre Kasım ayında 14 radyo istasyonu ve TV kanalında Kürtçe ve Arapça yayım yapma izni verilmiştir, sınırlamalar kaldırılmıştır (2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 32) ve bu durum kültürel haklar alanında ilerleme kaydedildiği yönünde not edilmiştir (2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 80). 2011 yılındaki rapora göre de, 2011 yılında Muş Alparslan Üniversitesi’nde bir Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü açılmasının onaylandığı belirtilmiş ve bu durum olumlu karşılanmıştır (2011 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s. 40).

Genel itibariyle Raporlardan iki önemli sonuç çıkarmak mümkündür.

Birincisi, kültürel haklar noktasında atılan adımlar, olumlu karşılanmasına karşın, neticede kısıtlamaların olduğu ya da adımların yetersiz olduğu noktalarındaki eleştiriler devam etmiştir/etmektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin, eleştirilen/yetersiz bulunan noktaları onarmak amacıyla gereken(ler)i yaptığını, bahsi geçen noktaların yer aldığı rapordan bir sonrakinde ya da daha sonrakilerde görebilmek mümkündür.

İkincisi, Raporlarda da yer alan bütün gelişmelerden ziyade, üzerinde en çok durulan ve tartışılan gelişme TRT 6’nın (Şeş) yayın hayatına başlaması olmuştur. Bu ilginç ve dikkat çekici bir durumdur. Zira TRT 6’nın haricinde de kültürel haklar alanında ciddi adımlar atılmıştır. Ancak buna rağmen tartışmaların bu noktaya yoğunlaşmasında iki boyutun olduğu kanaatindeyiz. Kürtçe yayının bir Devlet kanalı tarafından yapılması ve medyanın bu gelişmenin üzerinde durulmasındaki rolü, tartışmaların ilk boyutunu teşkil etmiştir. Diğer boyutunu ise, Kürtçü kesimin özellikle bu gelişme üzerinde durması oluşturmuştur. Zira bizzat Devlet kanalı tarafından böyle bir yayın hayatının başlaması, pratikte büyük bir anlam ifade ettiği kadar, simgesel olarak da aynı anlamı ifade etmiştir.

Bütün bunlar dolayısıyla kültürel haklar alanında özellikle dil konusunda, pratikteki ilk büyük adımın TRT 6 ile atılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sebepten

ötürüdür ki, bu başlık altında değişimin pratikteki yansımalarında daha çok bu yansıma üzerinde durulmaktadır.

Tartışmalı bir şekilde TRT 6 (Şeş), 1 Ocak 2009 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Açılış töreninde Başbakan Kürtçe birkaç kelime konuşmuştur (http://www.haber.gazetevatan.com/TRT_Ses_Kurtce_sarkilarla_acildi_216322_1/216322/1/Haber, 2010). TRT 6 adımı tartışmalar özellikle iki noktada yoğunlaşmıştır. Birincisi, bu adım, Kürtçüler için ilk imtiyaz olarak kabul edilmiş ve imtiyazın yeni imtiyazlar doğuracağı ifade edilmiştir. İkincisi, bu devlet adına olumlu bir adım olarak görülmüştür. Çünkü yıllarca yok sayılan Kürtlerin kendi dillerindeki bir yayının devlet eliyle sağlanması, çatışmadan uzak ve Kürtçülerin emellerinden uzaklaşmış Kürtler lehine bir durum oluşturmuştur.

Ancak TRT Şeş'in yayın hayatına başlamasının ardından, her iki görüşün de doğru kanaatte olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Zira ilkin, bu adımın Kürtçüler için bir imtiyaz olmadığı, aksine Kürtçülerin çeşitli amaçlar çerçevesinde inşa etmeye çalıştıkları meşruiyet zeminlerini ortadan kaldırdığı görülmüştür. İkinci ise, hem yayında kullanılan dil hem de yayınların içerikleri sebebiyle kanal büyük bir kitleye ulaşamamıştır. Bu bağlamda, Diyarbakır'ın merkez Dicle, Huzurevleri, Kuruçeşme ve Ofis semtlerinde 600 kişi üzerinde uygulanan bir anket, görüşümüzü destekler mahiyettedir. Anadillere göre TV seyredilme oranları şu şekildedir (Akbaş, 2010, s. 22):

Tablo 4.4 'Ana Dillere Göre TV Seyredilme Oranı'

Sadece Kürtçe TV seyrediyorum	7 kişi
Sadece Türkçe TV seyrediyorum	405 kişi
Hem Kürtçe hem Türkçe seyrediyorum	188 kişi
TOPLAM	600 kişi

Aynı ankette, Kürtçe TV'lerin izlenme oranlarında, ankette yer alan diğer kanallara kıyasla TRT 6'nın farklı bir biçimde ön planda olmadığı görülmektedir (Akbaş, 2010, s. 22)

TRT 6'nın yayın hayatına başlaması, daha sonra "Kürt Açılımı" olarak adlandırılacak olan sürecin başlangıcıdır. Lakin bu sürecin amacı ve muhteviyatı hakkında net veri ve görüşlere ulaşabilmek güçtür. Çünkü genel itibarıyla bu süreçte konjonktüre bağlı söylemlerin geliştirildiğinde şahit olunmuştur/olunmaktadır.

Bu süreç içerisinde çalışmamız bağlamında üç hususa dikkat çekmek gerekmektedir. İlk olarak, bu tür bir açılım söylemi, TRT 6'nın bir imtiyaz olacağını dile getiren çevrelerin haklılıklarını ortaya koymaları için yeni bir argüman olmuştur. İkinci husus, Kürtçe yayın yapan bir devlet kanalının açılmasının ardından böylesi bir sürecin başlangıcı ile anadilde eğitim tartışmaları başlamıştır. Bu tartışmalar halen devam etmektedir. Ancak son kertede tartışmanın iki nokta üzerinde yoğunlaştığı belirtilebilir: istenilen şey, anadilde eğitim midir yoksa eğitim dili midir? (Erdem, 2008, s. 49) Bu soruya cevap verilmesi neticesinde birçok sorunun aşılabilmesi düşünülmektedir.

Dil konusu birinci bölümde ele alınan kültürel haklar kapsamında dikkate değer bir konudur. Bu sebepten ötürü, özellikle bu sorunun çözülmesi ile Kürtçü çevrelerin kendilerine meşruiyet oluşturma vasıtalarından en önemlisini kaybedeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Türkiye, 20. yüzyılın başlangıcında olduğu gibi, 21. yüzyılın ilk çeyreği içerisindeki bu dönemde de, kendisini yeniden tanımlama süreci içerisinde. Bu süreçte, bir geçiş süreci olması sebebiyle sancılı dönemler yaşanmaktadır.

Türkiye'deki kimlik tartışmalarında, genellikle “olması gereken(ler)”in üstünde durulması, rasyonel çözümlere ulaşılmasını engellemiştir. Dolayısıyla öncelikle her yönüyle meselenin teşhis ve tespitinin yapılması ihtiyacı, çözümsüzlükler büyüdükçe daha anlaşılır olmuştur/olacaktır. Bu amaçla şu sonuçlara ulaşabilmek mümkündür:

Kimlik kavramı durağan/katı bir yapıya sahip değildir. Aksine hem değişkendir hem de kendi içerisinde statik bir yapı ihtiva etmektedir. Dolayısıyla gerek Cumhuriyet'in kuruluş sürecindeki kimlik tanımlamalarını gerek Soğuk Savaş sonrası dönemdeki kimlik tanımlamalarını ve gerekse de bu yüzyıldaki kimlik tanımlamalarını aynı muhtevada değerlendirmemek gerekmektedir. Bunun yansıma dönemin konjonktürü de dikkate alınmalıdır. Ancak bu durum, bütün bu sürecin bağlantılı bir şekilde irdelenmesini ve yaşanan değişimin görülebilmesini engellememelidir.

Kimlik inşasının doğal –ve belki de kaçınılmaz– unsuru olan “öteki”nin varlığı, inşa edilmeye çalışılan “biz”in birlikte yaşaması amacıyla, küçülmesini ya da içine kapanmasını gerektirmemektedir. Türkiye için, ele alınan konu bağlamında hangi açıdan bakılırsa bakılsın her iki tarafın (Türklerin ve Kürtlerin) birbirlerini “öteki” olarak görmedikleri çeşitli bölümlerde açıklanmıştır. Öte yandan ötekileştirme gibi bir algı söz konusu olsa dahi, bu algı “biz”in küçülmesine ve içe kapanmasına neden olmamalıdır. Aksine bu yanlış algının ortadan kaldırılması için “biz”in daha da geniş/kapsayıcı/bütünleştirici bir şekilde inşa edilmesi gerekmektedir.

Kimlik alanında yaşanan bu gelişmeleri, tartışmaları bir yalnızlık psikolojisi içerisinde sadece Türkiye'ye hasretmemek daha doğru olacaktır. Zira özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden bu yana, pek çok ülkede kimlik bazlı tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Bunun yanında bu bazdaki tartışmalarda çeşitli benzerlikler görülse de, her ülkenin olduğu gibi, Türkiye'nin de kendine özgü şartları olduğu ve bu konudaki tartışmaların görüldüğü diğer ülkelerden ayrılması gerektiği bilinmelidir.

Türkiye'de kimlik tartışmaları genel olarak alt–üst kimlik tartışmasında yoğunlaşmıştır. Üst kimliğin kapsayıcı olması, alt kimliğin de üst kimliği kabul etmesi beklenirken, özellikle

tarihsel boyutun da etkisi ile Türkiye’de genel bir uyum ortamının sağlandığından bahsetmek güçtür. Tarihsel boyutta bu duruma sebep olan birkaç etken bulunmaktadır. İlki, üst–kimliğin net bir tanımlamasının yapıl(a)mamış olması; bir diğeri ise, tanımlama yapılırken amaçlanan birliğin uygulamaya teklik olarak yansımalarıdır.

Türkiye’nin kimlik arayışı/bunalımı, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren başlayan bir süreç değildir. Bu arayış/bunalım, Türkiye Cumhuriyeti’nin selefi Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. asrına kadar uzanmaktadır. Bahsi geçen dönemde, aynı zamanda birer kurtuluş reçetesi olarak görülen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları ön planda olmuşlardır. Lakin II. Meşrutiyet döneminin getirdiği görece özgür fikir/düşünce ortamının ve özellikle de Balkan Savaşları’nın etkisi ile Türkçülük akımı güç kazanmıştır. Bu gücün de etkisi ile Türkçülük aynı zamanda Cumhuriyet’in kimlik inşasını da etkilemiştir. Ancak eklemek lazımdır ki, Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde Türklük ile Müslümanlık çok farklı çizgilerde yer almamışlardır.

II. Meşrutiyet’in getirdiği ortamda, sayıları çok, fakat ömrü kısa olan ve halka ulaşmakta da sıkıntı yaşadığı görülen Kürtçü örgütlenmeler yer almışlardır. Amaçları hususunda kesin ve mukayese edilebilir yargılar ortaya koymak güç olsa da, Kürtçü örgütlenmelerin/cemiyetlerin Cumhuriyet’in kuruluş ve Kurtuluş süreçlerinde de çoğu hariçten destek alan dâhildeki zararlı cemiyetler arasında tarih sahnesinde yer aldıkları belirtilmelidir. Lakin bu örgütlenmeler, Cumhuriyet döneminde yine faaliyetlerine başlayacak olan Kürtçü örgütlenmelere bir temel oluşturmuş olacak ve bu kez belli oranda halka ulaştıkları söylenebilecektir.

Türklüğün ve Müslümanlığın çok farklı çizgilerde yer almadığı Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde, inşa edilen kimlikte tanımlanan “biz”in karşısındaki “öteki”nin iddia edildiği üzere ülke içerisindeki unsurlardan biri ya da birkaçı değil, bizatihi ülkenin kendi geçmişi olduğu görülmektedir. Daha açık ifadesi ile “öteki” Osmanlı olmuştur.

Cumhuriyet ile birlikte tanımlanmaya çalışılan “biz”de İslamiyet’in etkisi çok yüksektir. Bunun en açık göstergesi Lozan’da Ortodoks Türklerin mübadele ile gönderilmeleri olmuştur. Ancak Müslüman Kürtlerin yine Lozan’da Turan kökenli olduklarının belirtilmesi, kimlik alanındaki ciddi kırılmalardan biri olarak telakki edilebilir. Zira bir yandan Türkler, din sebebiyle mübadele edilirken diğer yandan ülkedeki Kürtler Türk olarak deklare edilmiştir. Bu da tanımlamalardaki muğlaklığı arttırmıştır.

Kürtçü örgütlenmelere/cemiyetlere rağmen ve doğrudan hiçbir unsurun öteki addedilmemesinin etkisi ile ve Türklük ile Müslümanlığın iç içe geçmişliği ile kuruluş

sürecinde Kürtler özelinde 1924 yılına kadar ciddi bir kimlik tartışması vuku bulmamıştır. Bu yıl konumuz bağlamında büyük bir kırılma noktalarından bir diğeridir. Zira Mart ayında Halifeliğin kaldırılması ve Nisan ayında kabulü gerçekleşen 1924 Anayasası, tanımlanan ya da tanımlanmaya çalışılan “biz”i daha da girift bir hale getirmiştir. Öyle ki bu Anayasanın 88. maddesinde, “Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itlak olunur” şeklinde yer alan tanımlamanın, 1961 ve 1982 Anayasalarında da daha da sertleşeceği görülecektir. Halifeliğin kaldırılması ile ilgili olarak, Kürtçü ayaklanmaların içerisinde en dikkat çeken olan Şeyh Sait İsyanı ortaya çıkmıştır. Milli mücadele dönemindeki ve Cumhuriyet dönemindeki isyanlar Kürtçü isyanlar olarak belirtilse de din olgusunun bu isyanda önemli bir yer tuttuğu belirtilmelidir. Dolayısıyla da Şeyh Sait İsyanı’nın dini amaçlarla mı, yoksa Kürtçü amaçlarla mı hareket ettiği tartışmaya açıktır. Ancak bu durum, bu isyanın Kürtlük duygusunun geliştirdiği gerçeğini değiştirmemektedir. Yine yukarıda ele alınan bir görüşe göre ise, bu isyan Türkiye’nin ulus–devlete geçmesini hızlandırıcı bir etki oluşturmuştur.

1920’lerde yaşanan bu gelişmelerin ardından 1930’larla birlikte resmi söylemde büyük bir değişim yaşandığına şahit olunacaktır. Birçok bölümde ele alınan, 1919’dan 1923’lere uzanan süreçte Kürtlere yönelik söylemlerle, 1930’lardaki söylemler mukayese edildiğinde bu büyük değişime şahit olmak mümkündür.

Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana Türklük karşısında Kürtlüğün konumunda farklı yaklaşımlar çerçevesinde ya Kürtlerin varlıkları doğrudan reddedilmiş ya da Kürtlerin köken itibariyle Türk oldukları çeşitli çalışmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat bu yaklaşımların olumlu sonuçlar vermediği görülmüştür.

Kimlik kavramından, esas itibariyle bir kişinin ya da gurubun kendini ‘ne’ ve ‘kim’ olarak gördüğünün anlaşılması; dışarıdan yapılan tanımlarla genellemeci yaklaşımlardan kaçınılması çözüme yönelik adımları kolaylaştıracaktır. Aksi takdirde, doğrudan reddetme bir yana, doğrudan kökene yapılan atıflar, kültürel etkileşim ve kimliğin çok–boyutluluğun da göz ardı edilmesi sebebiyle çelişkilere ve tutarsızlıklara düşülmesini kaçınılmaz kılacaktır.

Örneklerle de belirtildiği üzere, bu durumda tam tersi beklentiler dışarıdan Kürt olarak tanımlanan bir bireyin sorulduğunda kendini Türk olarak tanımlaması da mümkündür. Öyle ki herhangi bir tercih yapma durumu dahi olmaksızın, Kürt kökenli bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kendini hem Kürt hem de Türk hissedebilir. Dışarıdan Kürt olarak tanımlanan bir Zaza, kendisini ayrı bir Zaza kimliği ile tanımladığını veyahut da kendisini Türk olarak gördüğünü ifade edebilir. Kimliğin bu boyutunun inkâr edilmesinden dolayı tartışmalar

büyüyelebilmektedir/büyümektedir. Çünkü genellikle bireylerden bir tercih yapması, iki kimliğin aynı anda mümkün olamayacağı belirtilmektedir. Ancak ifade edilen kimliğin farklı kaynakları bu görüşü ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan Türk kimliği ya da Kürt kimliği kavramları tek boyuta sahip olmadığı, aksine çok-boyutlu bir yapıya sahip olduğu (örneğin, Kürt kimliğinin Alevilik boyutu gibi) bilinmelidir. Bütün bunlar dolayısıyla ‘Doğrudan Kabul’ olarak nitelendirdiğimiz, emik yaklaşımın esas alınmasının çözüme yönelik politikalarda ciddi bir adım olacağı bir kez daha görülecektir.

Bu yüzyılın başında Türkiye’nin girmiş olduğu kimliğin/kimliklerin yeniden tanımlanması süreci 1980’lerde başlamış ve Soğuk Savaş döneminin ardından kendini daha da belli etmiştir. Bu bağlamda, 1990’ların başında kendini tanımlama noktasında etnik kimliğin öne çıktığı görülmüştür. Fakat 1990’ların ikinci yarısından itibaren, 2000’li yıllara uzanan dönemde, bahsi geçen tanımlamalarda Müslümanlık özelinde ‘din’in yeniden ön planda olduğu görülmüştür. ‘Yeniden’ kelimesinin kullanılmasının nedeni, belirtildiği üzere Türkiye’de 20. yüzyılın başında da din olgusunun yükselişe geçmiş olmasındandır. Lakin her iki yüzyılın başlangıcında görülen bu duruma rağmen, kimlik tartışmaları sona ermek bir yana alt–üst kimlik tartışmaları giderek artmıştır.

İlginç olan alt–üst kimlik tartışmaları dönem dönem hararetlense de, toplumun görüşleri nazara alındığında büyük oranda bir mutabakattan bahsetmenin mümkün olmasıdır. Bu bile, ifade edilen akımlarla Türklerin ve Kürt kökenli vatandaşların topyekûn aynı düşünceye sahip olduğu düşüncesinin yanlışlığını ortaya koymak için yeterli bir durumdur. Bu mutabakatın, bütünleştirici bir şekilde –tekleştirici ve hatta “bir”leştirici değil– vatandaşlık tanımına da yansıtılması, zikredilen geçiş sürecinin daha az sancılı ve daha çabuk atlatılabilesini sağlayacaktır.

1930’larda resmi söylemde görülen değişimin ardından bu yüzyılda yine resmi söylem, ortak paydada buluşmak amacıyla bir değişim yaşamaktadır. 1990’larda başlayan bu değişimde, değişen dünya konjonktürünün etkisi vardır. 1990’ların ikinci yarısından günümüze değin ise, Avrupa Birliği’nin bu değişimde daha etkin bir konumda olduğu görülmektedir. 1990’ların ikinci yarısından itibaren ortaya konan söylemlerde Avrupa Birliği’ne atıf yapılması ve dikkat çekilen son beş yıldaki İlerleme Raporları’nda kimliğin öncül argümanlarından kültürel haklar noktasında (özellikle dil alanında) dile getirilenler ve Türkiye’de de bu hususların pratiğe aktarılması (en dikkat çekici olarak TRT 6) bu görüşü doğrulamaktadırlar.

Bütün bu konuların tartişılması Türkiye'nin geçiş sürecindeki sancıları azaltmak amacını taşımaktadır. Bu tez çalışması da bu amacın istenen/umulan, bütünleştirici bir sonuca ulaşılacağına dair ümitleri artırmaktadır. Zira böylesi bir teşhis çalışması, yıllardır Türkiye'ye yönelik eleştiri konusu olan "Sevr kompleksi"nin (Fuller, 2008, s. 69) aşılmaya başlandığını ve çözüm bekleyen sorunların farklı açılardan ele alınmasının/irdelenmesinin bu başlangıç savını yansıtığını söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

AFETİNAN A., Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

AHMAD F., Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Karadeli S. C., İstanbul, 2010.

AKÇURA Y., Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, İlgü Kültür Sanat, İstanbul, 2007.

AKÇURA Y., Üç Tarz-ı Siyaset, Lotus Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2008.

AKIN R., Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri ve Türkçülük Hareketi (1908–1918), Der Yayınları, İstanbul, 2002.

AKYOL M., Çözümün Şafağında Kürt Sorunu, Özgür Yayınları, İstanbul, 2009.

ARMAĞAN S., En Son Değişikliklerle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1876, 1921, 1924, 1961 Anayasalarımızın Doğru ve Eksiksiz Metinleri, Çağrı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007.

ATATÜRK M. K., Nutuk, c. 3., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1973.

BARLOEWEN C., Modernleşme ve Küreselleşme Sürecinde Kültürel Kimlik, Konrad Adenaur Vakfı, Ankara, 2001.

BAUMANN G., Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, çev. Demirkan I., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

BELGE M., Türkler ve Kürtler: Nereden Nereye?, Birikim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.

BELGE M., Türkiye Dünyanın Neresinde?, Birikim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1997.

BERKES N., Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.

BİLGİÇ M. S. ve AKYÜREK, S., Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012.

BİLGİN N., Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994.

- BOSTANCI N., Cumhuriyet'i Anlamak Kurucu İdeoloji, Ekonomi ve Siyasete Dair, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.
- BOZARSLAN H., Türkiye'nin Modern Tarihi, çev. Bucak H., Avesta, İstanbul, 2004.
- BÖLÜĞİRAY N., Özal Döneminde Bölücü Terör "Kürtçülük" (1983–1991), Tekin Yayınevi, Ankara, 1992.
- BRUINESSEN M., Ağa, Şeyh, Devlet, çev. Yalkut B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- BUDAK Ö., Tarihi Süreç İçinde Kürtler ve Kürtçülük, Işık Eğitim Kültür Hizmetleri, Ankara, 2008.
- CEMAL H., Kürtler, Doğan Kitap, İstanbul, 2003.
- ÇAY A., Her Yönüyle Kürt Dosyası, İlgü Kültür Sanat, 8. Baskı, İstanbul, 2010.
- DAĞ A. E., Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.
- DAVUTOĞLU A., Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, 22. Basım, İstanbul, 2007.
- DAVUTOĞLU A., Küresel Bunalım, 11 Eylül Konuşmaları, Küre Yayınları, 23. Baskı, İstanbul, 2011.
- DAYI H., Türkler ve "Öteki"leştirdiklerimiz Batı Tipi Milliyetçiliğe Eleştiri, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.
- DİRLİK A., Kriz, Kimlik, Siyaset, Küreselleşme Yazıları, çev. Oğuz S., İletişim, İstanbul, 2009.
- DÜNDAR S., Kürtler ve Azınlık Tartışmaları Tarih, Kimlik, İsyanlar, Sosyo-Kültürel Yapı, Terör, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- ERDEM T., Kapana Sıkışanlara Kürt Sorunu Sanıldığı ve Gösterildiği Kadar Zor mu?, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- ERDENİR F. H., Avrupa Kimliği Avrupa'nın Yarım Kalan Hikayesi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.
- ERER T., Kürtçülük Meselesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1990.

- ERGİL D., Kürtleri Anlamak Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- ESENGİN K., Kürtçülük Sorunu, Su Yayınları, İstanbul, 1976.
- EVREN G., Avrupa Birliği Sürecinde Kürtçülük, Truva Yayınları, İstanbul, 2007.
- FULLER G. E. ve BARKEY, H. J., Türkiye'nin Kürt Meselesi, çev. Kaya H., Profil Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2011.
- FULLER G. E., Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti, çev. Acar M., Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008.
- GORDON P. H. ve TAŞPINAR, Ö., Türkiye'yi Kazanmak Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- GÖKALP Z., Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, haz. Kutluk İ., Kültür Bakanlığı Devlet Kitapları, Ankara, 1976.
- GÖKALP Z., Türkçülüğün Esasları, Elips Kitap, Ankara, 2006.
- GÖKALP Z., Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Kaynak Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2011.
- GÜVENÇ B., Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- GÜZEL H. C., Kuzey Irak Kürtçülük ve Ayrımcı Terör, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.
- GÜZEL M. Ş., İspanya ve Bask Gerçeği, Peri Yayınları, İstanbul, 2004.
- HATİPOĞLU Ö. V., Bir Başka Açıdan Kürt Sorunu, Mesaj Yayın, Ankara, 1992.
- HEPER M., Devlet ve Kürtler, çev. Göksel, K., Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- HUNTINGTON S. P., Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı, çev. Özer A., CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul, 2004.
- HUNTINGTON S. P., Medeniyetler Çatışması, çev. Turhan M. ve Soydemir Y. Z., Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2006.
- İMANOV V., Avrasyacılık, Rusya'nın Kimlik Arayışı, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.

- KAFESOĞLU İ., Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005.
- KALAYCI H., Ulus–Devletin Başağrısı: Ayrılcılık Kanada–Quebec Örneği, Liberte Yayınları, Ankara, 2010.
- KARPAT K. H., Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, çev. Ayas G., Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- KEYMAN E. F., Türkiye ve Radikal Demokrasi Geç Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim, Alfa, İstanbul, 2000.
- KONGAR E., 21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- KONGAR E., Demokrasimizle Yüzleşmek, Remzi Kitabevi, 8. Basım, İstanbul, 2007.
- KURUBAŞ E., Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye 1960’lardan 2000’lere, c.2, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.
- KUTLAY N., Kürt Kimliği Oluşum Süreci, Belge Yayınları, İstanbul, 1997.
- KUTLAY N., 21. Yüzyıla Girerken Kürtler, Peri Yayınları, İstanbul, 2002.
- LEWIS B., Modern Türkiye’nin Doğuşu, çev. Kıratlı M., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.
- MAALOUF A., Ölümcül Kimlikler, çev. Bora A., YKY, 23. Baskı, İstanbul, 2006.
- MARDİN Ş., Türk Modernleşmesi Makaleler 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- MUMCU U., Kürt–İslam Ayaklanması 1919–1925, Tekin Yayınevi, 9. Basım, İstanbul, 1993.
- MUMCU U., Kürt Dosyası, Tekin Yayınevi, 10. Basım, Ankara, 1994.
- NEYZİ L., Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik, çev. Özkan H., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- ORAN B., Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar, yay. haz. Özen Ü., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÖNDER A. T., Türkiye’nin Etnik Yapısı, Fark Yayınları, Ankara, 2007.
- ÖZDAĞ Ü., Doğu Raporu Bölgede Türk Kimliği ve Türklük Algısı, Kripto, Ankara, 2011(a).

ÖZDAĞ Ü, Kürtçülük Sorununun Analizi ve Çözüm Politikaları, Bir Millet Uyanıyor: 11, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.

ÖZDEMİR A. R., Kürtler ve Türklük, Kripto, 3. Baskı, Ankara, 2011.

ÖZDOĞAN G. G., “Turan”dan “Bozkurt” a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931–1946), çev. Kaplan İ., İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2006.

ÖZGÖKER U. ve MUSAOĞLU N., Avrupa Kimliği Kurgusu, Kriter Basım Yayın Dağıtım, 2011.

ÖZTÜRK S., İsmet Paşa'nın Kürt Raporu, Doğan Kitap, İstanbul, 5. Baskı, 2008.

RATTANSİ A. ve WESTWOOD S., Batı Cephesinde Irkçılık, Modernite ve Kimlik, çev. Akyüz S., Sarman Yayınevi, İstanbul, 1997.

SEFEROĞLU K. ve TÜRKÖZÜ H. K., 101 Soruda Türkleri Kürt Boyu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1982.

SEVGİN N., Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri Osmanlı Belgeleri ve Kürt Türkleri Tarihi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1982.

SEZEN Y., Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.

ŞİMŞİR B. N., Kürtçülük, 1787–1923, Bilgi Yayınevi, 4. Basım, Ankara, 2010.

ŞİMŞİR B. N., Kürtçülük II, 1924–1999, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2009.

TAN A., Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Kölelik, Timaş, 6. Baskı, İstanbul, 2010.

TUNAYA T. Z., Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876 – 1938) Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2009.

TURHAN M., Kültür Değişimleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2006.

TÜRKÖNE M., Türklük ve Kürtlük, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2008.

ÜLKEN H. Z., Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992.

b. Makaleler

AKBAYRAK H., “Cumhuriyet’in Kuruluş Sürecinde ‘Vatan’, ‘Millet’, ‘Devlet’ ve ‘Tarih’ Tartışmaları”, Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3 (1), (2010), 55–78.

AKÇAM T., “Hızla Türkleşiyoruz”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 143–158, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

ASLAN E. ve ÇULHA, B., “Kimiz ‘Biz?’ Türkiye’deki İlköğretim Okullarında ‘Ulusal Kimlik’ ve ‘Kültürel Miras Eğitimi’”, 21. Yüzyılda Kimlik Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi, ed. Safran M., ve Dilek D., 133–152, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008.

ATSIZ N., “Bağımsız Kürt Devleti Propagandası”, Ötüken Dergisi, Sayı. 45, (Eylül 1967).

AYBARS E., “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batının Etkisi”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 159–163, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

AYDIN M. ve AÇIKMEŞE S., “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt. 5, Sayı. 18, (2008), 197–214.

AYNURAL S., “Çin’in Doğu Türkistan Politikası”, I. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi Kongre Kitabı, Kocaeli, (2007), 225–233.

BAKER U., “‘Alt’ı, ‘Üst’ü–Kimliği Yıkıp Parçalamak”, Birikim, Sayı. 201, (Ocak 2006), 28–30.

BAYDUR M., “Değişen Ulus–Devlet ve Kısa Bir Türkiye Değerlendirmesi, Ulus–Devlet Kavramı ve Sivil Toplumun Oluşumu Çerçevesinde Cumhuriyet Türkiye’sine Bir Bakış”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay.haz. Bilgin N., 251–256, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

BİLGİN N., “Cumhuriyetçi Yurttaşlık Modeli ve Yeni Meydan Okuyuşlar”, Demokrasi Platformu, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış (2006), 1–18.

BORA T., “Cumhuriyetin İlk Döneminde Milli Kimlik, Cumhuriyet”, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 53–62, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

ÇEÇEN A., “Türkiye’de Cumhuriyet Kimliği”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay.haz. Bilgin N., 165–170, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

ÇELİK C., “Gökalp’in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür–Medeniyet Teorisi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 21, (2006), 43–63.

DAĞI Z., “Ulusal Kimliğin İnşası ve Dış Politika”, Demokrasi Platformu, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış (2006), 57–72.

DAVUTOĞLU A., “Medeniyetlerin Ben–İdraki”, Divan, (1997/1), 1–53.

DEREBOY F. ve DEREBOY Ç., “Batılılaşma ve Kimlik Direnci Psikososyal Bir Yaklaşım”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 409–429, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

İNAÇ H., “Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl. 6, Sayı. 23, (Mayıs–Temmuz 2003), 191–211.

KARADUMAN S., “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, Journal of Yaşar University, 17(5), (2010) 2886–2899.

KEYMAN F., “Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı. 41, (Mayıs–Temmuz 2007), 217–230.

KILIÇBAY M. A., “Kimlikler Okyanusu”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl. 6. Sayı. 23, (Mayıs–Temmuz 2003), 161–165.

KIZMAZ Z., “Modernlik–Postmodernlik Sürecinde Kimlik ve Din”, Demokrasi Platformu, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış (2006), 35–52.

KOLUKIRIK S., “Türk Modernleşme Sürecinde Merkezin Dönüşümü: Yerelden Küresele Yeni Kimlik Arayışları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 18, (Aralık 2008), 133–146.

KÖKER L., “Çokkültürlülük ve Demokratik Meşruluk Sorunu”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 41–50, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

KURUBAŞ E., “Etnik Sorun–Dış Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt. 8, No. 1, (2009), 39–69.

LEHNING P. B., “European Citizenship: Towards a European Identity?”, Law and Philosophy, Vol. 20, No. 3, (May 2001), 239–282.

ONAT H., “Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye’nin Bazı Gerçekleri”, Demokrasi Platformu, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış (2006), 117–140.

ÖĞÜN S. S., “Türk Milliyetçiliğinin Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 207–230, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

ÖNEL M., “Çin’in Etnik Politikaları Çerçevesinde Doğu Türkistan Sorunu”, Avrupa’dan Asya’ya Sorunlu Türk Bölgeleri, der. Günay B., 87–116, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ÖZBUDUN E., “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 63–70, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

PARLAK M., “Ahmet Mithat Efendi’nin Türkçülük Anlayışı”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı. 3, (1989) 543–555.

SALİHPAŞAOĞLU Y., “Türkiye’nin Dil Politikaları ve TRT 6”, Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XI, Sayı. 1–2, (2007), 1033–1048.

SAY Ö., “Kimlik ve Sosyal Bilimlerde Görelilik ve Belirsizlik İlkesinin Açmazı”, 21. Yüzyılda Kimlik, Tarih ve Vatandaşlık Eğitimi, ed. Safran M. ve Dilek D., 199–209, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008.

SOMEL S. A., “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Kimliği”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, yay. haz. Bilgin N., 71–83, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

STRATH B., “A European Identity to the Historical Limits of a Concept”, European Journal of Social Theory, 5 (4), (2002), 387–401.

ŞİMŞEK S., “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, U. Ü., Fen–Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl. 3, Sayı. 3, (2002), 29–39.

TEKİNALP Ş., “Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük”, Journal of İstanbul Kültür University, (2005), 75–87.

TOK N., “Çokkültürlülüğe Bir Yanıt Olarak Tekkültürcülük ve Çokkültürcülük”, Demokrasi Platformu, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış (2006), 19–34.

TÜRKBAĞ A. U., “Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl. 6, Sayı. 23, (Mayıs–Temmuz 2003), 213–220.

TÜRKÖNE M., “Karşıt Kimlikler”, Demokrasi Platformu, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış (2006), 85–92.

WALKENHORST H., “Constructing the European Identity: Trap or Gap?”, Limerick Papers in Politics and Public Administration, No. 1, (2008), 1–26.

YEĞEN M., “Türklük ve Kürtler: Bugün”, Birikim, Sayı. 188, (Aralık 2004), 31–35.

c. Raporlar

2007 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,

<http://www.ikv.org.tr/pdfs/2007TRILERLEMERAPORU-TR.pdf>, (Erişim: 09.03.2012)

2008 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, (Erişim: 10.03.2012)

2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, (Erişim: 10.03.2012)

2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, (Erişim: 07.03.2012)

2011 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim: 07.03.2012)

AKBAŞ A. C., TRT Şeş veya “Ateş Düşün Türk’ün Evine”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor No. 12, Aralık 2010.

AKYÜREK S., “Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar”, Bilgesam, Rapor No. 30, İstanbul, 2011.

BİLGE ADAMLAR KURULU, “Demokratikleşme ve Toplumsal Dayanışma Açılımı”, Bilgesam, İstanbul, 2009.

ÇARKOĞLU A. ve TOPRAK B., “Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, Tesev Yayınları, 2006.

KENTEL F., Ahıska M., Genç F., “‘Milletin Bölünmez Bütünlüğü’ Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)”, Tesev Yayınları, Haziran 2007.

KURBAN D. ve ENSAROĞLU Y., “Kürt Sorununun Çözümüne Doğru: Anayasal ve Yasal Öneriler”, Tesev Yayınları, Haziran 2010.

YOLAÇAN S. ve KURBAN D., “Kürt Sorununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler”, Tesev Yayınları, Aralık 2008.

SANBERK Ö., “Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı”, Bilgesam, Rapor No: 20, İstanbul, 2009.

d. İnternet Makaleleri/Analizleri

AKDEMİR A., “Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu”, <http://www.felsefeyolculuk.com/2007-etik/bildiriler/76-muslim-akdemir-kuresellesme-ve-kulturel-kimlik-sorunu> (Erişim: 27.09.2011)

AKTAY Y., “Hepimiz Ötekiyiz”, 18.06.2010, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1123/hepimiz-otekiyiz.aspx> (Erişim: 11.01.2011)

AYDIN M., “Türkiye’nin Kimlik Sorunu”, <http://www.bilkad.org/content/view/79/29> (Erişim:12.08.2011)

DENKER M. S. ve KURUBAŞ E., “Jeo Politika ve Jeo Strateji Açısından Kürt Konusu”, PKK ve Türkiye (I), sbe.dpu.edu.tr/7/225/pdf. (Erişim: 21.11.2011(b))

DENKER M. S. ve KURUBAŞ E., “Jeo Politika ve Jeo Strateji Açısından Kürt Konusu”, PKK ve Türkiye (II), sbe.dpu.edu.tr/8/225.pdf (Erişim: 21.11.2011(a))

ISENI B., “National Identity, Islam and Politics in the Balkan”, 22.11.2009, http://www.akademie-rs.de/fileadmin/user_upload/download_archive/interreligioeser-dialog/091120_iseni_balkan.pdf (Erişim:31.03.2012)

İNCE Ö., “Kürtlerin Kimlik Sorunu”, 02.06.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/14908647.asp> (Erişim: 04.10.2011)

KARATAY O., “Etnik Tutumun Tarihsel Kökleri ve Türk Kimliğinin Geleceği”, 17.02.2008, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=66:etnk-tutumun-tarhsel-koekler-ve-tuerk-kmlnn-gelece-&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (Erişim: 02.01.2012)

KONGAR E., “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çokkültürlülük, Anayasal Vatandaşlık”, http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php (Erişim: 12.09.2011)

ÖZDAĞ Ü., “Çok Kültürcülük: Kolonyalist Mirasın Emperyalist Kullanımı”, 06.10.2011(b) <http://www.21yyte.org/tr/yazi6326-Cok-kulturculuk-Kolonyalist-mirasin-emperyalist-kullanimi.html> (Erişim: 03.11.2011)

PARLAKYILDIZ A., “Fransa: Ulusal Kimlik Bakanlığı ve Kimlik Tartışmaları”, 24.01.2011, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=937:fransa-ulusal-kimlik-bakanl-ve-kimlik-tartmalar&catid=70:ab-analizler&Itemid=134 (Erişim: 25.11.2011)

SANBERK Ö., “Kimlik Tartışmaları, Kürt Sorunu ve Alevi Sünni Gerginliği”, 12.08.2009, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=425:kimlik-tartmalar-kuert-sorunu-ve-alevi-suenni-gerginlii&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (Erişim: 25.11.2011)

SANDIKLI A., “Kürt Kökenli Vatandaşlarımızın Talepleri”, 31.12.2010, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=923:kuert-koekenli-vatandalarımız-talepleri&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (Erişim: 03.10.2011)

TÜRBEDAR E., “Balkanlar’da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması”, Tepav Değerlendirme Notu, Mart 2011, [http://www.tepav.org.tr/upload/files/1300357213-6.Balkanlar da Nufus Sayimlari ve Kimlik Tartismasi.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1300357213-6.Balkanlar%20da%20Nufus%20Sayimlari%20ve%20Kimlik%20Tartismasi.pdf) (Erişim: 31.03.2012)

VURUCU İ., “Kürt Açılımı ve Türk Kimliği,” 04.02.2010 <http://www.21yyte.org/tr/yazi3309-KURT-ACILIMI-VE-TURK-KIMLIGI.html> (Erişim: 25.11.2011)

e. İnternet–Haber

<http://www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=34135> (Erişim: 18.02.2012)

http://www.haber.gazetevatan.com/TRT_Ses_Kurtce_sarkilarla_acildi_216322_1/216322/1/Haber (Erişim: 15.03.2012)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Samet ZENGİNOĞLU

Doğum Tarihi ve Yeri : 25.03.1988 / KARAMAN

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise Karaman Anadolu Lisesi

Diploma Notu 4.69

Lisans Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Lisans Diploması 3.33

Yüksek Lisans Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Konusu Kimlik Tartışmaları Ekseninde Türkiye’de Türkçülük ve Kürtçülük Akımları

Yabancı Dil / Diller İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

Bildiriler

1–2 Kasım 2011: Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Kocaeli)– “Ortadoğu’nun Unutulan Kimlikleri: Yezidilik ve Yezidiler Örneği.”

5–6 Mart 2010: Bilkent Üniversitesi Diploması Kulübü, Uluslararası İlişkiler Öğrenci Kongresi (Ankara)- “Türkiye Doğu–Batı Ekseninde Bir Tercih Yapmak Zorunda Mıdır?”

Görevler

Mayıs 2009–Mart 2010: Kocaeli Üniversitesi Stratejik Araştırma Masaları (KOUSAM) Genel Başkanı.

Eylül 2008–Mayıs 2009: Kocaeli Üniversitesi Stratejik Araştırma Masaları (KOUSAM), Türkiye Stratejik Araştırma Masası Başkanı.

İş Denevimi

Stajlar

Temmuz 2010: Devlet Planlama Teşkilatı Yaz Dönemi Stajyer Bilgilendirme Programı.

Projeler

2009 ve 2010: Kocaeli Üniversitesi–Nuh Çimento İlköğretim Okulu İşbirliği ile Yürütülen Sosyal Sorumluluk Projelerinde Görev Alınması;

2009 Konu Çalışması: Türkiye–AB İlişkilerinin Geleceği,

2010 Konu Çalışması: Dağlık Karabağ Sorunu ve Çözüm Önerileri.

E–posta sametzenginoglu@gmail.com